

פרקי חיים

אָנוּשׁ כַּחֲצִיר יָמִיו.
יָמִיו כַּחֲצִיר.
יָמִי אָנוּשׁ כַּחֲצִיר
יָמִיו.
אַל תִּירָא.

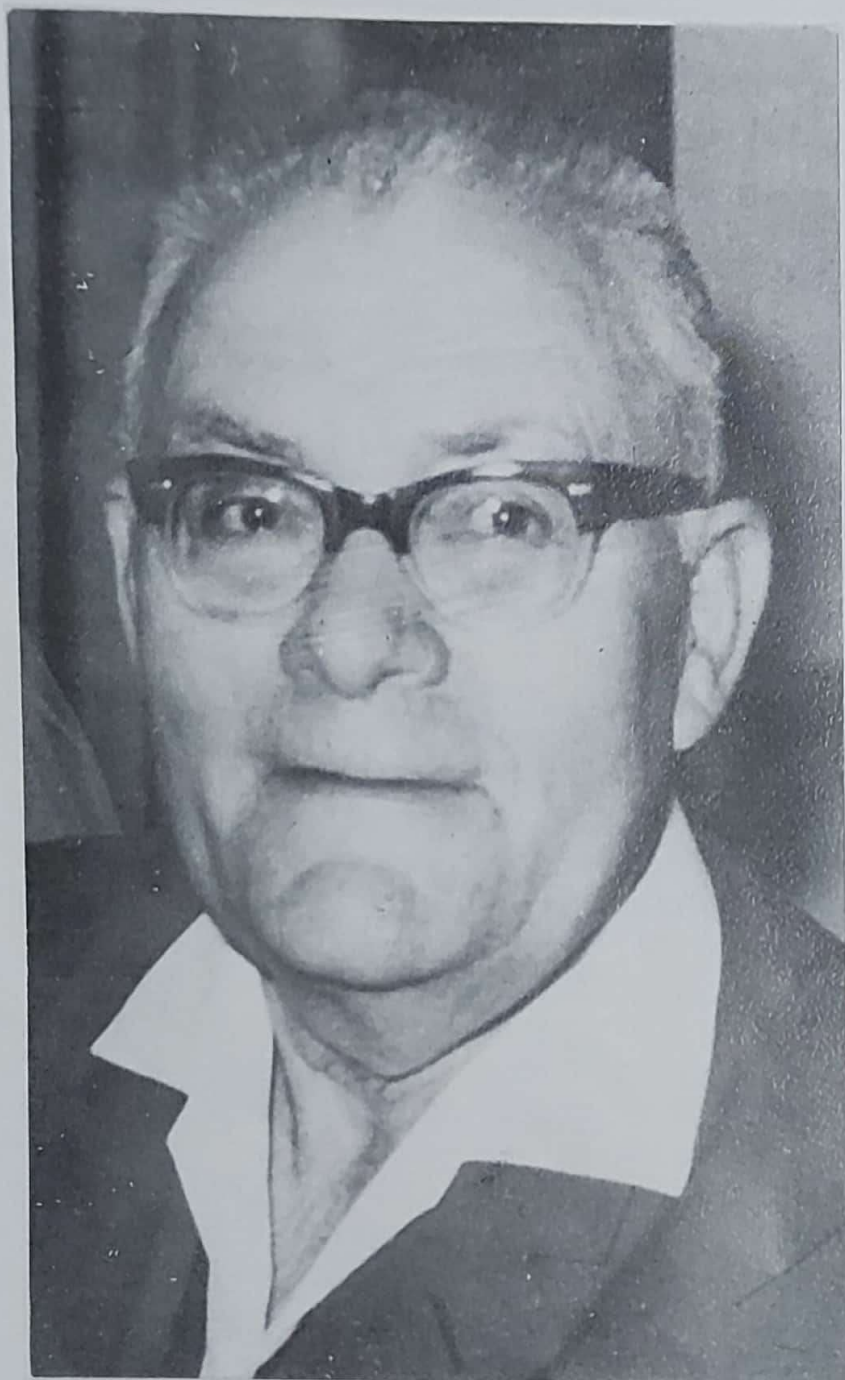
אָדָם לַעֲמֹל יוֹלֵד.
יוֹלֵד לַעֲמֹל
אָדָם יוֹלֵד לַעֲמֹל
יוֹלֵד.
אַל תִּירָא.

וּבְנֵי רֶשֶׁף יִגְבִּיהוּ עוֹף.
יִגְבִּיהוּ בְנֵי רֶשֶׁף.
וּבְנֵי רֶשֶׁף יִגְבִּיהוּ עוֹף
יִגְבִּיהוּ.
אַל תִּירָא.

נחן זר

פעמים רבות ביקשו מחיים לספר או לרשום
את תולדות חייו. הוא ידע שיש בהן עניין,
כי הלא התרחשו והיו שלובות במאורעות החשו-
בים והמסעירים של המאה הזאת - בעולם ובארץ
- ולחיים הייתה תחושה עמוקה לרקע ההיסטורי
של הימים החולפים. אולם את סיפור חייו דחה
- עד שהיה מאוחר מדי.
בדפים אלה ניסיתי להציל משיכחה משהו מדמותו
ומעשיו - למען המשפחה ומוקירי זכרו. כמובן,
אין הם יכולים אלא להיות בבואה קלושה של
האדם החי, שהיה עולם ומלואו - עולם שאיננו
עוד.

רות גלעדי

חיים גלעדי (גרינהאוז)

ז' בתמוז תרס"ד -

י"ז בתשרי תשמ"ו

2.10.1986 - 22.6.1904

מחצית ראשונה

חיים סיפר לנכדתו גלית, שהכינה עבודה - "בית אבי" - במסגרת המשימות

של שנת הבר-מצווה :

"נולדתי ב-1904 בעיר וילניקה שברוסיה הלבנה (בין וילנה ומינסק, על נהר הויליה. האוכלוסיה כללה כ-4000 נפש, ביניהם כ-1500 יהו-דים). וילניקה הייתה עיר מחוזית, שהיו בה כל משרדי הממשלה. האוכלוסיה הייתה אמידה.

במשפחתי היו ההורים - דב וחיה - שלושה בנים ושלוש בנות וסבתא, אמה של אמי. (חיים היה הילד השלישי במשפחתו).

אבא שלי נולד בעיר בוריסוב שברוסיה הלבנה. אביו עסק ביערות, במסחר עצים והיה מפקח על יערות מטעם ממשלת רוסיה. הוא היה מומחה גדול לעצים ויערות ופירנס יפה את משפחתו. אבא ואחיו למדי "חדר" ואח"כ בבית-ספר רוסי. אחיותיו למדו ב"חדר מתוקן". הבית היה שומר מצוות, אך לא קנאי בדת.

אבא היה גם הוא סוחר עצים גדול. הוא חקר שטחי יערות גדולים של רוסים ופולנים. את העצים שלח ברפסודות גדולות על פני הנהרות אל פרוסיה המזרחית. הוא היה מספק עצים ולוחות-עץ לממשלה הרוסית. בעזרת מהנדסים גרמניים הקים מנסרה גדולה ואח"כ טחנת-קמח משוכללת. הוא העסיק בהן נוצרים רבים וכמה עשרות יהודים.

באחד ממסעותיו הגיע אבי לעיירה לבדיובה, שם הכיר את אמי. גם היא למדה ב"חדר מתוקן", שבו היו לומדים תורה, קרוא וכתוב, חשבון ואת השפה הרוסית. אמא הייתה אישה לא חזקה ולכן ניהלה את הבית בעיקר סבתא.

הבית היה גדול מאוד, עם 11 חדרים ואולם שיכול היה להכיל כ-80 איש. שתי עוזרות היו מנקות את הבית ומביאות מצרכים מהשוק. (על סבתו היה חיים מספר בהזדמנויות שונות, שהייתה מנהלת הבית ביד רמה ודר-שה משמעת חמורה).

אבא היה איש אמיד. אנחנו, הילדים, אהבנו ללכת ליערות בסביבה ול-אכול מפירות היער. ביערות שאבא חקר היו יערנים ששמרו עליהם ולא-חד מהם נשלחתי, לבלות את הקיץ בביתו. בתוך היער היה אגם גדול ועל חופו בית גדול של עץ, בו התגוררה משפחת היערן. היה לו ילד בגילי וילדה צעירה ממני ואישה - איכרה יפה וחרוצה. אישתו הייתה מאכילה אותנו בשפע. היו לה פרות, הרבה מאכלי-חלב, לחם ריחני שהייתה אופה, דגים מהאגם ובשר מהצייד של בעלה. בזמן הפנוי היינו מתרחצים באגם, משוטטים ביער ואוספים גרגירי-יער והרבה פטריות. החיים ביער היו מאוד מעניינים ומאוד נהניתי שם.

ביום שישי הייתה אמא מדליקה נרות ומברכת עליהם. סעודת השבת הייתה תמיד חגיגית ולפעמים היו מתארחים אצלנו גם קרובי משפחה. היינו הול-כים להתפלל בבית-הכנסת ושומרים על כל החגים היהודיים לפי המסורת. בליל-הסדר היינו מזמינים הרבה קרובי-משפחה ועל-יד השולחנות המקו-שטים היו מסובים עד 50 נפש. בחג הסוכות היינו אוכלים את כל הארו-חות בסוכה גדולה ויפה והיינו שרים כל מיני מזמורים.

אני למדתי בבית-ספר רוסי ואח"כ בבית-ספר תיכון רוסי. ללימודי היה-דות היה בא הביתה מורה פרטי בשבילי וחמשת אחי ואחיותי. זכור לי כי אהבתי את סיפורי התנ"ך. בביה"ס היינו חוגגים את חגי הנוצרים

וחגי המדינה, יחד עם כל הנוצרים. משפחה מלחמת העולם הראשונה,
עם התקרבות הגרמנים, העבירו את בית-ספרנו לעיר מינסק, ואח"כ הרחק
משם לעיר שמה מילרובה."

בחבל ארץ זה, בו נולד וגדל חיים, ניטשו קרבות רבים. הוא השתייך עד 1920
לרוסיה. באותה שנה כבשו הפולנים את האיזור ושלטו בו זיליקה עד ספטמבר 1939.
אז עבר השלטון לידי הסובייטים - עד בוא הגרמנים ב-25 ביוני 1941.

תקופת מלחמת העולם הראשונה, שפרצה בהיותו ילד בן עשר, נחרתה עמוק בזכ-
רוננו של חיים. מראות האימים של אותן השנים פקדו אותו בחלומותיו - והוא
הירבה לחלום - עד ימיו האחרונים.

בספר "קהילת ויליקה", שהוצא לאור לזיכרה ע"י ארגון יוצאי ויליקה
והסביבה בשנת 1972, אנו קוראים:

"בתישעה באב, אוגוסט 1914, פרצה מלחמת העולם הראשונה. רבים מהיהו-
דים גויסו. בקרב האוכלוסייה היהודית השתררה מבוכה. מקור הפרנסה
של חלק מן היהודים היה סחר עצים עם גרמניה ופתאום שותק כל המסחר.
הסוחרים הגדולים כשלו ועימם נפלו כל התלויים בהם.

מדי יום ביומו היו עוברות עשרות רכבות-משא עמוסות חיילים ותחמושת
אל החזית. בחודשי הקיץ 1915, כשנחלו הרוסים תבוסה בחזית המזרחית,
נפלו על היהודים אימה ופחד. הקוזקים הרוסיים היו מתעללים באוכלו-
סייה היהודית. משפחות רבות עזבו את העיר ועברו לערי אוקראינה

על בית-הספר הרוסי הנ"ל היה חיים מספר פעמים רבות. היה זה בית-ספר עם
פנימיה, שבו למדו בנים של פקידי ממשלה נוצרים ומספר קטן מאוד של תלמידים
יהודים, שלאבותיהם ניתנה זכות מיוחדת זו. חיים היה מתאר, בלשונו הציורית,
את הכומר האנטישמי שהיה מורו לרוסית, ושנאלץ - בעל-כורחו - לשבח את תלמי-
דו היהודי חיים גרינהויז על בקיאותו בלשון הרוסית, ספרותה ושירתה, ואף
להציגו כמופת לתלמידיו ה"גויים". חיים הזכיר בחיבה פעמים רבות את אם-
הבית הרוסית, שדאגה בנאמנות לבני חסותה - עד שאזל המזון ממטבח לגמרי בי-
מי מלחמת האזרחים. אז הודיעה לחניכים, שמעכשיו אין עוד אוכל במוסד זה
ושילכו לגנוב בסביבה, אם ברצונם להמשיך לחיות...

חיים המשיך בסיפורו:

"ב-1921, כחודשיים לפני שגמרנו את בית-הספר, באו מלחים מהצי של הים
השחור הרוסי וגייסו את כל הכיתה לצבא האדום. הייתי כבן שש-עשרה.

הייתה אז ברוסיה תקופה של רעב כבד וגם הצבא לא היה משופע במזונות.
היו שולחים אותנו, 'הקטנים' - לסייר בכפרים ובאחוזות הקוזאקים, בשביל
לברר היכן יש מקורות מזון. אחרינו היו באים חיילים יותר מבוגרים ומח-
רימים חלק מהמזונות. אם האיכרים היו תופסים את 'הקטנים', היו מכים
אותנו מכות-רצח.

בינתיים עברנו אימונים ונעשינו חיילים לכל דבר. עד אוקטובר 1921 שירתתי בצבא האדום וראיתי את כל מוראות מלחמת האזרחים ברוסיה, כשהקומוניסטים - עם הצבא האדום - היו לוחמים ב'לבנים'. הלבנים היו עושים פרעות והורגים את היהודים. הם טענו, שהיהודים הם קומו-ניסטים.

יום אחד החלטנו, אני ועוד חייל יהודי צעיר, לערוק מההרג הזה. קיבלנו איכשהו תעודה צבאית שאנחנו צריכים להגיע לעיר וילנה. על-יד העיר פשטנו את בגדי הצבא שלנו ויחד עם הנשק השלכנו אותם לאחד האגמים. לבשנו בגדי איכרים שהכינונו מקודם ונכנסנו לעיר וילנה, לחפש יהודים שיעזרו לנו לעלות ארצה. מווילנה העבירו אותנו לוורשה ושם חיכינו לקבלת תעודת עליה ארצה."

*

בקהילת וילייקה, על אף ממדיה הקטנים, היו מיוצגים רוב הזרמים הרוח-ניים של יהדות מזרח-אירופה: היו בה "חסידים" ו"מתנגדים", ציונים ואנשי "בונד, רויזיוניסטים וסוציאליסטים, דתיים וחילוניים - וגם חיכוכים ומח-לוקות, האופייניים לחיי העיריה היהודית בגולה, לא היו חסרים. (על-פי ספר "קהילת וילייקה" הנ"ל).

חיים, שזכה לעלות לארץ-ישראל בימי נעוריו ולהתערות בה, ספג את רוח החלוציות והתחדשות האדם היהודי על אדמתו. הוא סלד מהנוסטלגיה שאותה טיפחו יוצאי וילייקה החיים בישראל והתרחק מחברתם. אדישותו לדת הפכה לשינאה, כאשר אביו לא עלה ארצה - בזאת גם מנע את עלייתם של יתר בני המשפחה הענפה - בעקבות התייעצות עם "הרבי" שלו, שהרגיע אותו והבטיח שהרעה - כלומר סכנת הנאציזם - תחלוף במהרה והחיים יחזרו למסלולם הרגיל בפולין.

במשך שנים רבות קיווה חיים שבני משפחתו יבואו אחריו ואף רכש בשביל אביו מגרש במרכז תל-אביב.

לימים נודעו לו פרטים על מותם הנורא של יקיריו, אך גם על כך הוא לא דיבר הרבה. לפעמים סיפר על אחותו האהובה סלבה, שהייתה, לפי דבריו, גם יפה וגם ברוכת כשרונות (בתו מירי הייתה דומה לה - כך אמר) והוא היה בילדותו קשור מאוד אליה,

בערוב ימיו, וביחוד בעת מחלתו ושהותו בבית-החולים, דיבר תכופות על מה שהגרמנים עוללו למשפחתו ואז ראיתיו (דבר נדיר מאוד!) בוכה מרה על אבדנה - משפחה יהודית יפה ושורשית בת כ-35 נפשות, שנקצרה ונקברה ברובה בקבר אחים גדול שליד וילייקה.

[illegible]

11/11/11

חיים בן השבע-עשרה, שעלה בסוף 1921 עם קבוצת חלוצים ארצה, היה עלם צנום, אבל חזק בגופו וברוחו ומלא התלהבות - כמו רובם של אנשי תקופתו, בני העלייה השלישית. בעזבונו נמצאה מחברת מצהיבה ומתפוררת מרוב שנים, ובה קטעי ספרות נבחרים ברוסית ושירים באידיש ובעברית, בכתב-ידו, מבחר שהיה יקר ללבו של הצעיר והוא לקח אותו עימו כצידה לדרך, כאשר הגיע לחופי ארץ-ישראל. באותם הימים וגם אחר-כך אהב והירבה לשיר, לפי דבריו, וגם התברך בקול ערב. (אגב, מיכתבים ותצלומים שעליהם שמר שנים רבות, אבדו כאשר הבריטים ערכו חיפוש בכליו באחד הימים והחרימו את מזוודתו).

על דרכו לארץ סיפר לפעמים בבדיחות הדעת. בעיקר התרשם מביקורו בווינה - עיר גדולה והדורה, שניכרו בה עדיין אותות המלחמה. הבחורים לבו-שי המדים ונעולי המגפיים, שעברו בעיר זו עליזים וקולניים ושמחים שעלה בידם להימלט ממלחמת האזרחים שעדיין נמשכה במזרח והיו בדרכם למטרה הנכספת, עשו כנראה רושם די מפחיד על אזרחי בירת אוסטריה השלווים וה"הגונים". מזכרת מיוחדת לקח חיים עימו מביקורו על קבר הרצל שנמצא אז באותה העיר והוא שמר עליה כל הימים.

*

חיים הגיע לחוף חיפה ואחרי זמן קצר בבית-העולים הקים לעצמו אוהל על שפת הים (שאותו רכש מעודפי הצבא הבריטי). הוא סלל לעצמו דרך עצמאית בארץ החדשה, עבד בכל עבודה מזדמנת ובשמירה במקומות שונים. במהרה הצטרף להסתדרות שנוסדה לא מכבר וגם ל"הגנה". זמן מה ניסה להתחבר ל"גדוד העבודה", אבל רוח האנרכיה והדלות ששררו בו לא היו לפי טעמו.

על עבודתו הראשונה בחיפה היה מספר: יהודי אמיד, מן העדה הספרדית, חי-פש בין העולים החדשים פועלים לחפירת קו-ביוב בעיר. חיים מצא חן בעיניו, למרות שלא הייתה להם שפה משותפת, כי חיים טרם ידע לדבר עברית. האיש גם הירשה לו להקים את אוהלו בחצרו, בתנאי שלא ינסה להתקרב לבנותיו הצעירות...

גלית המשיכה לרשום מפי סבא חיים:

"יחבלי הקליטה בארץ לאלה שעלו בסוף 1921 היו קשים מאוד; מפני חוסר עבודה. אני אמנם עבדתי כל הזמן - בסלילת כבישים ובייבוש ביצות - עד שנכנסתי לבניין. בעבודת הבניין עבדתי עשר שנים והייתי טפסן ובנאי טוב. בזמן עבודתי במקצוע זה השתפרו תנאי חיי, היינו מרווי-חים 45 גרוש ליום, מזה אפשר היה להתקיים. חוץ מזה שירתתי בנוס-רות והגעתי לדרגת סמל. בארץ היו כל השנים מהומות ופרעות שחוללו

הערבים... בצד העלייה ארצה הייתה ירידה גדולה של יהודים שסבלו מחוסר עבודה, ממלריה ומחוסר ביטחון... בשנים הראשונות גרתי באוהל הודי טוב והייתי מעביר אותו למקומות שבהם הייתה לי עבודה. אחר-כך גרתי במקומות שונים בארץ. שכר הדירה היה נמוך אז."

*

יותר מאוחר התיישב חיים בתל-אביב ואף הקים משפחה. על חיי נישואיו הראשונים סירב חיים בעקשנות לדבר. את הפרק הזה בחייו סגר עמוק בנשמתו ולא נתן לזולתו להציץ לתוכו.

בנו הבכור, יעקב, נולד ב-1928 והוא שמר על קשר עימו גם כאשר ניתק את עצמו מן המשפחה - עד סמוך לנפילתו של יעקב במלחמת העצמאות, ביולי 1948. עוזי, הבן השני, נולד ב-1935. כנראה בתקופה זו כבר התחילו חיי הנישואין להתערער והם התפוררו סופית כעבור שנים מועטות, כשחיים התגייס למאמץ המלחמתי.

במאורעות 1929 נשלח חיים להשתתף בהגנת ירושלים ונפצע שם בצורה חמורה למדי בראשו על-ידי אבן שנזרקה עליו. הוא נשלח להבראה לחודש ימים בבית-ההחלמה "ארזה" שבמוצא, אך לא החזיק שם מעמד זמן כה רב.

עיקרון ההגנה העצמית היה אחד החשובים שבהשקפת עולמו. הדבר נבע בלי ספק מנסיון חייו כילד וכנער, שחי בעולם של מלחמות ופרעות ביהודים; וגם בארץ התנסה בנסיון מר, כאשר ערבי שחשבו לידידו שלף יום אחד סכין - כדי להורגו. לכן דאג שתמיד יהיה ברשותו נשק כלשהו. הוא לא יצא לאף טיול - והור הירבה לטייל ולשוטט בארץ - בלי להצטייד בנשק ולדאוג - במקרים שהיה מלווה טיול של תלמידים - שהגנתם תהיה מובטחת בשעת הצורך.

*

כאמור, חיים לא ידע לדבר עברית בבואו ארצה וגם השכלתו הכללית נקטעה עם גיוסו לצבא האדום בגיל שש-עשרה. על כן היה רוחב ידיעותיו, הן ביהדות והן בתחומים שונים ורבים, מפתיע. הוא השתדל להשלים את אשר החסיר בלימוד עצמי על-ידי קריאה ובילה שעות רבות בספרייה העירונית של תל-אביב, שהייתה אז ברחוב אחד-העם. הקריאה בספרים ובעיתונים הייתה לו צורך עמוק במשך כל חייו. את אשר למד מתוך קריאה, האזנה לרדיו ומצפייה בטלביזיה, היה רושם בפינקסים שונים - קטנים על-פי רוב - והדברים נחרתו בזכרונו לתמיד.

This is to certify that

Haim GILADI

has been duly attested as a special police officer under the provisions of the Police Ordinance.

Photograph

Signature.

Assistant Superintendent of Police

Jerusalem District (Tiberias)

Date

Signature

11/11/19

No.

22/11/19

THE PALESTINE POLICE.

HEADQUARTERS,
THE PALESTINE POLICE FORCE,
JERUSALEM.

Dear Mr. Haim Giladi,

I wish to thank you for your patriotic spirit and citizenship in volunteering to carry out the duties of special constable.

I am most grateful for your valuable services which have enabled us to rest tired and strained police, and made it possible for us to put more police on patrol duty.

Please accept on behalf of the Officers and men of the Palestine Police our thanks and appreciation of your generous assistance.

A. Haim

Inspector General

בשנים שלפני מלחמת העולם השנייה היה חיים חבר בקואופרטיב של מובילי קרח בתל-אביב. הוא התבסס מבחינה כלכלית והקים למשפחתו בית - צריף מגורים גדול. תמיד היה נוהג להדגיש שמעולם לא היה בארץ מחוסר עבודה וגם הפרוטה היתה מצויה בכיסו, אם כי היה מסתפק במועט וחי על יגיע כפיו.

*

עם השנים וחוויות של תסכול ואכזבות, דעכו שימחת החיים והמרץ השופע, שהיו תכונות בולטות של חיים הצעיר. כשפרצה מלחמת העולם השנייה התגייס מייד וטולטל בחזיתות המזרח הקרוב. בהפצצה כבדה במדבר המערבי אף לקה בהלם והרופא הצבאי ניבא לו תוצאות חמורות - דבר שלמזלו לא התגשם. שוב היו מראות של מוות, פצועים והרס מנת חלקו והם ליוו אותו כל ימיו. הוא סיפר לנכדתו:

"שירתתי בצבא 51 חודשים. היחידה שלי, המורכבת מחיילים סקוטיים ושמונה יהודים מהארץ, נדדה ממקום למקום במזרח התיכון. אחד הקרבות הגדולים, אשר בהם השתתפה היחידה, היה קרב אל-עלמיין בגבול מצרים, שבה היכה הגנרל הבריטי מונטגומרי מכה רצינית את הגנרל הגרמני רומל והניס את הצבא הגרמני מגבולות מצרים עד לטוניסיה, דרך כל המדבר המערבי. הוא הרחיק את הסכנה שאיימה על מצרים וגם על היישוב היהודי בארץ-ישראל. אחר-כך זכיתי גם לראות את "הרייך השלישי" מובס לגמרי ואת ערי גרמניה חרבות ועשנות,,, "

תולדות מלחמה איומה זו העסיקו את מוחו כל השנים שלאחריה. הוא קרא עליה כל ספר שהיה בהישג ידו, ניסה להבין את גורמיה ומהלכיה. בלי ספק ראה את השתתפותו בה כמעשה משמעותי ביותר בחייו.

* * * * *

PALESTINE ROAD AND GENERAL
CONSTRUCTION COMPANY LTD.
"PALROAD"

WORKING-CARD

M 91

Name of labourer *Hamud*
Type of Work *General*
Lydla Aerodrome
Daily Wages
Foreman's signature *Abel*

Palestine Road and General Construction Co. Ltd.

"PALROAD"

TEL-AVIV: 4B, Nachlatz Benjamiostr. 12, Allenby Street
Tel. 2663 P. O. B. 574 Tel. 2371 P. O. B. 574

SITE OFFICE:

CONTRACTORS-PASS

No. 000069

Frontier Control Pass No.

Previous Pass No. 345 (If any)

(To be filled in by Frontier Control-Officer)

Bearer is permitted to leave and re-enter
Palestine via Metullah.

ב ש י ר ו ת
ה מ א מ י
ה מ ל ח מ ת י

B/Sgt In charge

Metullah 10.6 1942

TO BE FILLED IN BY FRONTIER-CONTROL-OFFICER

EXIT		ENTRY	
Date 1942	Signature	Date 1942	Signature
10/6/42	<i>28-1</i>	10/6/42	<i>R.P.</i>
17.6.42	<i>27</i>	12/9/42	<i>202</i>
12.7.	<i>27</i>	12.7.	<i>202</i>
12.7.	<i>202</i>	13.8.	<i>202</i>
20.8.	<i>27</i>	10.9.	<i>202</i>

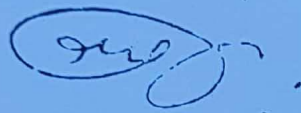
משרד הבטחון
אגף כח אדם
רשות להענקת אות ההגנה

בזאת אושרה לך הזכות

לענידת

אות ההגנה

44269 ::

י. עמיר
ראש האגף

כ"א בסיון תשי"ח
9.6.1958

שם פרטי ח"ר

שם האב מ

שם משפחה אלו

מס' זהות 925040

מדינת ישראל
משרד הבטחון / אגף כח אדם
ועדת אות הקוממיות

מס' צבאי	דרגה	שם פרטי	שם משפחה	מס' זהות
556096		חיים	131	925040

זכותך לענידת אות הקוממיות

אושרה ע"י הוועדה

צבי כהן
יו"ר הוועדה

תאריך 16/2 58
בהתאם לפקודות מט"ל מותרת
ענידת האות על תלבושת אורחית
ביום העצמאות בלבד.

כאשר היית פה

כאשר היית פה
ומקסך החום מגן עלי
ומחשבותינו נוגעות
פתע
כנף אל כנף.

כאשר היית עמדי
בתוך הדברים החולפים
היו הקירות בגיבית קשישים
שספרו מעשיות צתיקות
בערב
כאשר שתינו תה.

עכשו הקירות אינם מחסה
הם הסתגרו בשתיקתם
ולא ישגיחו בנפלי
עכשו הקירות סיד ומלט
יסוד זר
חמר לא עונה כמות.

זלדה

חיים שלי

אינני מהססת לכתוב מילה זו של שייכות - "שלי", כי מאותו יום שלפני ארבעים שנה, כאשר חיים בא אלי למעוז-חיים, כדי שנחיה שם ביחד - ועד ימי המחלה הקשים ורבי הסבל, התקוות והאכזבות, שבסופם גווע לעיניי בביתנו שבכפר הנשיא - הוא היה שלי, עד כמה שאדם יכול להיות של זולתו.

הדבר התחיל בפגישה מקרית מאוד, בתחנה של "אגד" בעפולה ונסיעה משותפת משם לתל-אביב.

באנו מעולמות שונים, היינו שונים בגיל, במוצא וגם באופי. ובכל זאת גרמה אותה פגישה לקשר, שהפך עם הזמן לברית-חיים אמיתית. ברית זו של חיי-נישואים ממושכים ומאושרים - אם כי לא נטולי קשיים ולבטים, כה איחדה אותנו, עד שעם הילקחו ממני אני חשה כאילו נשברה שלמות חיי ולעולם לא אוכל עוד להיות מה שהייתי, כאשר חיים היה עימי. שירה של זלדה, שבחרתי בו כהקדמה לדברים אלה, מבטא תחושה מעין זו.

אותו יום של פגישה ראשונה חל בנובמבר 1943, בימים שבהם השתוללה מלחמת העולם השנייה באירופה והידיעות על שואת היהודים היו עדיין מעטות ומעורפלות מאוד.

אני הייתי בת עשרים-ושש, חברה ב"קבוצת החוגים מעוז-חיים" משנת 1937, אחרי שיצאתי לשנת הכשרה בקיבוץ נען עם קבוצת צעירים מ"מחנות העולים". לע-פולה באתי בדרך לחופשה בתל-אביב, שם התגוררו בני משפחתי.

חיים היה מבוגר ממני בשלוש-עשרה שנה. הוא היה מגוייס למאמץ המלחמתי באמצעות חברת "PALROAD", שפעלה בסלילת כבישים ובניית שדות-תעופה בשביל הצבא הבריטי במזרח התיכון. תפקידו של חיים היה ניהול המחסנים והציוד, שהיו מפוזרים בכ-50 מקומות, והוא היה רוב הזמן בנסיעות. בעפולה שהה לרגל הקמת שדה-התעופה הצבאי שם.

יותר מאוחד סיפר לי שהוא נשוי ויש לו שני בנים, אבל איננו חי עם אשתו זה מספר שנים ואינו רואה את עצמו עוד קשור אליה, אם כי לא התגרש ממנה באופן חוקי.

מעולם לא הבנתי, במה משכה אותו אותה בחורה עצובה וחסרת חוש הומור, שהייתי בעת ההיא - עד שביקש בסוף הנסיעה ההיא להיפגש שנית. הסכמתי, בלי

התלהבות, כי לא היה לי משהו מעניין יותר לעשותו באותם ימי חופשה. סיפוריו המשעשעים של האיש בידרו מעט את דעתי, גם היה ניכר בו שאין הוא "רודף נשים" בדרך-כלל ועניינו בי נראה לי אמיתי.

נפגשנו מספר פעמים וטיילנו ברחובות תל-אביב. היה עליו לחזור לעפולה לפניי והוא ביקש לדעת, באיזה יום ושעה אני עומדת לשוב למעוז...

כמעט שכחתי אותו, וכל-כך הופתעתי לראותו מחכה לי בתחנת "אגד" בעפולה, כאשר עברתי שם בחיפזון בדרכי הביתה, למעוז - עד שפלטתי, כמעט בלי לחשוב: "בוא לבקר אותי במעוז".

כעבור ימים מעטים הגיע אלי מכתב קצר - הראשון מתוך שורה ארוכה של מכתבים, שחיים כתב לי במשך שנתיים. אני מביאה כאן את חלקם הגדול, מתוך שני טעמים. ראשית - חיים לא השאיר דברים רבים בכתובים מלבד מכתבים אלה; ושנית - ואולי חשוב יותר - במכתבים אלה מתגלה חיים בכל עוצמת רגשותיו, שאותם היה בדרך-כלל מסתיר עמוק בתוכו, ושמי שלא הכיר אותו כמוני - בוודאי לא היה יכול לשער אותם. והנה אותו מכתבון הנ"ל:

29.11.43

שלום לך, רות!

מה שלומך, נערה עצובה וחביבה?
אם זה לא יכביד עליך, משום בחינה, הנני מקבל את הזמנתך לבוא למעוז ברצינות. אנסה להשתחרר ביום ג' או ד', שבוע זה, לערב אחד או שניים. תואילי בטוב לבך לענות לי מיד לפי הכתובת - - - .

סגנון הדברים היה מעט מוזר בעיניי - כה שונה מדרך התבטאותם של חבריי בתנועה ובקיבוץ. אך לא יכולתי - ואולי גם לא רציתי - לסגת.

אותו ביקור של חיים במעוז, וחיזוריו הנסערים והממושכים אחריי, הובילו בסופו של דבר ליום אחר - גם הוא בחודש נובמבר - כאשר כעבור שנתיים הגיע אלי לתמיד, כפי שנאמר בתחילת דברים אלה.

בשנתיים אלה נבנה ונתחזק הקשר בינינו, חודש אחר חודש - במפגשים קצרים וארוכים יותר במקומות שונים בארץ (לפי הנסיבות המשתנות), שהיו מלווים בחוויות רגשיות עזות, ובאמצעות המכתבים שהיינו כותבים זה לזה, ושלחם היינו מצפים בכליון-נפש בין פגישה לפגישה.

בקוראי עתה במכתבים אלה חוזרת אלי אותה תקופה רחוקה רבת המתח, האי-ודאות, הגעגועים והספקות, שמחת האהבה וסבלותיה.

... השבוע שחלף דומה בעיניי לקונצרט סימפוני מארס 1944

גדול ומזהיר. רק עתה מילאו הצלילים הנהדרים את האולם כולו, הקסימו את קהל השומעים, הרנינו לב ונפש, העלוך מבירא עמיקתא לאיגרא רמא - ובתנועת שרביט אחת נפסק הקסם, הושלך הס. והנך נדחק ליציאה, כדי לחזור למציאות המרה והאפורה.

את חוזרת, כדברייך, לבית מלא חמימות, לחברת אנשים שעברתם יחד כיברת-דרך, לאינטרסים משותפים רבגוניים שהינך מוצאת סיפוק בטיפולם וסידורם. אני חוזר לחיי נדידה נוקשים, לחברת אנשים יותר מדי מגוונת וברובה עוינת, לאינטרסים של עת חירום ומלחמה, מורכבים ביותר ומנו-פחים באופן מלאכותי, ולפעמים בלתי-צודקים בהחלט. כה קשה החזרה, שנפשי מתעטפת עלי. מזמן התחלתי להבין, במידה מסוימת, את המניעים הנפשיים הגורמים לאיבוד לדעת. מיום ליום אני מעמיק להביןם בכל היקפם הטרגי. איני שייך לסוג המתאבדים. ברגעים הקשים ביותר, בזמן שספינתי הולכת ונטרפת בגלי החיים הזדוניים, מוצא אני כמעט תמיד די אומץ-לב ושיקול-דעת, כדי לחפש דרך וחוף מקלטים - לפעמים על-ידי מעשים אכזריים.

... מתאר אני לעצמי שאצלכם האביב על הפרק ומצב רוחכם הוטב בטח בהרבה. כנראה שבפסח זה לא נטייל על שפת הירדן, איך חרפש. ואולי זה יותר טוב.

... השבוע שחלף פקח את עיניי. לא קיבלתיך כראוי, היה עלי לנשוח את בשרי בשיניי ולהתגבר על הכול, לשמוח בכל לב בחלקי וללקט את גרגירי האושר והאור ולהפכם לסנה בוער שאינו נאכל! אבל איני יכול לשכוח שרגעי הפגישה כה קצרים וימי הפרידה כה ארוכים, וגם הוברר לי בצורה סופית ומוחלטת, שכיום אין בידי לשנות את התנאים הגורמים לכך והמפרידים בינינו...

... קיבלתי היום את מכתבך האחרון. את הקודמים אפריל 1944

יש לראות כאבודים. למרות נזיפות הס לא נמצאו, אם כי הגיעו עד חיפה. הודעתי לפקיד שלהבא יהיה אחראי באופן אישי עבור מכתביי.

קרוב לשבועיים לא הייתי בחיפה, היה עלי לסדר שורה שלמה של עניי-נים מסובכים ובלתי-נעימים, פרי רשלנותם של אנשים בלתי מוכשרים ובלתי אחראים. לא קל לעבוד עם פקידים מחוסרי התלהבות מינימלית לדבר שהם עוסקים בו. והרי אנו עומדים, כל יום, להיכנס לקיץ שלם של עבודה מאומצת ביותר...

שלומיך אני מקבל טיפול גברי והגון. עבודה כה רבה, בקושי אני גומר את תוכניתי היום-יומית, ואין זמן להתפנק. ישנן גם שעות כה קשות שהיאוש מתגנב ללב. ועל עצם המאבק מראות שערות השיבה המתרבות מיום ליום...

... האם הצלחתי לשכחך היכול אדם לשכוח את בבת עינוך לפעמים נדמה לי, לראותך רגע קט, ויוקל לי!
עלי לגמור, עומדים ממש על הגב. והטלפון הארוך הזה!
לו יכולת להגיע לחיפה ליום-יומיים, היינו משוחחים על הרבה דברים שקרו בינתיים...

... למעלה מארבעה חודשים נאבקתי קשה ובעק- קיץ 1944
 שנות, כדי להישאר בארץ. השבוע היה עלי להחליט
 ולבחור את דרכי. היום הודעתי לממוני, שהרשות בידה להחליט בדבר...
 נפקחו עיני לראות, מה ריקים וחסרי טעם הם חיי, נדודי ולבטי.
 לא סיפרתי לך הרבה על עצמי, בכל זאת חושבני שהבנת כי שנות נדודי
 הן בעצם בריחה מהמציאות שאינה הולמת את אופיי, את מאוויי.
 לפני שנים רבות, בזמן רחצה בים, נפלתי במקום שומט מאד למערבולת
 חזקה. לאחר מאמצים רבים נוכחתי, שהנני מסתובב במקום אחד. החלטתי
 לשמור על כוחותיי. התהפכתי על גבי ומסרתי את עצמי לזרם המים, שסבב
 אותי במעגל. רק עם גאות הים לצד היבשה הצלחתי לקפוץ עם הגלים לחוף.
 עצבי מסרבים לעמוד במבחן, או יותר נכון - עייפו, עד שאינם יכו-
 לים למלאות את תפקידם. כתוצאה מכך באו עייפות כללית קשה, רפיון-ידיים
 ורוח ואדישות לאנשים ולעבודה. בתנאים אלה יש לשמור על הכוחות לכך
 מסרתי את עצמי בידי הזרם, לשבת או לחסד...
 כתבתי לך פעם על אינסטינקטים קדומים, המתעוררים באדם בשעות קשות.
 זה מזמן הם מסיתים ולוחשים לי: עזוב את הכול וברח! לפעמים הגבורה
 והחוכמה בבריחה ברגע הנכון... אלא שבימי מלחמה אין לאן לברוח, לכך
 מסכים אני שיבריחו אותי לאיזו פינה נידחת. במשבר הנפשי שאני שרוי
 בו, המחריף בימים האחרונים, קשה להאמין שאצליח לארגן מפעלים ומחלקות
 במקום חדש. יחד עם זה צצו השבוע אפשרויות רבות של עבודה בארץ. אולי
 ישאירוני כאן.

גרם מזלך ונתקלת באדם מוזר, שגישתו לחיים משונה עד מאוד. מניח
 אני שמנוחת נפשך הופרעה במידה ניכרת, ושלי נהרסה כליל. אין לי לגמרי
 מנוחה. צר לי לכתוב לך, אך עומדים אנו על פרשת דרכים. כנראה שעלינו
 להיפרד לזמן קצר, ארוך או לגמרי. החיים יראונו.

רצוני לדעת, אם עמוק בלבך אין טינה כנגדי ואם אינך מתחרטת על
 פרשת חיינו זו, כשאת רגעי האושר והאור גזלנו, בעצם, ביד חזקה,
 והמלאה געגועים וכיסופים לאין סוף. ימים עגומים חסרי מנוחה ותוכן
 לפני - ומאיפה אשאב את הכוחות הנפשיים, כדי להתגבר על כל זה?...?

... קיבלתי את מכתבך בשדה. מה נחמד ויפה שבהגיעך
 ירושלימה מייד כתבת לי. מאוד הצטערתי שלא מצאתיך
 ב"אגד". לא עלה על דעתי שתסעי מייד, אחרת הייתי דוחה את עסקיי, כדי
 להיפרד ממך... נדמה לי, שלא יזיק לך להחליף את הסביבה לכמה חודשים,
 מחוץ לשאלת השתלמותך. מבין אני שהשיכון, ויתכן גם התנאים הכלליים,
 אינם מזהירים - אך מי כמונו יודעים את סוד ההסתפקות במועט, באין
 ברירה... האקלים והנוף הם באמת נהדרים, ביחוד עד לחורף.

בפגישתנו האחרונה הרגשתי, עד כמה שנינו זקוקים להכרעה! לצערי,
 גם במקום עבודתי החדש חלו הרבה אנשים בקדחת והבריאים צריכים לשאת
 בעול ולחלק ביניהם את העבודה... לאור מצב זה אין הבריאים יכולים
 לקבל חופשות עד שהחולים יחזרו לתפקידהם. והרי הקיץ רק לפנינו! לכך
 יום עבודה של 12 שעות, לפעמים בלי רגע מנוחה... עצם עבודתי מעניינת

מאוד ובתנאים נורמליים יכלה לתת לי סיפוק רב. מה רבים הדברים שאפשר
ללמוד כאן! חושבני שלסוף 1944 נהיה שנינו דוצנטים!

ביום שני בערב הייתי בחיפה. לפי בקשתי הביאני הנהג להר הכרמל,
למקומות שדרכו רגלינו. מה גלמוד ועזוב לנפשי הרגשתי את עצמי! דמעות
עלו בעיניי בהיזכרי בשעות היקרות והמזהירות, שחלפו כחלום-קסם. תקף
אותי רגש של חרון והפקרות, רצון להשתולל... דרוש היה לי כל כוח
רצוני, כדי להתגבר על רגשותי הפראיים האלה.
הוצאתי את הנהג מהמסעדה והחזירני לעפולה. ראיתי שהוא מסתכל בי
במבט מוזר וחושש שמא נטרפה דעתי. כמובן שלא יכולתי לספר לו על הסערה
שהתחוללה בנפשי, למרות שהוא בחר פיקח וטוב מאוד...

... כנראה אצא למסעות לכמה ימים. חושב לחזור לעפולה ביום ג'-ד'
בשבוע הבא ולמצוא את מכתבך. אל יפליאך מכתבי המבולבל הזה. התחלתי
לכתוב אותו בשדה בעשר בבוקר וגומר אותו במלון, ב-12.30 אחרי חצות.
יודע אני שמבט עינייך, לחיצת ידך וחיוךך המתוק שקולים כנגד כל
המכתבים שבעולם, ובכל זאת אשמח גם למכתבך. בדמיוני והנני פוסע לצידך
בשבילי ירושלים ואת מוסרת לי את רשמיך. שלום רב לך, יקירה!

... שני מכתבייך קיבלתי הבוקר בשדה. אכן, 17.7.44
החברייה קיבלו יין והתפלאו ביותר, לכבוד מה,
אבל למדו לא להציק לי בשאלות. את יודעת שבעיניי מכתב הוא רק "תחליף".
אופן כתיבתך, נדיבות לבך השופעת ממכתבייך, מחבבים עלי ביותר את
ה"תחליף" הזה. לפי דבריך, גם אני למדתי לכתוב מכתבים והם גם משמחים
את לבך. הרי זה הישג חשוב!...

עכשיו אכתוב על עצמי. בעצם זהו המשך לדברי מכתבי הקודם. את יודעת,
מה רבו געגועיי אלייך בחודשים הראשונים להיכרותנו. בזמן האחרון נדמה
היה לי, שהצלחתי להקים מעין חייץ של שיכחה ביך פגישה לפגישה... בנתי
מעין חומת מגן להסתתר מאחוריה בימים קשים ביותר...

כתבתי לך על הרגשתי בביקורי בהר הכרמל. לפני כמה ימים הייתי בערב
ביקנעם. קבוצה של נערות שרה, באופן מזהיר, את השיר הטאטרי החביב
עלייך וגם עלי. לקול הצלילים הראשונים התמוטטתי ונופצה לרסיסים החומה
שהקימותי בעמל כה רב. כה ברור שמעתי את קולך, ראיתי את הבעת פנייך
ועינייך בשירך את השיר הזה... וגעגועים עזים, עד לכאב, תקפו אותי -
לראותך, לשמוע אותך, להרגיש במגע ידך - ואין מנוס ואין מפלט. בחימה
שפוכה אני נלחם עם עצמי. עובד 14 שעות ליום, ממעיט באכילה ושתייה.
לא הצלחתי לרסן את עצמי. אלו הם רגעים של חולשה מחפירה... אני יודע
מה ערכם בימי סבל ותבערה אלו, כשמליונים ממיטב האדם עמלים בשדה הקרב
ושופכים את דמם למעננו; לנוכח הדברים ששמעתי מפי פליטים יהודים על
הנעשה בנו. יודע אני שאנשים רבים סבלו, סובלים ויסבלו כמוני. למרות
כל זה, איני מתבייש לגלות לפנייך את פצעיי. רגשותיו של האדם קודש
הם בכל גילויהם... פעמים רבות שכחתי בזרועותייך את הכול, הרגשתי
את מידת סבלנותך לחולשותיי ותלונותיי ותמיד מצאתי בך מקור של עידוד
ונחמה. מה קשים בלעדייך נתיבי חיי!...

ג, ב. עיכבתי את שליחת המכתב. נודע לי שיש
שליחת דרושלימה. נסעתי היום למרכז וקיבלתי
עלי את העניין. 14.7.44

אבוא לירושלים ביום חמישי 20.7. בשעות שש-שבע וחצי אחה"צ. לא אזור
מתחנת "אגד" עד שתבואי לקחתני. יהיה עלייך לדאוג למלוך וביחוד תסדרי
לי תור וכרטיס חזרה לעפולה ליום ראשון, 23.7, לשעות 7-8 בבוקר.
הרי תהיינה ידייך מלאות עבודה... להתראות בירושלים...

... אכן היה זה שבוע! אבל גמרתי כמה ענייני
עבודה שהסבו לי דאגות חמורות וצרות צרורות.
קשה לי להסביר לך, כמה מרץ, סבלנות ועקשנות הכנסתי בדבר. בחוזרי
לעפולה מסרו לי את מכתבך...

חם מאוד ויש לי שעות של אפיסת כוחות. ואין תרופה לכך מחוץ למנוחה
ארוכה, שאין לקבלה - לפחות בזמן הקרוב. לעת עתה נעשים תנאי עבודתנו
קשים מיום ליום. מראה האנשים עלוב ודל, הקדחת עושה את שלה.

... מה עז רצוני לראותך... בכותבי שורות אלה מרגיש אני בכל לבי, מה
חמודות, ענוגות ומלאות עדנה הן שעותינו, ואפילו רוח של עצבות ומרי-
רות מרחפת עליהן. כל-כך זה רחוק מהמציאות היום-יומית. פעמים מהסס
הנני, שמא זה פרי דמיוני, עייפותי ותשוקתי לחיים יותר טובים. בקוראי
את מכתבך, בהיזכרי בפגישותינו, הנני רואה בכל זה יד הגורל, הרוצה
לפצותני עבור שנים מלאות עמל קשה ותלאות. איני סבור שעם גמר המלחמה
"ינוסו יגורו ואנחה". נוטה אני להצטרף לחבר אנשים, שלא ירצו בשום
פנים לחזור לתנאי החיים שלפני המלחמה ומוכן להכניס את מלוא כוחו במ-
אבק זה. איני יודע מה יהיה עלינו. חושבני שהחודשים שעברו עלינו כשהם
לעצמם, הריהם מתנה כה נדירה ויקרה, שאין לאף אדם לזלזל בה.

באו לקרוא לי ועלי לנסוע מייד. אם איני טועה, תקבלי חופש ביום
3.8.44. מסופקני אם אהיה ביום זה בעפולה או בחיפה. אני נוסע לדרום.
אם אצליח, אבוא אלייך למעוז.

בטוחני שהתאקלמת כבר לגמרי בירושלים ומבלה את עיתותייך ברוב
ענייני. הינך פקחית מדיי שתגרמי לעצמך שיתוק-יד ימנית, אצבע או אפילו
ציפורן. מתאר אני לעצמי, עד כמה מלומדי ירושלים מפטמים אתכם. עלייך
זה לא ישפיע לרעה, כך מקווה אני...

... נדדתי קצת וכה הרבה הגיתי בך. תקף אותי רגש
של אי-מנוחה, במשך ימים רבים לא הצלחתי להתגבר
עליו. בחוזרי לעפולה נרדמתי וחלמתי חלום אכזרי... מועקה כבדה הש-
תררה על לבי...

אחרי שעתיים קיבלתי את מכתבך, שהשארתי במלוך הכרמל. רעיון נורא
פילח את לבי ומוחי, שמא יש קשר מיסתרני בין מחלתך וחלומי... צילצלתי
למעוז, לא קיבלתי קשר... האמת היא שנסעתי לא רק ממחלתך - סוף סוף
כל אדם עלול לחלות - אלא מאופן כתיבתך. מיסכנה! מה גלמודה ועזובה את!
והרי בשטח זה את מפונקת, רגילה זה שנים רבות לחיות בין חברים וידי-
דים. כתבת לי, בזמן שחלית בטיפוס טיפלו בך במעוז כמו בנסיכה וכעת

עלייך לשכב במיזן קסרקטיז. תודתי החמה לחברתך סלבה שסעדה אותך בחולייתך.
... לרוע מזלי נשארו במחלקתי אני ועוד אחד, שאר האנשים חוליים בקדחת.
ומחכים אנו כל יום לורעדה חשובה ממזרים, שתבקר את עבודותינו. חופש הס
מלהזכיר. גם לא ברור לי איפה את. אנסה להתקשר אל "הדסה" ירושלים.
והרי בקשתי פרושה לפנייך: התאוששי, רות, בכל מחיר ובכל התנאים.
מחיים לא פינקוך ואיזן לך ביטחון גם להבא. עלייך להיות חזקה ולבטוח
בעתיד...

... נקווה שהתקופה האכזרית מתקרבת לקיצה וגם אנו ניהנה מחיים יותר
מסודרים, יותר יפים וטובים, ואפילו נצטרך להיאבק על כך!
תכתבי לי על מצבך, אל תסתירי דבר. אם הנך בריאה, מה טוב. ואם יש
יסוד לחששותי, הרי תספרי לי את האמת, את הכול. יד ביד נשמח, יד ביד
נישא ונסבול סבל וצער. בשניים יותר קל לשאת כל קשא כבד. יודע אני,
יקירה, אינני מבטא אף חלק קטן ממה שאני רוצה לאמור לך. במקום ה"מגילה"
הזאת, מה טוב היה לו יכולתי לחבקך ולאמץ אל לבי, והוקל לשנינו.
לעת-עתה שלום לך והבראה שלמה. לא אזור מעפולה עד שאקבל מכתבך.

27.8.44 ... מקווה אני שהנך מבריאה ואוגרת כוחות.
קיבלתי את מכתבייך מירושלים מאוד שמחתי
שהספקתי לראותך ולשוחח איתך לפני קבלתם. הם זעזעו אותי ודיכאו עד
עפר... עם קריאתם התחלתי להבין את מצבך ומצב-רוחך בימים אלה.
אני נוסע לשבועיים-שלושה. לא אהיה בסביבת עפולה. אל תכתבי לי
לעפולה. אינני רוצה שמכתבייך יתגלגלו או יפלו לידיים זרות. אכתוב לך
למעוז. אם תסעי לצפת, תסדרי שיעבירו את מכתביי אלייך. אם תהיה לי
כתובת קבועה פחות או יותר, אודיעך.
... קשה לי מאוד, רות, אבל אני מחזיק מעמד. יכול אני לאמור, בלי הפר-
זה, הנני חי וניזון מהרוך, העדנה והאהבה הרבה שספגתי לתוכי ביומיים
אלו שהייתי איתך...

12.9.44 ... הנכנן שרק שלושה שבועות לא ראיתך?
ספגתי רשמים כה רבים בזמן הקצר הזה. כמעט
לא חשבתי עלייך. היום אני בעפולה, אשהה כאן עד יום ה'. בהגיעי ישבתי
לכתוב לך זמיר הציף אותי גל געש של זכרונות וגעגועים עזים...
קשה לי לכתוב, כי רוצה אני לראותך, להחזיק את ידך, להרגיש את נוכ-
חותך, לשוחח איתך ולטבול בלב ונפש באווירה של ידידות ואהבה. מה עלובים
ויידי עשתי לך בלי כל זה!
הנה החגים לפנינו. כבר ידוע לי שעד ליום 21-22.9 אהיה עסוק בענייני
חמור מאוד. מה מעציב לספר לך כל פעם על כל מיני עניינים דחופים וחמורים!
כי בינתיים עלו וצצו שוב על הפרק נסיעות רחוקות ואין מנוס מהן. עם גמר
הביקורת יתכן שאקח לי שניים-שלושה ימי חופש.

עלייך לשכב במיזן קסרקטין. תודתי החמה לחברתך סלבה שסעדה אותך בחולייתך.
... לרוע מזלי נשארו במחלקתי אני ועוד אחד, שאר האנשים חולים בקדחת.
ומחכים אנו כל יום לוועדה חשובה ממצרים, שתבקר את עבודותינו. חופש הס
מלהזכיר. גם לא ברור לי איפה את. אנסה להתקשר אל "הדסה" ירושלים.
והרי בקשתי פרושה לפניך: התאוששי, רות, בכל מחיר ובכל התנאים.
החיים לא פינקו ואלו לא ביטחון גם להבא. עלייך להיות חזקה ולבטוח
בעתיד...

... נקווה שהתקופה האכזרית מתקרבת לקיצה וגם אנו ניהנה מחיים יותר
מסודרים, יותר יפים וטובים, ואפילו נצטרך להיאבק על כך!
תכתבי לי על מצבך, אל תסתירי דבר. אם הנך בריאה, מה טוב. ואם יש
יסוד לחששותי, הרי תספרי לי את האמת, את הכול. יד ביד נשמח, יד ביד
נישא ונסבול סבל וצער. בשניים יותר קל לשאת כל משא כבד. יודע אני,
יקירה, איני מבטא אף חלק קטן ממה שאני רוצה לאמור לך. במקום ה"מגילה"
הזאת, מה טוב היה לו יכולתי לחבקך ולאמץ אל לבי, והוקל לשנינו.
לעת-עתה שלום לך והבראה שלמה. לא אזוז מעפולה עד שאקבל מכתבך.

27.8.44 ... מקווה אני שהנך מבריאה ואושר כוחות.
קיבלתי את מכתביך מירושלים מאוד שמחתי
שהספקתי לראותך ולשוחח איתך לפני קבלתם. הם זעזעו אותי ודיכאו עד
עפר... עם קריאתם התחלתי להבין את מצבך ומצב-רוחך בימים אלה.
אני נוסע לשבועיים-שלושה. לא אהיה בסביבת עפולה. אל תכתבי לי
לעפולה. איני רוצה שמכתביך יתגלגלו או יפלו לידיים זרות. אכתוב לך
למעוז. אם תסעי לצפת, תסדרי שיעבירו את מכתבי אלייך. אם תהיה לי
כתובת קבועה פחות או יותר, אודיעך.
... קשה לי מאוד, רות, אבל אני מחזיק מעמד. יכול אני לאמור, בלי הפר-
זה, הנני חי וניזון מהרוך, העדנה והאהבה הרבה שספגתי לתוכי ביומיים
אלו שהייתי איתך...

12.9.44 ... הנכון שרק שלושה שבועות לא ראיתך?
ספגתי רשמים כה רבים בזמן הקצר הזה. כמעט
לא חשבתי עלייך. היום אני בעפולה, אשה כאן עד יום ה'. בהגיעי ישבתי
לכתוב לך ומייד הציף אותי גל עצום של זכרונות וגעגועים עזים...
קשה לי לכתוב, כי רוצה אני לראותך, להחזיק את ידך, להרגיש את נוכ-
חותך, לשוחח איתך ולטבול בלב ונפש באווירה של ידידות ואהבה. מה עלובים
וחסרי טעם הם חיי בלי כל זה!
הנה החגים לפנינו. כבר ידוע לי שעד ליום 21-22.9. אהיה עסוק בעניין
חמור מאוד. מה מעציב לספר לך כל פעם על כל מיני עניינים דחופים וחמורים!
כי בינתיים עלו וצצו שוב על הפרק נסיעות רחוקות ואין מנוס מהן. עם גמר
הביקורת יתכן שאקח לי שניים-שלושה ימי חופש.

יקירה! נקווה שעם השנה החדשה יאיר גם מזלנו. איני יודע איפה את, אם היית בהבראה ואם חזרת כבר למעוז או לירושלים. היה טוב לדעת מה מצבך, בריאותך, תוכניותיך להבא, לפני שאסע שוב. זאת אומרת - ליום ה' 14.9. יודע אני מה קשה לך, ואת - חביבה וטובה - לא תתרעמי ותבליגי על צערך ועלבונך. אם לא אהיה בטוח בכך, ייהפכו חיי הקשים לגיהנום.

הנה, רות, רציתי לכתוב לך מכתב שמח, לספר לך כמה דברים מופלאים, ונתקבל דבר עלוב.

מעולם לא שאפתי לחיים קלים, אהבתי את המאבק, את ההתגרות. אך מה שעבר ועובר עלי זה יותר מדי. המשא צריך להיות לפי הכתפיים. בזמן האחרון התחלתי לקנא באנשים שזמנם בידם ועם גמר עבודתם הם עושים את הטוב בעיניהם...

לשנה החדשה הנני שולח לך, ילדתי, את מיטב ברכותי ואת איחולי הלב-ביים ביותר. אראך באושרך כשם שראיתך בעונייך ובצערך. ברכותי לחברו-תייך.

... בערבי רביעי וחמישי לפני החג חיכיתי לך 12.9.44. ב"אגד" עפולה, אולי תחזרי מצפת. אתמול לנתי במעוז. שושנה טיפלה בי יפה וחוה הודיעה לי שאצטרך להסתפק בחברתך, היות ונסעת לירושלים. הרע בדבר שמפיהן נודע לי שלא הבראת בצפת ומצב בריאותך לא מזהיר.

אצלי עונת הנסיעות. אקווה שאת מכתבי קיבלת. תכתבי לי לעפולה, אחפש דרך לקבל את מכתבייך.

תמר שאלה אותי, כמה זמן לא הייתי במעוז. ענית "נדמה לי, חצי שנה". אמנם נדמה לי שלא ראיתך זמן כה רב! וכה רציתי לשמוע את דעתך בענייך אחד, חשוב למדי - שאין כאן המקום לפרטו ובלי חוות דעתך לא אחליט, אלא אדחה את הדבר. כי איני רואה כיום אפשרות להגיע אלייך ירושלימה.

ישנתי בקצה המחנה. התעוררתי בשעה אחת. מייד נזכרתי איפה אני, הושט-תי את ידי לחבקר, ללטפך - ואינך. לא עצמתי יותר את עיניי עד לאוטובוס.

רות יקירה! אין בידי לתאר לפנייך את השעות האלו. כמעט את כל חיי העברתי לנגד עיניי בלילה הזה. הנשים שאהבתי ניצבו לפניי כחיות. המלחמה הראשונה בעודי ילד. מלחמת האזרחים ברוסיה, שירותי בצבא האדום בעודי נער בן שש-עשרה. בריחתי ארצה. חיי בארץ. המלחמה הזאת, נדודי, ופגישתנו. ואז התעורר רצון לווט ועז לראותך מייד, את החביבה והאהובה, לחבקר במלוא הזרועות, להציץ לעיניי וללחוש לאוזנייך מילים מתוקות, מעודדות. אח, רות! מה מתכוון לבי מצער ומגעגועים. לו יכולתי לבכות והוקל לי, אך אין לי דמעות!

התגנבתי חרש מהקבוצה וישבתי באוטו, במצב-רוח שאין לתארו כלל.

טוב שהיה לי יום עבודה מורכב וקשה... יתכן שאסור לי לכתוב לך כל זה. הרי עברת רגעים כה קשים ובוודאי גם את סובלת. לא מכתב אחד כתבתי לך כנגד רצוני. ההגיון מתנגד והיד כותבת. יש רצון לקרוע את המכתב - והיד מורידה לארגז הדואר. האם זה כפילות האופיק חוסר עקביות? איני יודע, ביחס אלייך חסרות לי כמעט כל התכונות שאני מצטיין בהן כנגד אנשים אחרים.

לאן אתגלגל בזמן הקרוב ביותר לא ברור לי. כנראה עם עפולה אנו גומ-
רים, וכדאי הדבר מכל הבחינות.

אקרוה שלא תתעייפי, תשמרי על עצמך ותלמדי במידה. בינינו לבינך עצ-
מנו, אנו יודעים את ערכו של כל העניין הזה. טוב לרכוש דעת מבלי לטמטם
את המוח.

הרי שכחתי כמה מקווי פנייך וחיוך המתוק. אני מתאמן - ואיך מתאמן!
- להיזכר בכל פרט, קו לקו, כאילו חיי תלויים בזה. ואם נזכר באיזה פרט,
הריני שמח כמוצא שלל רב.

יתכן שאלו הם פטפוטי הבל, פרי דמיון מזועזע, אבל את, חביבה וטובה,
בוודאי תביני לרוחי ותסלחי. הכרחי לי מפעם לפעם לשפוך לפנייך את שיחי
ומרי-לבי.

האוטו בא לקחתני. אינו רוצה לחכות.

שלום לך, ילדתי, וכל טוב. אחכה למכתב ארוך ארוך.

... צר לי שלא ראיתיך זמן כה רב ואין
שום מכתב ממך. 24.9.44

עכשיו אחרי חצות ויש לי עוד עבודה רבה. טרנספורט גדול עומד מוכן
וארוז. מחר בחמש בבוקר אנו יוצאים למחנה-עבודה חדש. נפל הפור. במקום
סוריה יהיה דרום הארץ. עד שהעניינים יסתדרו במקום החדש יעברו 6-8 שבועות
של עבודה קדחתנית...

השנה החדשה אינה מאירה לעת-עתה את פניה לך ולי. אם זוהי התגרות
הגורל, נקבלנה באומץ ובעיניים פקוחות. נכון, זה קשה מאוד. בוודאי
נמצא את הכוחות הנפשיים, כדי להתגבר על הכול. במכתבי הקודם לא הבלגתי
על צערי וכאבי הנוקב. אך יש לי קץ לרפיון הידיים והרוח. בינך ככה -
אין בידי לשנות את פני הדברים.

מה שלומך, חביבה, איך את מרגישה בירושלים? האם פיגרת הרבה בלימוד-
דיסק?

כנראה נשארתי בלי כתובת. לעפולה אל תכתבי יותר, לא יהיה לי שום
קשר איתם. כשאגיע למקומי החדש ואכיר את התנאים, אכתוב לך ובוודאי תי-
מצא גם כתובת.

הרעש כה גדול בחדר, אנשים באים ויוצאים, למרות השעה המאוחרת, שקשה
לי להתרכז בכתובתי. אל תתעצבי, רות, תשקדי על לימודיך, כי בעתיד
עמל רב וקשה לפנייך. אם לא נוכל להתקשר בקביעות, דעי שתמיד אני חושב
עלייך - בנסיעות, בעבודה, במדבר ובמחנה. לו קיבלתי ממך מכתב או ידיעה
הייתי יוצא למקומי החדש בלב שקט...

... מה מוזר הדבר שבארץ קטנה כארצנו, שפועלים
4.10.44 בה שירותי דואר, רכבת ואוטוביסים, יכולים אנשים
להיות מנותקים שבועות רבים. אני משער שהנך בירושלים, בקורס, ואכתוב
לך לפי הכתובת הזאת.

מה רב המרחב סביבנו! לו זה היה לנו - כמה אפשר כאן לזרוע, לנטוע,
לבנות. איזה מפעלים אפשר להקים כאן! לעת-עתה זה רכוש של צבא הוד
מלכותו.

המשטר כאן חמור ביותר, ובצדק! כבר הסתדרתי ואפילו די נוח. אבל
יום עבודתי הוא 12-14 שעות והנני מנותק לגמרי. חופשות ירדו מהפרק
ושום נסיעות. הדבר שאנו עוסקים בו עכשיו הוא עניין של כבוד...

עשיתי נסיון נועז להשתחרר מעבודתי זאת. גם הפעם נכשלתי. הפרטים
לא מעניינים. יש להתרגל לרעיון שלא אראך שבועות רבים. כתובת אין לי,
במקומי אין דואר ובכל הסביבה אין לי שום קשרים ושום מכרים.

רצה הגורל שאתפרץ לחיך השקטים ואכניסך למעגל חיל המזרזים במקצת.
ידוע לי היטב, מה קשה לך וגם שהינך לא המין אלא הצד החלש, ויש לחוס
עליך. לכן לא אכתוב על רגשותיי. מרגיש אני רק, שבזמן האחרון נשבר
דבר-מה בקרבי... זה מתבטא באדישות כללית, חוסר תיאבון ונדודי שינה.
ישנו במקום רופא מצויין. לי אין צורך בו, הסיבה כה ברורה וידועה לי!

... הגיעו ימים שהייתי מסתפק בשתיים-שלוש שורות ממך, ידידתי הטובה,
ואינך...

... הנה, חביבה, חלפה השנה הראשונה שלנו.
18.11.44 זוהי תקופה קצרה למדי, אפילו בחיי אנוש.

ובכל זאת, מה רבה הדרך, מה רבו הנפתולים, מה עצמו החוויות! געגועים
עזים, סבל רב וקשה, צער עמוק וחודר - ובצידם ימים שטופי שמש ואור,
ימי שימחה, אהבה ואושר עילאי. בהיזכרי בשעות הנפלאות שלנו, טיולינו
בכל תקופות השנה ובמקומות שונים, שיחותינו הלבביות השופעות ידידות
כנה... ואם כי ימים קשים עברו עלייך וגם לי לא היה קל, הרי לבי
מלא תודה והוקרה לגורל שמינה לנו כל זאת. הסבל והצער משולים ליורה
הארץ-ישראלית - קר ודועף, מצליף בלי רחמים, ומביא ברכה רבה ליקום,
לפרי השדה והגן ומצמיח תמר ושושן. הסבל והצער, שפגיעתם קשה לאדם,
בסופם מזקקים ומרוממים את הלב והנפש, מפריס את המחשבה ודוחפים את
האנוש למעשים נעלים וחשובים לאין ערוך.

... לפעמים נדמה לי, שפגיעתי הייתה קשה לך. בחודשים האחרונים עשיתי
מאמצים רבים, כדי לברר ולהבהיר את המצב הבלתי-נעים לשנינו. נכון,
נכשלתי לעת-עתה. את יודעת במקצת את תנאי חיי ועבודתי, הם אינם מקילים
עלינו. רק בזמן האחרון התחלתי להתעורר מהתרדמה הקשה והעמוקה. קצב עבו-
דתי בשנים האחרונות, המפעלים הנועזים שהזמן גרמם, המערבולת של עמים
וארצות, האחריות הרבה שהוטלה על שכמי - הממוני והרדימוני. ואם כי
עוררו בי כוחות ומרץ עצומים שלא שיערתים - לא נתנו לי לראות נכוחה.

היב אלה ימי המרד בעירק, כיבוש פרס, סוריה, המלחמה בלוב, ימי אל-על-מייך, היה רצון להטות שכס, לעזור, להשתתף במלחמה, וניתנו אפשרויות בלתי-מוגבלות לכך. יהודים ארץ-ישראלים רבים הצטיינו וגרמו להצלחת המאמץ המלחמתי במזרח התיכון. כיום... אנו עורף עמוק עם כל הכרוך בזה ונפקחו העיניים וגברה העייפות, ותנאי העבודה הורסים את העצבים וממרי-רים את החיים.

רות חביבה, ירדתי מהמסלול ואיתך הסליחה. בוודאי זקוקה את, כמו כל אישה במצב קשה, לעידוד ותמיכה. נכון, קשה לשנינו. אבל לבי מלא תקווה שנמצא את הכוחות הדרושים כדי להחזיק מעמד ולהתגבר על הכול. היי שלום, נעיתי היקרה והטובה, הנני מחבקך באהבה רבה...

... בוודאי הנך קופאת מקור בירושלים עיר קודשנו. 7.1.45

היום פגשתי בתל-אביב את חברתך ממעוז, גם היא בקורס. קיבלתי ממך ד"ש. מאוד שמחתי לראותה, נדמה היה לי שגם את תופיעי אחריה והיה זה דבר בעיתו - אלא שנשאר בגדר משאלה!

רות שלי, במשך עשרה ימים יתברר לאן יעבירו אותי. בכל אופן, יהיו אלה חיי נדודים לתקופה של חצי שנה. אין לקוות לחיים קלים. העבודה מפוזרת מאוד ודחופה מאוד.

שכבתי במיטה שבוע שלם, על אפס וחמתם של המנהלים. בשבת הוציאו אותי ממש ממיטתי והיום נסעתי לחיפה. פיתו אותי שאחרי שאגמור עניין מסויים יאפשרו לי לחלות 3-4 ימים. אבל איני מאמין להם. כי העבודה כבר גועשת ומחלתי הפרה את כל תוכניות עבודתי לכמה שבועות. ארבעה ימים עבדתי במטר סוחף והתקררתי...

הרבה הרבה התגעגעתי וחשבתי עלייך בימי מחלתי. בעצם תמיד אני מת-געגע וחושב עלייך, הרבה הייתי נותן כדי לראותך... עצבות גרועה מעבר-דה זרה, כדברי חז"ל, והיא אוכלת אותי בכל פה, כאותו סרטן.

כיום ברור לי ששנת 1945 לא תשנה את אורח חיי, לא תביא שום הקלות. כי אחרי תוכנית-עבודה א' צצה כבר גם שנייה. וככה תעבור השנה הגורלית בתנאי עבודה ומרידות. סלחי נא, נעיתי הטובה, עבור דבריי אלה. ידעתי מה קשה לך וגם עצוב... ישנם עוד אנשים החושבים אותי לאיש עליז... אבל את כבר מכירה אותי. איש עייף, שבע נדודים, שהקרע בנפשו מתרחב מיום ליום. רק על-ידך אני נח ורואה חיים ושימחה. ... יודע אני מה רב ועצום החוב שאני חב לך ומה דלים הסיכויים לפרוע אותו במלואו, כערכך. מתנחם אני לפעמים, שמכירה את במקצת את תנאי חיי ולא תתרעמי עלי בסתר לברי...

צילצלתי אלייך ל"רמון" וענו לי שאינך. חבל, הייתי שומע לפחות את קולך. תוכלי השבוע לעת-עתה לכתוב לי: חיפה, ת.ד. 1417, הכתובת באנגלית. לא ידוע איפה אהיה בשבוע הבא. אם זה אפשרי עבורך, אצלצל לך ביום 11.1.45 בשעות 8-9 בערב. אולי בינתיים יתברר דבר מה. אחכה למכתבך.. בעצם מזמן לא כתבנו...

28.1.45

... רק ביום שישי, 26.1., צילצלתי למעוז,

אחרי שהודיעו לי מירושלים שנסעת למעוז.

ממעוז ענו לי, שיצאת לסיור במשקים. מאוד שמחתי שתשתפי בטיול מעניין ושמצב בריאותך מרשה לך את הדבר הזה.

אצלי קרו בינתיים הרבה דברים. לפעמים אני מסרב להאמין, שכל זה התרחש במשך שבועיים שלא ראיתך. נדמה לי כאילו לא נפגשנו זה עידך ועי-דנים. בזמן הקצר הזה הספקתי לעשות עבודה כה רבה וענפה, היא בלעה אותי וטישטשה בי את המושג הנכון של הזמן.

ביום שישי, מהבוקר, תקפו אותי געגועים עזים אלייך. לו מצאתיך במ-עוז, הייתי עוזב את הכול ובא. בשבת לפנות ערב הגעתי לחיפה. מה חיפשתיך, רות שלי, ידידת נפשו! הסתובבתי ברחובות על-יד בתי-הקולנוע, בדרכיט וב-שבילים השונים - שמא הגעת במקרה לחיפה. ואז ידעתי את הרגש והטעם המר של בדידות ועצבות. והוא אינו מרפה ממני, אלא הולך ומתגבר מיום ליום. יש לי הרגשה פנימית חזקה, שלא אוכל להתמיד בחיים אלו, כי השלהבת הק-דושה, שלה התפללתי שנים רבות, תשרוף אותי לאפר.

לכן החלטתי לעשות מאמץ חדש ומרוכז, כדי להשתחרר מהכבלים הכופתים אותי, מהחיים הכפולים והמשולשים המוצצים את לשד עצמותי וחוצצים ביני-נו. יתכן שתשמעי על אודותי דברים מוזרים ומשונים - אז תדעי שכל הדר-כים תהיינה כשרות בעיניי ובלבד שאגיע למטרתי.

בלילות של נדודי שינה ורוניי געגועים ויסורים, מה רבות המחשבות! בדמיוני והנני איש חופשי לעצמי ובידי להחליט על גורלי, על צמני ומעשיי. הנני פטור מעול העבדות ומפקודות המטלטלות אותי מפינה לפינה בארבע כנפות הארץ ומחוצה לה. אז הייתי יודע מה הדבר שעלי לעשותו! ... אני יודע, מה המרחק בין הדמיון והמציאות. רבות ניתן לי לראות ולהבין בש-נות המלחמה. בשימחה הייתי מסקל את שביל חיינו ומקצץ בקוצים ודרדרים, ובצעדים קלים ובטוחים היינו עוברים את דרכנו.

אסור לי להשלות את עצמי, וביחוד אותך. יתכן שגם הפעם לא אקבל את מבוקשי. לפחות אדע שנאבקתי עבורנו.

למעשה כל אנשינו כבר קיבלו את מינוייהם, אני היחידי שאין לו סי-דור לעת-עתה. כנראה אצטרך להיות הספק הראשי לכל המקומות העבודה - בכלים, בחומרים, בהקמת בתי-מלאכה. בקיצור, תפקיד לא קל.

רות יקירה! איך קיבלו אותך בבית? מה שלומך, מה תוכניותיך לעתיד? כל זה תכתבי לי בחוזרך מסיורך. איני מקנא באנשים, חבריך לטיול, זר לי הרגש הזה. רק הייתי רוצה לפסוע לצידך בימים נפלאים אלו, במקומות שתבקרי בהם...

אצלנו ימים נהדרים. ההרים עוטים ירק וצל. בצהריים חם. היום תקף אותי רצון אז להשתטח על הדשא, להסתובב כסביבון או להתהלך על הידיים...

הנה היום הולך ונגמר. התחלתי בזמן האחרון לפחד מפני הלילות, מפני הבדידות...

30.1.45

היום ביקר אצלי פקיד גבוה מטעם החברה ושמע את תעצומותי ודרישתי לשחרר אותי מעבודתי או לתת לי חופש ארוך. הוא רשם לפניו את הכול ויעביר את הדבר להנהלה. כמובן, אין זה קובע שום דבר.

27.2.45

... כה קשה היה להניח את השפופרת! קולך העצוב
סיפר לי, כמה את, המדריכה, זקוקה לעידוד ול-
תמיכה. פעם כתבת לי, שמורים ומדריכים צריכים להיות בעלי נפש שלמה -
ראיפה תמצאית כיום אנשים מסוג זה?

מיום שנסעת עצוב לי עד לטירוף ואיני מוצא לי מקום ושום טעם בחיי
רבעבודתי. הרעב התמידי אלייך, המנוחה, מנוחת הנפש והגוף, והשקט האופ-
פיס אותי בחברתך. השימחה והאושר, המזעזעים את יסודותי חיי בהיותי על-
ידך, כל החוויות העמוקות האלה חורשות תלמים עמוקים בלבי ונפשי, ומר-
חיבים את הקרע הנפשי הקשה והמכאיב. יודע אני, לו יכולתי לשבת איתך
כמה חודשים והיה זה סם מרפא לשנינו.... הנה אמרת לי: בוא אלי למעוז,
נאהב ונהיה ידידים. ואיזה קול פנימי לוחש לי בלי הרף: קום, אדם, עזוב
את הכול, כי האהבה המצורפת בכור הייסורים תהי מנת חלקך. לו היית עי-
רונית, היינו מסדרים לנו פינה משלנו ומבלי להתחשב עם המכשולים החיצו-
ניים, היינו לוקחים בחזקה את אושרנו. כי אז העניין היה נוגע רק לשני-
נו ובין ההמוץ המתרוצץ יכולנו לשכוח עולם ומלואו, והיינו אני לך ואת
לי. לבוא למעוז ולסבך את יחסיך עם הקבוצה ולהכניס את הקבוצה לעניינים
לא נעימים, שיתעוררו מייד עם עזיבתי את מקום עבודתי, והסיבוכים המש-
פחתיים - הרי זה כלל וכלל לא פשוט. מזמן החלטתי: אם אבוא אלייך למעוז,
הרי רק אז כשאהיה אדון לעצמי ולמעשי, ואפילו אם אתמהמה. יודע אני מה
יקרה לך הקבוצה. לכן החלטתי לחתור, בכל כוחותי, לפיתרון מלא ויעלה לי
הדבר כמה שיעלה.

כשהציעו לי עכשיו שבועיים חופש, כדי שאקבל את המינוי, תקפה אותי
ממש סחרחורת. הנה האפשרות להיות איתך שבועיים ימים. כמה זה היה מקל
גם עלייך להיכנס לתפקידך החדש, להסתדר מעט ולראות חיים. אבל המחיר
יהיה יותר מדי יקר. בטוח אני שלא אחזיק מעמד במקום ההוא ארבעה חוד-
שים, כשם שאף אדם אחר לא יסתדר שמה. אנסה עוד פעם, מבלי לחכות לאמצע
החודש, להסביר לאדונים הנכבדים שלי, מה הם הגורמים הנפשיים החמורים,
הדורשים את שחרורי הגמור והמלא. אולי אצליח. אסור לאדם להתייאש, אפי-
לו על שפת תהום.

ככה, רות שלי, ידידת נפשי, הוא המצב. ולפי המצב תנחשי את מצב-
רוחי. ויודעת את, חביבה, מה עוזר לי להתגבר עם דיכאון נפשי? לפני
ערימות של עיתונים רוסיים. אני קורא דו"ח של ועדות ממלכתיות רוסיות,
מורכבות מכל שדרות העם, על הזוועות שנעשו על-ידי הגרמנים בעמים שו-
נים, וביחוד ביהודים. לפני פרטי המעשים, צילומים איומים, שמות הפוש-
עים וצילומיהם וכתובותיהם בגרמניה. קיוב, לבוב, קאוקז, ורשה, וילנה,
מינסק, מידנק, אושויינצ'ים, ינובו. ביס הגדול והנורא של הייסורים
הבלתי-אנושיים של הללו הנך עלול לשכוח את צרותיך ולחיות את דאגותיך
כדברים של מה בכך, בלתי חשובים וממשיים. מתפלא אני מה מעטות ודלות
הן הידיעות בעיתונות העברית הארץ-ישראלית בהשוואה עם החומר הרב והפר-
סום הניתן בעיתונות הרוסית. ובסוף כל דו"ח כתוב: כל הפושעים יבואו
על עונשם המלא ביום הדין והנקם.

יצאתי לחיפה אחה"צ - והנה פורים, בהשתתפות רב-גונית של בני עדות
המזרח. ולעיני רוחי קהילות גרמניה, צ'כיה, פולין, רוסיה, הונגריה
ועוד. בין החורבות פליטי חרב ואבדון בודדים, היורקים כלפי השמים

נצוּעֵקִים: אֵין אֱלֹהִים בְּשֵׁמִים אֱלֹהִים!

לאור שלהבות התופת האלו הנך רואה מה חסרי בושה ונפש הם הנוער העירוני שלנו ואבות ערינו הדואגים, כביכול, לשרידי החרב. הנני מתהלך כיום ברחובות העיר והקרקע בוער מתחת לרגליי וטרדותי וייסורי נושרים כפרי בשל. ואיני מגזים, כל רגע שיסכימו לקבלני לבריגדה, אלך בשימחה, בלי לחשוב. בעצם כל נדודי הם בריחה מהיהודים היפים שלנו, מהנוער המטונף הבא לחזות, באסיפות, בקציני הבריגדה, כמו שמסתכלים בפיל הודי או בקוסם מצרי. מה עלובים וקטנים אנו כאן בארץ לנוכח השואה הגדולה, המומנט ההיסטורי החמור.

ברודאי שמת אל לבך, כמה יקר וקרוב ללבי האדם שבך, החושב, ההוגה, המתלבט בייסורים ומחפש נתיבים חדשים, במחיר חייו ועלומיו. אמנם רבים כמוך בקבוצות ואני ידעתי את נשי העיר. מעולם לא עמדו בארץ הנשים העבריות בשפל מדרגה כזה. הפתגם אומר: מרוב עצים לא נראה היער. מרוב נשים מושחתות, שאפשר לקנותן כמו כל סחורה הנמכרת בשוק השחור, לא נראות הנשים העבריות היקרות, עמודי התווך של עמנו. האם היקרה, הרעייה הנאמנה, האחות המסורה. בחוצות עירנו שולטת ביד רמה האישה-הקדושה הנבובה, ביד-עין ומרצונה הטוב שעשועים לגבר, והתלויה בחסדיו ובכיסו ובמצב-רוחו, המביטה בלעג יהיר על אחותה הפשוטה, העולה עליה מכל הבחינות. ובמוסדות לילה ובמועדונים לבריגד' מתהוללת האישה העברית ויורדת לדרגה של נקבה גסה ומאוסה. לא קל לי לכתוב זאת ולקטרג על האישה העברית, הרי נשינו ואחיותינו אלו. לצערי, שוב איני מגזים. זה מזכיר לי תמונה איומה שראיתי פעם: מישתה בימי דבר וחולירה. קבוצה ציורית של שיכורים משתוללת בין פגרי מתים וגוססים.

השעה היא שתיים אחרי חצות. איך חלף הזמן כמעט לא הרגשתי. הרי אני משוחח איתך, ידידתי היקרה, וכותב לך מהרהורי לבי. זה כעין תשובה על מכתבך, שרצית להכיר אותי יותר מקרוב, את מחשבותי, את קורותי שהקדי-רו את חיי. הכול לא תדעי, עוד לא הגיע הזמן... היו בחיי דפים מזהירים וגם אפלים, שחורים משחור. אני רק מתחיל להתעורר לחיים חדשים ולחפש את דרכי בחיים. את גשרי לעברי שרפתי כמעט, כדברייך. מצאתיך וטובה את בעיניי. ועלי מאוד להיזהר ולא אחריב את חייך.

צריך לגמור. כה קר ושומם בחדר, שנוכחותך מילאה אותו אור, שימחה וחמימות נפשית. מאוד הוקל לי לאחר שהעליתי את הרהורי על הנייר. תקראי אותם בסלחנות רבה. לפני שנפגשנו שנים רבות לא כתבתי מכתבים כה ארוכים ובעברית. הנה, רות, קשים ומלאי סבל הם חיינו, אך נראה אותם לאור הסבל והתלאות האיומים של אחינו בגולה וכה קל יהיה לעודד את עצמנו...

... נקווה שעם גמר המלחמה יגיעו ימים טובים גם לנו. מליוני אנשים מיואשים, רעבים ומרי-נפש, מתהלכים באירופה ואין להעלות על הדעת, שיעזבו אותם לנפשם. ידוע לי, מדברי הימים, שהיאווש דוחף אנשים למעשים קיצוניים. העולם ירצה במשטר וסדר ולא במהומות ושפיכות דמים, גם לאחר המלחמה. העמים, שהראו את כוחם בימים הקודרים של המלחמה, יצליחו אולי לבנות את השלום על יסודות שיאפשרו לאדם הקטן לחיות כרצונו. הממשלות הרכושניות - אולי לא מאהבת ההמונים, אלא מפחד סטלין...

6.5.45

... אצלכם בוודאי עונת עבודה בנערות וכולם טרודים, גם אני טרוד מאוד, כמעט גמרתי למסור את מחלקתי, להפתעתי הנעימה, זה הסתדר בצורה נאה בהחלט, יחד עם זה אני מארגן את המנגנון של המחלקה החדשה ומשתדל, בכל הדרכים, להיפטר משתייהן. מרגיש אני שעלי לשנות את חזי ואת עבודתי ומחפש קשרים ודרכים, איך להוציא את הדבר לפועל. בערבים אני בתל-אביב, מפענח את תעלומות העיר העברית. גדולה וע- שירה עיר זאת, אבל לבנטינית ומושחתת עד למאוד. בבית, ברחוב, במוסדות אני רואה את עגל הזהב וקהל מעריציו וחסידי מרקדים סביבו. הכול נמכר כאן - מגרשים, בתים, סחורות, גברים, נשים, מצפוני של אדם ויושר לבו. אחינו אנשי תל-אביב לא למדו שום דבר במלחמה זו. כסף, כסף, כסף... לצבור. וכל הדרכים כשרות. ובישימוץ הזה כה קל לאבד את הכול! רכשתי לי קצת מכרים. אני מרגיש את עצמי טוב ביניהם, כשם שאיני להוט אחרי קרובי בתל-אביב. או שמצטרפים להלך-הרוח הכללי - או בורחים מהם, מכולם. דרך אחרת אין. לו באתי לאנשים אלה וסיפרתי להם על לבטי, ייסורי, געגועי, היו לועגים לי בגסות. יודע אני את השקפותיהם על עניינים כאלה.

קשה לי להסביר לך, עד כמה אני זקוק לך, לאותה אווירה של ידידות נפשית ואהבה כנה האופפת אותי בקירבתך. כמה אני מתייסר ומתגעגע. רואה אני את חדרך הדל והצר, נזכר בימים הטובים והנפלאים, הימים והשעות שלנו, שלך ושלי, ופעם נוספת מתבררת לי האמת הפשוטה והגדולה, שיכול אדם להיות מאושר, מאושר מאוד, בלי כסף ובלי ארמונות. זוכר אני תמיד את דבריך הנדיבים - בוא אלי ונחיה יחד! יודע אני, שלא אגיע למנוחה ונחלה עד שלא נבנה חיים משותפים יום-יומיים. למען הדבר הזה והמטרה הזאת אני נלחם ונאבק קשות, אבל עוד רחוקה הדרך, אם לא יקרה איזה נס! בינתיים מאוד קשה לי ובוודאי גם לך, ידידת נפשי.

רות, חביבה, מה אצלך, המתקדמת את בעבודתך? המקדישה את זמן לנגינה בפסנתר? מה מצב הבריאות במעוז בכלל? טוב היה להיות חופשי ליום-יומיים, לבוא אליך פתאום, להפתיעך.... אצלנו בדרך כלל מבוכה רבה. משתדלים להעלים את הדבר, אבל לא ממני. מצבי לא ברור. אני מתחמק בתוקף מכל מיני סידורים והצעות מפוקפקים. כמה זמן אצליח בזה אין לי מושג...

... קראתי ב"דבר" שעומדים הנכס לקבל קבוצת ילדים 21.5.45 חדשה, ועבודה לא תחסר לך. בכלל מתאר אני לעצמי שבמעוז בוער: העבודה והשמע.

מה נכספתי לבוא אליך לחג השבועות! כל מאמצי עלו בתוהו. היה לי חופש רק ביום שבת, יום אחד ויחיד. עובד אני הרבה, עד 8-9 בערב. הכרחי לי לראותך. אין בכוחי להתגבר על געגועי העזים, שאינם מאפשרים לי לעבוד, לחשוב. יש לי סידורים בנצרת השבוע ואני מקווה להגיע אליך ביום ו' עם "אגד", או ביום שבת באוטו צבאי. אני מקווה שתהיי במעוז. יש לי לברר איתך דברים מאוד חשובים.

מה נשמע אצלכם הבריאים הנכס? איך הקיץ, הקדחת? תמסרי ליצחק-צבי שחיפשתי מגפיים גבוהים בהרבה מקומות ולא מצאתי. אפילו בימייה אינם או שמסרבים לתת, אולי.

אני מרגיש טוב, לפעמים כואבות האוזניים. אפשר לסבול. אבל את החיים האלו קשה לשאת. הנני עושה לפעמים מאמץ עליון כדי להחזיק מעמד. איש עלוב אני ומזלי קטן - לפי נוסח הספרדים. לא נותנים לגמור. אני צריך מייד לנסוע... להתראות ביום שישי זה אצלך.

... איך הבעיר? הגמרתם?

יום ה' (בלי תאריך)

אצלי כה קשה! יום יום יש לי בירורים ודיונים במשפחתי. כמה דיבורים ומאמצים משחית אני לריק. הנני שואלם עד מתי נתענה ונתיסר לחינם, האם לא הגיע הזמן לגמור את הדבר. אני מוכן לתת את כל מה שיש לי, ולו היו לי אוצרות תבל, הייתי מוסרם בשימחה ובלי היסוס כלשהו. רוצה אני להשתחרר, להציל רק את גופי ונפשי, ובמהרה. כי כושל כוחי וראשי כה כואב עלי. יש לי כיום רצון אחד ועז, לצאת מהמועקה הכבדה, לברוח. אבל לא אברח עד שלא אגמור את הכול. ישמר ויצילך הגורל, נערכתי הטובה, מעסקים כגון אלו! את, בשכלך הישר, לא תוכלי לתאר לעצמך באיזה דרכים ואמצעים מתנהל המאבק הזה. אילמלא שנות נדודי שהקשו את רוחי, בוודאי שהייתי כושל וכורע.

כנראה שאצטרך להחליט לא לבוא אלייך עד שהעניין יסתיים איך שהוא. ואת אל תשתדלי לראותני במשך הזמן הזה, בין שזה יימשך ימים או שבועות. ידוע לי שזוממים רעה כנגדך וגם מסוגלים להוציא את האיומים לפועל. לאושרי אינם מכירים אותך ולא יודעים עלייך מאומה. כמעט איני עובד. יותר מדי מהומם אני. הנני מתוודה לפניך - לא פיללתי שהסיום יהיה כה קשה ואכזרי. אבל אעמוד בזה, בלי ספק.

תסלחי לי על מכתבי זה. אבל הזעקה פורצת מלבי כנגד רצוני. נחמתי - הימים הטובים שעברו עלינו ואלו שעוד יבואו, כשנוכל לבנות את חיינו באין מפריע, מתוך אהבה וידידות כנה שבלב, ובלי ייסורי געגועים ההורסים את הגוף והנשמה...

... אני מקווה, כמו תמיד, שהכול אצלך בסדר ואת נושאת את גורלך באומץ לב ורוח.

16.7.45

אני נתבקשתי, לא על-ידי החברה שלי, לטפל ולבחון כמה עניינים, די חשובים ומעניינים. אודה לפנייך, שהנני עושה את הדבר בלי רוח-חיים, כי באמת גם בי אין חיים. האם לא תמוה ומשונה הדבר, שאני הגבר ראיתי עוני, מחושל בנסיונות קשים ומרים, מתגעגע אלייך עד כליון הנפש, עד לכאבי לב וראש ונדודי שינה? מבחינות רבות מגוחך הדבר, אבל העולם על הישגיו וכש-לונותיו, מאוויו ושאיפותיו, כבודו וקלונו - מרוכז כיום בך. איני יודע בבירור אם את טובה או רעה, יפה או מכוערת, חרוצה או רשלנית, אך איתך אני יודע את המנוחה הגדולה, את השימחה העמוקה, את חדוות החיים הפנימית הס-מויה מהעניין, הלבבית, היקרה מפז. את יודעת שהנני מזלזל בערכי תרבות ומוסר מקובלים, יכול להסתפק במועט שבמועט, ואחרי שראיתי עשרות אלפי קברים של אנשים צעירים, שהייתה להם הזכות המלאה לראות חיים ולהקים ולדות, לא תהעוררה בי התשוקה לחטוף ולאכול - אלא יחס של תיעוב לחיים שאננים, בהמים, מקובלים בחברה הארץ-ישראלית, והנני מתרחק מהם ככל האפשר.

לכן הנני כה רגיש ליחסים שלנו, כה יקרים לי הימים והשעות המשות-פים שלנו, שהזמן עדיין גזר עליהם עליהם. כה רב הערגון! בחיים ובספרים ישנם אנשים אוהבים החורגים מהמסגרת, הפורצים כל גדר וסייג, ומגיעים לזו שאהבה נפשם. כנראה איני שייך לאנשים אלו. הסיבה העיקרית היא המש-מעת ביחס לעבודה, לתפקידים, הנטועה בלבי מילדותי. וזה הורס את חיי

נאולי את חיינו. ניצוצות החיות והכוח, שכה שקדתי בזמן האחרון לאגרם
עבורנו, הולכים ונשרפים בלי רחמים. כי נתון אני בצבת חיים קשים והלחץ
כבד מנשוא, משול אני לזאב בסוגר, ואפילו קרובי התחילו להתיירא מפניי.
איני נותן להם יותר שום אפשרות לשגע אותי, כבקשתך. המרידות המצטברת
מחפשת מוצא. לפעמים יש ברצוני לפרוק את העול, לשתות לשיכרה, להשתולל,
להרוס, להרביץ ולקבל מכות-רצח - רגשות פרימיטיביים שלא ידעתיים זה זמן
ידוע. קול פנימי חזק, שאיני יכול להתנגד לו, מזהירני לא להיכנע ליצרים
אלו, להחזיק מעמד, כי עלול אני הפעם להישר לגמרי, ללא מרפא. למען
ולמעני, למען עתידנו, הנני ממשיך בחיים מרים ואויליים אלו. הלוואי
וכל זה ייגמר במהרה. יודע אני, יום יבוא ולא אוכל ולא ארצה לחיות בל-
עדיך. הנני מרגיש שיום זה הולך ומתקרב.

בפעם האחרונה ציערתיך. צל כבד של עצבות על פניך והרגשתי את אי-
מנוחת נפשך. ברגשות קשים עזבתיך. כל הדרך הרהרתי בדבר. לא הרגשתי איך
הגעתי לתל-אביב. אבל מוכרח אני לשמוע את דעתך על התפתחות העניינים ול-
התחשב במוצא פיך.

כתבתי עד עכשיו בנשימה אחת. איני מתקן אף מילה, כי אלו באמת הר-
הורי לבי. ואת, ידידתי הטובה והיקרה, תקראי את השורות בסלחנות רבה, כי
סבלי הקשה מדבר מגרוני.

... כל יום עובר אני מוחק בלוח בעיפרון-נגרים שחור. אכן ימים שחורים
אלו. איך את, איך חיה ועובדת, האינך רוגזת עליי...

... יום ראשון היה יום משונה בהחלט. פתאום 28.8.45

החליטו ההנהלה ומוסדות ההסתדרות, שאני מפסיק
לעבוד בתור מוביל ונכנס למשרד בתור מזכיר ומרכז וגם חבר ההנהלה. וזה
מיד ממחרת. התנגדותי החריפה לא הועילה. ובכן, הנני שוב פקיד ומתקוטט
עם המון אנשים. האמת שיש לי שליטה על החברים, למרות שהם בחורים פרוצים
מאוד וזוהי, יחד עם אי-סדרים קשים במשרד המרכזי, הסיבה להחלטה הנ"ל.
הסכמתי לשלושה שבועות.

אחרי ישיבת ההנהלה יצאתי לשאוף אוויר. ראיתי אוטו-משא עומד לדרום
אישה וילד. איני זוכר כרגע איך קפצתי כנגדו, אך הוא הימין, עלה על
המדרכה, הפיל את שלושתנו וכולנו יצאנו בשלום, מחוץ לחבלות קלות. למו-
חרת, יום שני, כבר עבדתי במשרד. היא באה עם ילדה - פליטה, מהחדשים.
נכנסה עם צרור פרחים ותיבה ביד. ביקשה את רשותי, פתחה את התיבה, פטי-
פון משוכלל, וניגנה לפניי את "אֶנְוָה מְרִיָּה". שמעתי את הדבר פעמים רבות,
אך הפעם הצלילים הללו השפיעו עלי במאוד. באותו היום מצאתי 1.200 ל"י
ותרמתי אותם למוסד. ובערב קיבלתי ממך שי כה יפה - שני מכתבייך.

יקירתי, מאוד הצטערתי - עד קבלת מכתבך - על פליטת-פי, שהיית צריכה
להוציא אותי מכאן. ידוע לך יפה, שאני מחסל את עסקי ומתכוון לבוא אלייך.
גם לי היה "בית", בית הוריי, בית משפחתי. בצבא. אבל אין להשוות כל זה
עם ביתך. מפעלכם החלוצי והלאומי בערבה, תנאי חייכם ומעמדכם, החומר הא-
נושי המצוייך, כל זה ועוד דבר-מה משך את לבי ואת מחשבתי - ואיך אעז
לדרוש שתעזבי את כל היקר לך שנים כה רבות של עבודה, יצירה ותלאות
משותפות עברו עלייך במקום, שבו הקרבת את עלומיך ומצאת את מטרת חייך...

... ביום א' היה לי ניוכוח מר עם בני ביתי. שאלתיים אם ידעו בחייהם אושר, שימחה, אהבה... האם יכולים הם לתת כל זה... וענוני - איני איש חופשי ועלי להתחשב בהם...

איני כותב את המתרחש בלבי. הנוסחאות שלי, במידה ידועה, משעממות, אם כי נובעות מקרב לבי. אודה ולא אתבייש שאני מהרהר בן הרבה ומתגעגע עד לטירוף ובוודאי לא תאמיני לי...

איך יבוא הדבר, גם לי לא ברור. אך החלטתי: בסוף אוקטובר אנתק עצמי בכל התנאים מכול בכול. איני משלה את עצמי, יתכן שיהיה לי צר במסגרת של מעוז. תנאי ההתאקלמות במקום - יתכן שלא יהיו קלים. אך אני מסתגל כמעט בכל מקום ואעשה הכול, כדי למצוא את מקומי על-ידך בכבוד...

את המכתב הזה אני כותב במשרד בין שיחות טלפוניות, בירורים ועבודה רגילה. חוששני שאין קשר בין דבריי. לפני הישלחו אקרא בו היטב....

... אין לך מושג לאיזה בוך הכניסוני המוס-
4.9.45 דות שלנו. זה היום השלישי אני עובד משבע בבוקר עד חצות בלי הפסקה. העבודה מתוחה, אבל בלתי-מעניינת בהחלט. אני מכניס סדרים ביד חזקה וזרוע נטויה. נפשי סולדת מכל זה. כי אין לי עניין במעשיו ולבי ומחשבותי רחוקים מכל זה. אף חג לא היינו יחדיו, אם כי כל פגישה היא חג גדול בשבילי...

השעה היא אחת ועשרה אחרי חצות. גמרנו ישיבה מאוד סוערת. ואני כה עורג אלייך. על-ידך הייתי שוכח עולם ומלואו. הנני יושב וחושב עלייך ורואה לפניי את חדרך הקטן. בוודאי את ישנה כבר. נזכר אני באושרי הרב, בשעות המתוקות והנפלאות שעברו עלינו בחדר זה, ולבי מתכווץ מגעגועים וערגה. כה דלים ועלובים נראים חיי ומעשיו בעיניי! אך יש להחזיק מעמד ועלינו לעודד אחד את השניה מתוך ציפייה ותקווה לימים יבואו. ... זה שנים רבות לא ידעתי רגש של בושה. כרגע הבושה והכלימה אינן נות לי מנוחה. הנני מתבייש לפנייך, שאין בכוחי לעזוב את הכול ולבוא אלייך לחגים. ניסיתי בכל הדרכים לקבל חופש, אם כי היה ברור לי שלא יכולים לוותר עלי בחג. אני מקווה להשתחרר ביום שישי הבא אה"צ עד אחרי יום הכיפורים. אם הדבר ייצא לפועל, אכתוב לך תוכנית. במקרה שתישארי במעוז, תחכי לי בשבת 8.9. על-יד הטלפון בשעות 9-10 בבוקר. מהצהריים אני מתחיל לעבוד, בערך עד חצות. הננו שני מרכזים בתל-אביב, אני מטעם הקואופרטיב ואחד מטעם עיריית תל-אביב. בחור מאד נחמד, אך הספיק כבר להתעייף עד מוות.

מה נשמע אצלך, רות שלי? איך ומה - החום, הקדחת, העבודה, הנוער שלך. איך אנשי מעוז מושפעים מהחום, מה שלום מכרינו - הגברים, הנשים והטף? האם אינך רוגזת עליי האם הנך חושבת עלי ומזכירני לטובה או לרעה? איך ההכנות לחג?

אני החלטתי לקחת את עצמי בידי ברזל, כדי לבוא אלייך בעצבים ברי-אים. איני חושב איך יסתדרו העניינים, אחרי שהסכמת שבסוף אוקטובר מותר לי לעבור אלייך בכל התנאים. ככה הבינתי את המצב, אולי אני טועה? בכל המקומות שאני קשור איתם כבר הודעתי, שמאמצע אוקטובר עליהם לשחרר אותי מכל תפקידי ולחפש ממלא מקום. לא אסכים להמשיך בשום מחיר, כי עלי

לעזוב את תל-אביב לתמיד. בחברה הודיעו לי, כי ביום 31 באוקטובר הנני חפשי לנפשי, והחלטה היא סופית.

את רואה, ידידתי המתוקה, עד כמה מכתבי זה יבש, החלטתי לעצור ברוחי ולא לעצבן אותך. הנני מאחל לך ולכל אנשי מעוז שנה טובה, שנת עליה גדולה ובניין, שנת הקמת מדינה עברית, סוציאליסטית, שנת התבצרות והתפשטות. שנה ראשונה לחינוך המשותפים, יד ביד, מתוך אהבה וריעות כנה...

... הלכתי הבוקר לבית-החרושת, חשבתי אולי 26.9.45

הגיע מכתבך. בוודאי אקבלו מחר או מחרתיים.

מקווה אני שהנך בריאה, מצב-רוחך טוב וגם השתלטתן על מרידת חברת הנוער.

אצלנו פתאום השתפר מאוד מזג-האוויר, הבקרים והערבים צוננים ומצויינים. אני מתאר לעצמי שגם במעוז נפלא. אני עובד הרבה, כרגיל. צידי כואב ומטפלים בו בהצלחה מעטה.

ביום שישי יחזור מצפת מזכירנו. אני אשתמש בהזדמנות זו ואצא מכל התפקידים בבת אחת ואחזור לעבודה. אגב, המוסדות לא קיבלו את התפטרותי והעידו לאיים עלי. את יודעת, יקירתי, במלחמה קורה ועוברים על חללי חברים קדימה להתקפה. גם אני נלחם קשה בעד עתידנו ואצטרך - אהיה קשה כמו פלדה. כה קשה להמשיך ככה, בלי מטרה, בלי חדות חיים. חי אני כיום חי נזיר מוחלטים. משתדל לצבור כוח וכה מתגעגע אני, לאין גבול ושיעור. כמובן שאין טעם בלי הרף לחזור על אותם הדברים. אך הכאב הוא חריף ואין ממנו מנוס ומפלט, ואפילו בעבודה מייגעת.

בזמן האחרון מנקרת מחשבה נוגה במוחי, שאינך אוהבת אותי. לכאורה אין יסוד למחשבה זו, אחרי שקיבלת אותי כה יפה במעוז, בחמימות, בידידות כנה ובפנים מסבירות. אך אין חקר ללב אנוש. יתכן שאני טרדן ויתכן שכל זה בא מתוך עייפות קשה, אחרי שנים כה רבות של עמל קשה ותפקידים מייגעים.

עכשיו השעה עשר וחצי בערב. אני עוד לא גמרתי את יום עבודתי. כל היום לחצו עלי בלי הרף שאסכים לקבל משרת מנהל משרד, בתנאים שאני אציגם. ואני כל הזמן מסביר לאנשים החביבים, שעלי לצאת את תל-אביב לחלוטין ואין שומע ואין מאמין.

בערב יום שני סידרו לי מסיבה נאה. כנהוג, סיפרו בשבחי וגם הרביצו בי מנה אפים. ידיד ותיק אחד טען, שידוע למכירי וחבריי שדבר-מה גוזל את מנוחתי ומשבית את חיי ואפילו חקרו בדבר, אלא שהצלחתי להעלים את עקבות העניין. יש לו תרופה בדוקה, אין להתיר את לשוני, ביחוד במסיבת חברים. ולא הצליח. כי לא שתיתי שום משקאות, למרות כל השידולים, הצפ-צופים וקריאות הגנאי. לבסוף, אחרי החלטה פה-אחד, גמרו לשלוח פטיציה חתומה להקב"ה ולבקש למעני שנה טובה, שנת אושר, גאולה שלמה וחילוף עצמות. ואם מדובר בפלונית בצידי, עלי לחלק איתה את השפע, הברכות, פיפטי-פיפטי. וכל זה בהמולה רבה, בצעקות ובשירה פרועה. ואני ישבתי דומם ונזכרתי בשיריך, בימים הנפלאים, טיולינו בירושלים, בהר הכרמל... לברוח רציתי לפינה נידחת, שקטה, לשבת גלמוד ולחשוב את מחשבותי - אך התגברתי ונשארתי עד הסוף...

יום ד' (בלי תאריך)

... שבוע רודף שבוע והקשר היחידי
בינינו הוא מכתבי, שאני משגר אלייך פעם
בשבוע.

ממכתבי הקודם ידוע לך, שאני עובד הרבה מאוד, לא לשם רווחים. אכן
הימים חולפים במהירות הבזק, וזה הכול. אני מקווה, כמו תמיד, שהנך
בריאה ושלמה, טרודה בעבודתך והכול אצלך בסדר. ידוע לי רצונך שאבוא
למעוז אחרי שאגמור את כל ענייניי המסובכים למדיי. אלמלא זאת הייתי
משליך את הכול ובא אלייך. כה קשה לי לשאת את תנאי חיי, את המסגרת המ-
שונה והמכאיבה שאני נתון בה. בזמן האחרון מנקרת במוחי המחשבה המטרידה,
האם כדאי להמשיך או להיכנע ללחץ של הסביבה והתנאים? העצבים הכי חזקים
עלולים להתרופף ומעיין החיים עלול להידלדל. עקשן אני וכוח רצוני הוא
רב וחזק. כל זה היה ללא הועיל, אלמלא הכרתי העמוקה שמיועדים אנו אחד
לשני ועוד נראה ימים וחיים, שיכפרו על כל הסבל הרב הזה. הכמיהה והגע-
גועים אלייך כה חריפים ועזים והרצון להיות על-ידך, ליפול לרגלייך ולר-
אות את בת צחוקך הנוגה, לשמוע את שיריך שהשפעתם כה רבה, מרגיעה ומנ-
עימה - או סתם מילה טובה ומעודדת מפיק; לראותך בחיים היום-יומיים,
להרגיש את אהבתך ותשומת לבך הרבה. הקיימים דברים יותר נשגבים ומז-
הירים בעולמנו המטונף? אני, נערת המתוקה, רוצה לפעמים לבכות ולזעוק
מרה על גורלי, המונע ממני את שאהבה נפשי. ואז הנני נזכר שגם לך קשה,
גם את שואפת לחיים נורמליים ומסודרים, פחות או יותר, מכל הבחינות.
והריני נושך את שפתיי...

קיימת בתל-אביב מצוקת קרח. פתאום אזל המלאי במחסנים ובבריכות,
והתוצרת השוטפת אינה מספיקה. אלפי תושבי העיר מבלים שעות רבות בתורים
ענקיים להשגת חתיכת קרח. הכול טרודים ומדברים בענייני קרח - היצרנים,
המחלקים, המרכז לקואופרציה, העיריה ואפילו ועדת המצב, ראש העיר, ובמ-
יוחד המשטרה. הקטטות, המכות והזלזולים בתורים - איך לתארם למי שלא
ראה את הדברים בעיניו. ואני עובד כיום במקצוע הזה. אכן רואים את אזלת
ידם של אבות העיר ואי-סבלנותם וגסות-רוחם של תושבי העיר העברית, המו-
כנים לרמוס ברגליהם נשים וטף עבור חתיכת קרח. בטוחני שאנשי קיבוצים
היו פותרים את הבעיה במשך שבוע לשביעת רצונם של כל המעוניינים. מפלי-
אני שמערכת "דבר", על סמך אינפורמציה מאוד מפורקת, משמיצה את שמם של
מחלקי הקרח, שאינם כמובן צדיקים גמורים, אבל עובדים כה קשה למען קיו-
מם. הרבצתי להם מנה כזו שממש הרפתעו.

כל היום אני מתכנן תוכניות איך להגיע אלייך לשבת זו. הדבר קשה
נאינו בטוח כלל. יש לי התחייבויות קשות כלפי מקום עבודתי וכלפי אנשי
משפחתי. ויתרתי להם בכמה דברים, מתוך תקווה להביא את המצב הנוכחי לידי
גמירה, בהתאם לשיחתי איתך. ביום שישי אני יכול להשתחרר בשתיים וחצי,
אבל ביום ראשון מוכרח להיות בעבודה ב-3.30 בבוקר השכם ואסור לי להמציא
ממלא-מקום. אנסה.

... איך משפיע עלייך החוס הלוהט, מה הקדחת במעוז? מתי נוכל לחיות יחד,
לאהוב אחד את השני באיך מפריע, בלי געגועים עד כלות הנפש, ככל האנשים?

איני מזמינך לתל-אביב. איני רוצה בשערוריות, למענך ולא למעני...

אמסור לך כתובת עד להודעה חדשה: ביח"ר לקרח, שכ' שפירא - יפו.
אחכה למכתבך בכליון עיניים.

... איך אמרת לי: כתבת מכתבים כאלו, לכן
באתי לראותך. יתכן שאסור לי לכתוב מכתבים
כאלו. אך הם משקפים רק חלק קטן מהמתרחש בקרבי וסביבי, והם ביטוי -
אולי לא מוצלח, אך נאמן - לסבל ולמועקה הנפשית הרובצים עלי בזמן
האחרון, השמים מחנק לגרוני ומעמידים אותי על סף תהום הייאוש. קשה
ככה לחיות וקשה לעמוד במבחן בכבוד!

יש ואדם גומל חסד למשנהו מבלי להכיר בחשיבות המעשה. יודע אני,
כי בתנאים הכי נוחים קצרה ידי לגמול לך על הכול שעשית למעני. מעשך
האחרון, הפעוט לכאורה, מילא את לבי רגש אהבה ותודה עמוקים ביותר, כי
היה כצרי לנפשי. כבר חלף שבוע ואני חי תחת הרושם של הרגעים החריפים
והמתוקים האלו... כאילו התחדשו נעוריי...

בשבת הייתי כה עייף ששכבתי שעות רצופות. קרובי באו לבקרני, חשבו-
ני לחולה. אגב הטיפו לי מוסר, שעברתי על ההסכם איתם ונפגשתי איתך בתל-
אביב! ואז זינקתי אליהם כחיה רעה וגירשתי את כולם החוצה, ואיני מתחרט
על זה כלל וכלל. האזרחים ההגונים והכשרים הללו עלולים להעביר אדם על
דעתו, כי אין רחמים בלבם... חודשים רבים של חיים שאננים וטובים אצט-
רך, כדי לרפאות את הפצעים שנגרמו לי על-ידי קרובי... לא אהבתי אותם
בזמן האחרון, כעת אני מתחיל לשנוא אותם שינאה עזה, וגדול כוחה של
שינאה - לא של שינאת חינוך.

הנה חושבים הם, שיש להכניסני למסלול ידוע, אזרחי, של החיים ואשר
חבר במשפחה ואחר-כך יעשו בי כרצונם. ואני חושב שביום מהימים אברח מהם
ואסרב לדעתם, להכירם ולברכם לשלום. רצוני ושאיפתי, כמו תמיד, לבוא
אלייך ולהסתופף בצילך. אבחר בפת חרבה איתך... מעולם לא האמנתי שרגשות
כה חזקים ישתלטו עלי בעוצמה כזו ויגרמו לי ייסורים כה רבים... איני
בכייך. פשוט איני יכול להמשיך ככה. אי אפשר.

מה שלומך את, איך את מרגישה, מה מעשייך, איך מבלה את הערבייך? מה
בכלל חדש במעוז, מה מצב הבריאות הכללית? איני מאמין שהנכם קופאים
מקור. וברודאי אינכם עומדים בתור ומתקוטטים בעד חתיכת קרח, ואינכם
משוחחים יומם ולילה על... קרח....

... את מכתבך קראתי בשימחה עצומה. אכן
אורב עיניי. מכתב נפלא זה! והעיקר שאני
מאמין, בכל לבי, לכל מילה הכתובה בו. זה כוחם של דברי אמת!

כידוע לך, הנני נתון למצבי רוח, לפעמים קשים ועגומים. אין לאמור
שזוהי תוצאה של חיים קלים ומעודנים, יותר מדי דפים שחורים ושומים
בספר חיי. בזמן האחרון אני מתרחק בהחלט מכל חברה שהיא. קשה לי, אחרי
מה שחייתי בשנים האחרונות, להאמין באדם ולאדם. יתכן שאסבול ואגרום
סבל לאנשי הקבוצה, אך מאמין אני שאוכל להתגבר על כגון זה.

הנך כותבת לי, שאינך מתארת לעצמך את חייך בלעדיי. מילים יקרות,
המרנינות את לבי, נוסכות תקווה ומלאות אהבה... אני איני מתאר לעצמי
כיום שום דבר. איני חושב על העתיד. דבר אחד ברור לי וידוע לי, טמון
עמוק בלבי. הרגשת האושר, העדנה, הידידות השופעת רגשות אמיתיים וטהו-
רים, בזמן שאני נמצא איתך. איני זוכר רגע שיהיה לי משעמם אצלך, למרות

שקיים הבדל עצום בין אורח חיי וחייך... אכן אצלך מצאתי את ימי חיי
הטובים ביותר ויודע אני את מלוא ערכו של הדבר הנשגב הזה. אין ספק, בלעדייך
הייתי כיום אדם מר-נפש או חבר בחברת "טראסק"...

בהתחלת שבוע זה יצא חוק, המבטל את גזירת הריתוק של עובדי המפעלים
שהשתתפו במאמץ המלחמה. הריני, גם באופן חוקי, יכול לדרוש את שחרורי
המלא. מצד זה דווקא הכול בסדר, בסוף חודש זה היו משחררים אותי בין ככה.
ביום חמישי חזר מזכירנו ואני מייד מסרתי לו את כל העניינים וביום שישי
כבר עבדתי בתור פועל וחבר רגיל. בינתיים לא הייתי במשרד, אך יום יום
מקבל פתקאות ומכתבים, להשתתף בבירורים ושיטות, ואני עונה. קיבלתי גם
הזמנה אישית מעסקן הסתדרותי חשוב, לשבת בביתו על כוס תה או יין ולהסביר
לו, מדוע מסרב אני לקבל תפקידים בהנהלת הקואופרטיב, לאחר שעבודתי במשרד
הייתה יוצאת מהכלל פוריה ומועילה. לפי דבריו, כמובן. גם על זה לא עניתי.
בוודאי שזו צורה גסה של משא-ומתן בין חברים ומוסדות - לסרב לענות. עצם
כניסתי לתפקידים הייתה שגיאה גדולה, ומעניין שאת הייתה הראשונה שתפסה את
הדבר. הקואופרטיב עומד בפני שינויים מרחיקי לכת, הכרחי להכניס עבודה איר-
גונית עצומה, להוציא כמה חברים ולקבל אחרים במקומם. ומה לי לריב את ריבם
- יעשו זאת המוסדות או המנהל שיקבע לשם כך. בקיצור, לעת עתה אני מחזיק
מעמד נגד כל הפיתויים, ובינתיים יעבור החודש ושלוש על תל-אביב ועסקיה!

... חברתי הטובה, איך את מרגישה עצמך מחוץ למדריכות, בעבודה רגילה
יום-יומית, דמה מצב רוחך? אני מאוד מאמין בך, יותר מאשר בעצמי, שלא תפלי
ברוחך. כמה אסיר תודה אני לך עבור מכתבך האחרון! לבוא אלייך לא אוכל,
צריך אני לעבוד יום-יום מחוץ לשעות שאני חייב לחברה. תקוותי שבמהרה הכול
יחלוף....

... אתמול שאלתי פעמיים למכתבך. לא נתקבל.
10.10.45 בוודאי בדרך.

מקווה אני שהנך בריאה, מצב רוחך טוב, עובדת הרבה, כמוני. וזה בעצם
טוב מאוד.

בערב יום ראשון הרגשתי כאילו חישוק ברזל מתהדק סביב ראשי. יצאתי
לשפת הים. בדרך פגשתי כמה ידידים מחיל התעופה, מימי המלחמה. התלקטה חבו-
רה די גדולה ופלשנו למסעדה בקצה אלנבי. החבריה הזמינו משקאות וניגונים
אנגליים, וליוו יפה מאוד את הנגינה בזימרה. שרו יפה מאוד, לא כדרך הברי-
טים. בכל אופן, בשבילי זה נעשה יותר מדי רעשני.

נפרדתי מהם ויצאתי לטיילת. נצמדתי למעקה והקשבתי להמיית הגלים החרי-
שית. הים היה נפלא ויתכן שהיה דינאמי. עלי לציין שלא שתיתי שום משקאות
חריפים וזוכר את פרטי הדברים גם כעת. מימיני ראיתי אורות של שתי ספינות-
דיג, כנראה. משמאלי - את הבניינים המוארים שעל צוקי יפו. פתאום התחלף
הנוף, נראו לעיניי חלקים שונים של חופי הים התיכון - חוף חיפה, זכרון,
נתניה, עכו, אשקלון, צידון, ביירות - והגעתי לחופי דלמציה הנפלאים. ואח-
ריהם נהרות: ויליה, ניימן, דנייפר, דבינה, ולבסוף דנובה, העוברת בווינה.
קמה כנגד עיניי קבוצת חלוצים מלובלין, שהיו שרים ערב ערב משירי הארץ וה-
גולה על שפת הדנובה, מתחת לגשר של סטפן הקדוש, וזכו לקהל מאזינים רב מתו-
שבי וינה. דבר מה התנגן גם בקרבי והתחלתי לפזם מיני ניגונים שמזמן לא
עלו על שפתיי. נדמה היה לי, שהנני שומע גם קולך, מחרה-מחזיק אחריי.

סובבתי את ראשי וראיתיך חיה נוצבת לימיני. קווי פנייך מאוד חדים ונ-
סוכי עצבות, אך שירתך החרישית הקסימתני. נגעתי בעדינות בקצה אצבעותי
בזרועך ונתקלתי בעינייך הקורנות. רגש של שימחה ואושר הציף את לבי
על גדותיו. איני זוכר איך התעוררתי, אך הכול זכור לי היטב, כאילו ראי-
תי סרט מעניין.

למה אני כותב לך כל זה? בטוחני שלא תלעגי לבעל ההזיות, אלא תקבלי
את המסופר כאחד הגילויים של נפש חיה, דואבת, המתעטפת בגעגועיה כי רבים
וקשים.

... כבר סיפרתי לך על סכסוכי עם המוסדות. והנה קרה שאחד ממנהלי המרכז
לקואופרציה, עסקן הסתדרותי ידוע בעיר, איש תקיף וידוע חולי, יצא להב-
ראה. להזמנתו נעניתי. הוא ביקשני להסביר לו, למה אני מסרב להיות חבר
בהנהלת הקואופרטיב, לאחר שהמרכז החליט למנות אותי בתור מנהל בפועל של
העסק. הוא דרש ממני שאנהל את העניינים עד חזרתו, הטיף לי מוסר ונזף
בי קשות. ואז פרצה גערה מגרוני. אמרתי לו: יוסף, לו יכולת להסתכל לתוך
נשמתו, היה מתברר לך שאני בעצם זקוק לרחמים, למילה מעודדת, ולא לנזי-
פות. "ככה" - ענה לי. חזר על המילה "ככה" כמה פעמים ונשתתק. נפרדנו
כדידיים, אבל יודע אני שהוא נוטר ונוקם. בזמן שאצטרך לגמור ענייני עם
הקואופרטיב יסרב לעזור לי. וזה לא איכפת לי. מה שלא יקרה, הנני מוכן
לנתק את הכול ויעלה לי הדבר בכמה שיעלה.

... לצערי הרב לא הצלחתי לסיים בטוב את ענייני המשפחתי והנני עוזב את
הדבר הקשה הזה למרוצת הזמן.

מרגיש אני שלבי הולך ונשרף ללא רחמים. הנני מוסר את עצמי לידי
גורלי, כטוב בעיניו יקום....

... את מכתבייך קיבלתי. הקודם ביום א',
10.10.45 לא מובן לי איך הגיע למשרדנו. האחרון

היום. אין הם עיוורים כלל וכלל ואני שואב מהם עידוד רב. סבלך הקשה,
המבצבץ ועולה מבין השורות, ממריצני ביתר שאת לעמוד בתוקף נגד הלחץ
המתמיד של המוסדות ואישים שונים, כדברייך. רק כיום מתברר לי כמה שגיתי,
שהתחלתי לעבוד בקואופרטיב. דווקא בחורף ישנה עבודה רבה ומאומצת במשרד
ובהנהלה, וכל הלחץ האכזרי כנגדי שאסכים להיכנס שוב להנהלת העניינים,
שכל שומר נפשו מתרחק מהם.

בני משפחתי כועסים עלי מאוד. בזמן האחרון מפעפעת השינאה אלי בגלוי.
ואני יכול לשאת זאת בקלות. איני משלה את עצמי, יתכן שאחרי שאנתק עצמי
מהעיר, ימצאו דרכים להציק לנו. אך אז נעמוד שנינו. כי מתוך מכתבך ברור
לי, אם יהיה הכרח בדבר, הנך מוכנה גם למאבק.

כן, רות חביבה שלי, אני מתכוון לגמור את כל עסקיי לסוף החודש.
כמובן שזה יקח אולי עוד כמה ימים, נאמר חצי שבוע. אשתדל לסיים הכול
בשבוע שבו נגמר החודש. זה אמנם לא כל-כך פשוט וקל, אך זוהי החלטתי
שאינ לשנותה, יותר נכון שמוסדות ואישים אין בכוחם אלא לדחות הדבר לכמה
ימים. כי הכרחי לי לצאת מהמעגל הארוך הזה, לקפוץ את הקפיצה הנועזת,
למענך ולמעני. אמנם קיימות שאלות כספיות די חשובות, שיש לפתור אותן
מתוך סבלנות רבה ויחסים ידידותיים. אך אני מוכן לוותר בהרבה, כדי

לסיימך במהירות. אקווה שאצליח.

חשוב לצאת את העיר, להגיע אלייך... לנער את המצוקה הנפשית הקשה, להיפטר מהגעגועים והמועקה הממיתים את רצון החיים, המחרביים כל חלקה טובה שבי. הרי יחד הראינו יכולת ליצור לנו אווירה של מנוחה נפשית, של שימחה פנימית, בכל מקום ובכל התנאים היו לנו שעות נפלאות, ימים מלאי אהבה, אור והתרוממות הנפש. זכורני הימים שהייתי מגיע אלייך עייף ורצון ונוסע כה רגוע, מלא מרץ ואמונה. את מעירה שצריך לחשוב על העתיד... יחד נחשוב, הכול יחד! יחד נרקום את חיינו, נבנה את עתידנו, ניאבק, כי גם אני סבור, בעצם מה יכול להיות יותר קשה מהימים שעברו עלינו, מהקיצ האחרון. ברצוני לשרוף את הגשר האחרון ובתנאים החדשים נראה, איך יפול או יקום הדבר.

יתכן שלא אוכל להגיד לך במכתבי זה דבר בקשר לחופשתך. הייתי רוצה קודם להתעורר קצת במעוז, להיכנס לעבודה לכל הפחות כמה שבועות. ואז, פטור מעסקי העירוניים, בלב שלם ושקט נצא לחופש. מאוד אני מצטער על עייפותך, גם אני שבור ועייף מאוד מאוד. אך כדאי להתאמץ קימעה. רצוני להקים כעין מחיצה בין האתמול והמחר, לשכוח כמה עניינים ודברים מאוד מרים ומטרידים. אבקשך להתקשר בינתיים עם המזכירות ולברר אם בואי למעוז קשור עם בקשה פורמלית. אם כן, אעשה זאת במכתבי הבא. או אולי לשוחח אי-תם באופן אישי או שפטור אני מכל זה. ברצוני גם להחליף את שם משפחתי לעברי. תכתבי לי איזה חפצים עלי להביא, לפי דעתך, כי רובם תחת ידי מש-פחתי. גם אינם מתאימים למקום. נוטה אני, כרגיל, להמעיט ברכוש פרטי, ביחוד בזמן הראשון. כמובן שאין אדם יכול להופיע עירום ויחף. יתכן שזה מגוחך בעינייך, חברה ותיקה בקבוצה, אך מסכים אני להיות זמן מה מגוחך בעינייך מאשר בעיני הבריות...

... סוף סוף מה הם הימים המעטים לעומת חודשים כה רבים של ציפיה וסבל...

30.10.45

... מאוד מצער אותי הדבר, שחלק מקרוביך התחילו להראות פעילות בענייננו - דבר שיביא כנראה לפירוד לבבות נוסף, וחבל מאוד. טוב שהשבועות האחרונים חלפו כבר. הם היו כה קשים ומרים. דרשו אותי לבירורים, הטיפו לי מו-סר, שידלוני בכל מיני הבטחות - לבסוף צעקו ואיימו עד שהתעייפו. כי אני החלטתי לפני זמן רב שבשלב האחרון אקשיח את לבי עד כדי כך שאסרב לשמוע טענות ומענות ולהיכנס לכל בירור שהוא. החלטתי זו הייתה נכונה ונתנה תוצאות טובות.

המצב כיום הוא בערך כך: יחסים מתוחים עם משפחתי, בלי שום שינויים לטובה. בקיצור, כאן לא הצלחתי. עם החברה גמרתי בסדר ובכבוד. הדו"חות האחרונים וכך ההערכות הסופיות אושרו על-ידי המנהלים ונתקבלו בעין יפה. קיימת עוד תלות לשישה חודשים ואצטרך לתת להם עד מאי כעשרה ימים לסיום כמה עניינים. אחרי שורה שלמה של אמצעים נמרצים מצדי, גמרתי גם עם הקואופרטיב בצורה חברית, למרות ההתנגדות של המרכז - ביום שישי זה, 2.11, אני מסיים אצלם. ביום ראשון ושני אמסור את המשרד, החשבונות, ואהיה חופשי לנפשי. ביום שלישי, 6.11, אבוא אלייך, מבלי לסיים שורה שלמה של עניינים אחרים. כי בינתיים הופיע גורם חדש, המסייע לי לעזוב את העיר.

... שאלת בעצתי - איך לדלג מעל הימים הספורים? יודע אני שהנך לא רק נערה יקרה, אלא גם בת דעת, ותסתדרי. הנה דילגתי מעל ראשי אנשים רבים,

מעל עניינים ועסקים, כי רק בזמן האחרון התברר מה רבים ושונים העניינים שהייתי קשור בהם, והגשרים שרציתי לשרפם בנויים כנראה מחומר מיוחד, בו-ערים ואינם נאכלים. ואני, חביבה, סחוט ועייף עד מוות. הגעתי למצב אוויר-לי שאנשים מדברים אלי, אני מביט ישר לעיניהם, וזקוק לזמן מסויים כדי להביץ את מישאלתם. פשוט מתבייש אני לבוא אלייך במצב כזה, לא הסכמתי לדחות את יציאתי מהעיר, משום שאיני יכול לחיות ככה, והעיקר - רות שלי - אני יודע שאת מחכה לי.

משול אני לאדם, שאחרי יגיעה רבה עלה לפיסגה רמה ולבו רחב ומפרפר מגיל ומהתרגשות. בסוקרי את העבר, את המאבק עם גורמים שונים כדי להגיע אלייך, ותפילה אחת בלבי - שלא אפגע בך, לא אהרוס את חייך. כי איש מר נפש הנני, עם תכונות של בדואי ולועג למוסר ולמנהגים המקובלים. יודע אני שלא יתנו לנו מנוח ויתכן שנצטרך להיאבק קשה על עתידנו, אבל במה נחשב הדבר בעיניי, לאחר שבטוח אני בעזרתך ותמיכתך...

... לפי מכתבך, הרי סידרת מקום עבורי במעוז ומה שלא יעשה השכל - יעשו הזמן והרצון הטוב. הייתי רוצה זמן מה להסתתר איתך מעיני אנשים, ובכלל רוצה אני דברים רבים ומשונים, אך תפסת מרובה - לא תפסת.

אל תכתבי לי יותר, כי ביטלתי היום את הכתובת האחרונה. לא יתואר שאחרי כמה ימים נתחיל בחיים משותפים ולא אצטרך להשתמש בכל מיני תחבו-לות, כדי להגיע אלייך. לא אצטרך להינתק ממך, כדי להגיע ל"אגד"...

*

ואיקץ והנה הבית מואר
אך אין איש אתי בבית –
ועצב קִוָּה
נצער.
והלא שקמחת השמש
דבר יום ביומו
והלא הר
והלא אש.
הוי
היפי נתקע כמו סבין
בלב.

זלדה

במעוז חיים

וכך התחילו חיינו המשותפים - ארבעים שנה, שבהן לא נפרדנו אלא לתקופות קצרות בלבד.

חיים בא למעוז בנכונות גדולה להתחיל חיים חדשים. לא הפריע לו החדר הקטנטן והדל, בצריף ישן ועלוב, שבו גרנו בשנה הראשונה ומעולם לא השמיע הערה כלשהי על כך. היינו מאושרים מאוד. מזכיר הקיבוץ - כיאה להשקפת עולמנו המזלזלת בפורמליות - לא ראה כל מניעה לקבל את חיים כמועמד לחברות, למרות שהוזהר לו שצפויים אולי קשיים, מחמת מצבו המשפחתי המסובך.

חיים עבד תחילה בבניין, בתוך חבורה עליזה של צברים צעירים, שבה השתלב מהר, והודות לנסיונו המקצועי מלפני שנים תפס מקום נכבד בקבוצה זו. בשנים ההן היינו בונים רק בעבודה עצמית. לפעמים "גוייס" חיים גם לעבודה בבריכות הדגים - עבודה קשה מאוד בזמן ההוא, שעשה אותה תוך התעניינות רבה בענף זה, החדש אז בארץ. אחר-כך הוטל עליו תפקיד של מחסנאי ראשי, שכלל אז את כל תחומי האספקה למשק - לענפים ולצרכי הכלל והפרט. האחריות הייתה כבדה ושעות העבודה - בלתי מוגבלות. האוכלוסיה הייתה מגוונת וכללה כיתות פלמ"ח שחנו אז במעוז - נוער "מיוחס" ולא ממושמע ביותר...

חיים היה בעל נסיון עשיר באפסנאות ובמחסנאות, רגיל לנשיאה בעול, אך גם לאפשרות של שיקולים ופעולות באופן עצמאי. מעוז חיים היה קיבוץ צעיר, שגרעינו בני הארץ, תלמידי גימנסיה ובוגרי תנועת הנוער, נלהבים ומסורים למשימת ההתישבות באיזור מוכה חום, יובש וקדחת - אבל חסרי כל נסיון משקי וכלכלי. מול האדם המבוגר מהם, בעל הרקע השונה, שגיבש השקפות משקיות וכלכליות מוצקות ושהמסגרת הקיבוצית המגבילה העיקה עליו - הפגינו ביטחון עצמי רב ולא היו מוכנים לקבל את עצותיו. אמנם הטילו על שכמו של האיש משא כבד של אחריות, אך לא היו מוכנים להעניק לו סמכות ועצמאות מסוימת לביצוע תפקידו. מכאן צמח קונפליקט, שהלך והחמיר עם הזמן.

הייתי שקועה בעבודתי בחברות הנוער ואולי לא הקדשתי תשומת לב מספקת לקשיים שחיים נתקל ונאבק בהם. זמן קצר אחרי בואו התמלאה משאלת לבי הגדולה ביותר - זכיתי להיות בהריון. חיים היה כמובן שותף לאושרי.

המצב דרש לטפל ביתר דחיפות בהתרת הסבך המשפחתי ולשם כך היה על חיים להיות מספר שבועות בתל-אביב - עד שהשיג את מטרתו והשתחרר מכל קשריו הקודמים, תוך ויתור מוחלט לתביעות שהוצגו לו.

כשנולדה בספטמבר 1946 בתנו שאולה, לא ידע חיים את נפשו מרוב אושר. הוא הביא מחיפה חבית קטנה של יין והציב אותה במרפסת הזעירה של חדרנו - וכל עובר בדרך היה חייב להשתתף בשימחה ולשתות איתו לכבוד המאורע.

חיים היה אדם חברותי ורכש בקלות נעים - חברים לעבודה ולשכנות. עם רבים מצא שפה משותפת, ידע להתבדח ולבלות איתם ב"ארוחות-ארבע" משותפות, בקומזיצים ובטיולים, שאותם אהב במיוחד וניצל כל הזדמנות להשתתף בהם.

בינתיים הגיעה שנת 1947 ועימה החלטת האו"ם ב-29 בנובמבר על הקמת מדינה עברית (וגם ערבית) ומלחמת הצעמאות, שפרצה מייד למוחרת.

חיים לא ויתר על השתתפות פעילה במאבק במעוז וסביבתה, תחילה עדיין במסגרת משטרת היישובים המיוחדת של השלטון הבריטי ואחר-כך בכוחות של ה"הגנה" וצהל.

אישור

החבר חיים גלעדי ממעוז חיים היה מגויס בפלוגה ב' גדוד 112 על הר הברקן אשר בגלבוע עד ליום 9.11.48. הועבר לבסיס מגדוד העמק בתור מדריך למרגמות, והיה אחראי למרגמות שעל הר הברקן.

10.11.48

מפקד בסיס הברקן
ברמן דב

אישור

קבוצת החוגים מעוז חיים (שטורמן) 27.1.50

בזה אנו מאשרים כי הח' חיים גלעדי היה חבר במשקנו בכל תקופת מלחמת השחרור והשתתף כל אותו זמן באופן מלא, תחת פקודת המא"ז, בפעולות המשק בסביבה ומחוצה לה. תקופה ממושכת היה אחראי למרגמות "2".

מזכיר כפכפי יצחק
מא"ז בכור יעקב 160618

מס' אישי	556096	דרגת קבע	216
שם משפחה	גלעדי	שם פרטי	חיים
תאריך חיוול	13.12.50	תאריך ניוס	31.1.52
תאריך שחרור		תאריך פסור	
סיבת הפסור			
לפי פקודת פסור מס' 100 סמל מחאריך 10.11.48			
כושר נוסני	0		
בזמן הספור			
הערות			

תאריך 20.11.50 חתימה 10.11.50
(מס' אישי) (דרגה) (שם)

צבא הגנה לישראל

תעודת
פסור
זמנית

142905

מס' התעודה

ב-12 ביולי 1948 נפל בנו יעקב (הדרי) בקרב על הכפר קולה, בסביבת רמלה. הידיעה המרה נמסרה לי, בצורת מברק שהגיע למזכירות, והיה עלי להעבירה לחיים. המהלומה כמו הפילה אותו והוא הסתגר עמוק באבלו. למוחרת נסע לפקוד את הקבר הטרי בבית-העלמין החדש שנפתח בנתניה וחיפש חברים שהיו עם בנו באותו קרב ויכלו לספר פרטים על מהלכו ועל נפילתו של יעקב. כאשר חזר למעוז כעבור מספר ימים, המעיט בדברים. גם את הכאב על אבדן בכורו טמן עמוק בלבו - ולאיש לא ניתן עוד לחשוף אותו. אחרי כמה שבועות מסר חייל לידיי את תמונתו המוגדלת של יעקב ותליתי אותה בחדרנו.

*

במאי 1950 נולדה בתנו השניה מירי (מרים). גם אותה קיבלנו בשימחה גדולה והתינוקת היפה ומלאת החיים הוסיפה הרבה לאנשרה של משפחתנו הקטנה.

*

אולם בכל השנים האלה לא הגענו לפיתרון של הבעיות שהתעוררו בתחום העבודה של חיים. הדבר הגיע עד לבירור עם מזכיר הקיבוץ המאוחד, כאשר ביקשנו לעבור לקיבוץ אחר ומזכירות מעוז התנגדה לכך. הוא הכריע שבנסה חצי שנה נוספת למצוא דרך - ואם לאו, נהיה רשאים לעבור לכל קיבוץ שנבחר. הפרידה ממעוז הייתה קשה מאוד עלי וקיוויתי בכל לבי שהיא תימנע ממני. אבל סבלו של חיים נמשך, ולא ראינו מוצא.

הבחירה נפלה על גבעת ברנר. בתחילת 1952 העמסנו את רכושנו הדל על משאית שנשלחה לנו משם, לקחנו את שתי בנותינו הקטנות, ויצאנו מעמק בית-שאן אל השפלה, להקים לנו בית שני.

בגבעת ברנר

שלושים השנים בגבעת ברנר היו בוודאי הטובות בחייו של חיים. בגבעת ברנר מצא את הסביבה החברתית המתאימה לו - קיבוץ גלויות אמיתי, ובתוכו בני יהדות ליטא העממית והשורשית, שגם הוא השתייך אליה במקורו. ובעיקר - בגבעת ברנר ניתנה לו האפשרות לעבוד, לארגן ולבצע על-פי דרכו והכנתו את הנושאים שבהם טיפל, והוא גם זכה להערכה רבה על מעשיו.

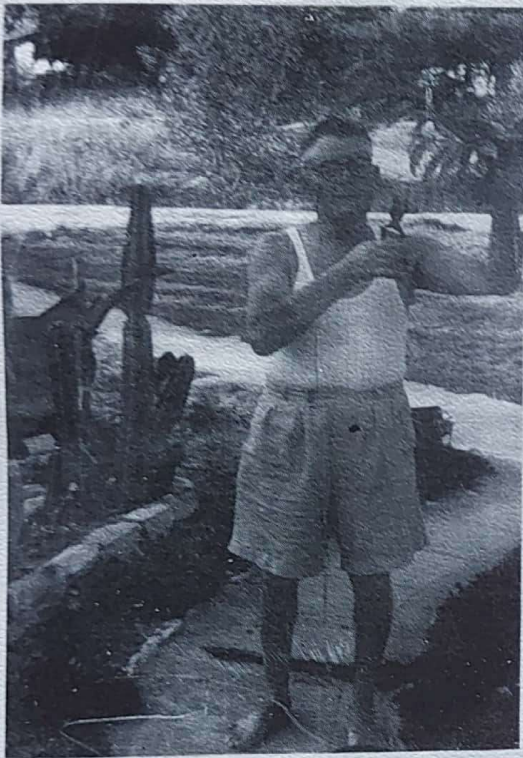
באסם התבואות עבד כשש-עשרה שנים - עד שאיסוס ואיחסון התבואות הועברו למפעלים אזוריים. בבואנו לגבעת ברנר נמצא הענף במשבר, לא היו קופצים על עבודה גופנית קשה, עם ימי עבודה ארוכים מאוד ב"עונה", אבק וחומרי הדברה וחיטוי רעילים, ורעש מחריש אוזניים של המכונות הישנות והמיושנות.

חיים קיבל את האתגר. אבל הוא ראה מהר שכדי להגיע לתוצאות משקיות רצויות ולשיפור תנאי העבודה כאחת, יש לשנות גם את המיבנה וגם את הציוד באופן יסודי. הדבר דרש השקעה כספית כבדה והמאבק על כך לא היה קל. אבל לבסוף השיג חיים את מבוקשו ובעזרת מרכז המשק התקשר עם אנשי מקצוע מתאימים - מהנדסים וטכנאים - והקים אסם מודרני, שעם הזמן שימש דוגמה למשקים קרובים ורחוקים, שחבריהם באו להתייעץ וללמוד מנסיונו של חיים.

כנראה עוד מימי ילדותו הרגיש חיים קשר חזק לאדמה. הוא אהב את פריה - גרעיני התבואה, שבהם מילא את האסם ועליהם שמר מכל פגע. ולא נרתע אפילו מלש-לוף את נחשי הצפע, שהתחבאו בערימות הגרעינים, ולרוצץ את גולגולותיהם. האסם היה ממלכתו, הוא ראה אותו כמפעלו האישי. לכן לא היה לו קל לקבל את ההחלטה על חיסולו והוא גם היה משוכנע שהדבר אינו כדאי מבחינה כלכלית. עם זאת ידע, שלא יהיה מי שימשיך את המפעל אחריו.

אל כל עיסוק ניגש חיים ביסודיות. לא רק הקפיד על ביצוע יעיל ומדויק, אלא השתדל גם ללמוד את הצד התיאורטי-מדעי שבדבר. הוא קרא בעיון רב את חוברות "השדה" ואת הפרסומים של ארגון עובדי הפלחה, שאף לדלות מתוכם כל ידיעה שיכלה להיות לו לתועלת בעבודתו.

הוא עבר לעבודה במוסך וניהל שם את תחנת הדלק, ששירתה את הצי הגדול של מכוניות ומכוניות חקלאיות של המשק ולפעמים גם לקוחות שמחוץ לקיבוץ. גם כאן הנהיג שיטות עבודה ורישום יעילות וקפדניות. מעניין לציין, שהדרישות המחמירות שהציג בפני חברי הקיבוץ לא הביאו בדרך-כלל להתנגשויות איתם, אלא נתקבלו כנכונות וכצודקות. עם חבריו לעבודה במוסך היו לחיים יחסים לכביים, שנמשכו

גם כאשר נאלץ להפסיק את עבודתו שם כעבור שש שנים.
בריאותו בפגעה נמ-1975, אחרי התקף-לב, עבד בתחום הנהלת החשבונות, שבה היה בקי גם קודם לכן. במשך שמונה שנים עסק ברישום כל הנסיעות של יותר מ-50 המכוניות, שהיו בשימוש בגבעת ברנר, לצרכי המשק והחברה. הדבר כלל גם בירורים רבים עם חברים, שחוייבו בעד נסיעות בחשבונם האישי - דבר לא נעים ביותר, בדרך-כלל. מכיוון שחיים עבד בדירתו, התנהלו בירורים אלה בתוכה. חיים תמיד האזין לכל הטיעונים והטענות בסבלנות רבה והשתדל מאוד, "לפסוק" נכון ובמידת הצדק. נראה לי, שהחברים קיבלו את הכרעותיו ולא עירערו עליהן.

חיים אהב לטייל בארץ וניצל ככל האפשר הזדמנויות להצטרף למסעות של תל-מידי בית-הספר והאולפן. הוא לא נרתע מכל מאמץ גופני ומילא תפקידים אחראיים בביצוע הטיול, כממונה על המזון, הנשק וכד'. מכל טיול כזה חזר מלא רשמים, רעננות ואהבת מולדת מחודשת.

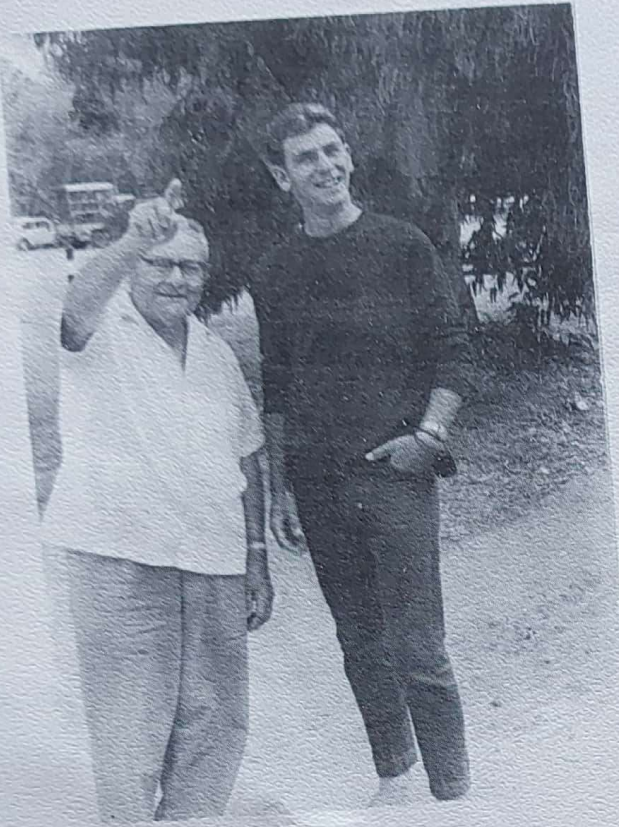
בשעות הפנאי אהב לעבוד בגינה שליד הבית ולטפח בה צמחים שונים - גם זאת מלווה בלימוד ועיון.

בשנים הראשונות להיותו בגבעת ברנר גם השתתף בחיים הציבוריים והיה חבר בוועדת המשק. אולם דרכי הדימוקרטיה הקיבוצית, הדורשות דיונים ובירורים ממושכים לפני כל החלטה, לא היו לרוחו והוא לא הצליח - או לא רצה - להסתגל אליהן.

על כן הקדיש את מרבית זמנו הפנוי לקריאה וללמידה. שטחי התעניינותו היו רבים. כבר הזכרתי את תולדות מלחמת העולם השנייה, שבפרטיהן לא נלאה להתעמק. וכן ליווה, כמובן, את כל מלחמות ישראל - ממלחמת השחרור ועד למלחמת לבנון - בלמידה ובעיון. הוא גזר ואסף קטעי עיתונות רבים, שעסקו בנושאים המעניינים אותו. כך הרחיב גם בהתמדה את ידיעותיו בהיסטוריה כללית ויהודית, בציונות בגיאוגרפיה ובתולדות ארץ-ישראל, בכלכלה ובטכנולוגיה. הטיסות הראשונות לחלל ולירח הלהיבו אותו והוא ליקט כל מה שהתפרסם עליהן.

כאשר אורגן בגבעת ברנר קורס לכלכלה למרכזי ענפים וחיים נכלל בין משתתפיו, היה אמנם אולי התלמיד המבוגר ביותר, אבל בוודאי בין המתעניינים והשקדנים ביותר. הוא ראה את הלימוד הזה כזכות מיוחדת שנפלה בחלקו, שזכר והזכיר אותה במשך שנים רבות. הוא גם המשיך בלימוד הכלכלה בכוחות עצמו.

תמיד היה ער לנעשה בפוליטיקה. את כל הבחירות לכנסת ליווה בדריכות, תוך בדיקת יחסי הכוחות בין המפלגות, לפנייהן ואחריהן. את העליה של "הליכוד"

לשלטון ב-1977 ראה כאסון לאומי, בבחירות של 1984, כאשר היה מאושפז בבית- החולים, דרש בתוקף להשתתף בהצבעה. כאשר הרופאים הסכימו לשחררו לשם כך ליום אחד, הגיע לכפר הנשיא בכיסא-גלגלים לקלפי, כדי למלא את מה שראה כחובה אזרחית ראשונית.

במשך שנים רבות מדד חיים את הגשמים בגבעת ברנר ועשה זאת, כמוכח, לפי כל הכללים שדרש השירות המטריאולוגי. כאשר היה חולה, ביקש ממני לעשות זאת במקומו ולימד אותי כיצד. לפני שעזבנו את גבעת ברנר דאג למסור את התפקיד הזה לאיש אחראי.

כאשר ב-1983 הגעתי למסקנה, שמוטב לנו לבלות את ימי זיקנתנו בקרבת בתנו ומשפחתה בקיבוץ כפר הנשיא וביקשתי את הסכמתו של חיים לכך, נתן אותה בלב כבד מאוד ותוך היסוסים רבים.

רשימתה של נירה זכאי ב"יחד" נותנת ביטוי נרגש ללבטים ולקשיים, שליוו את המעבר הזה. נאמר בה:

"... חיים איננו רוצה ללכת. הוא רואה בגבעת ברנר את ביתו היחיד. ועל שאלתי מדוע אינו רוצה ללכת ולנסות, הוא עונה: 'ראית פעם מה שקורה לעץ זקן שמעבירים אותו? יש מעט מאוד עצים שנקלטים. וזה לוקח הרבה מאוד זמן. ולי כבר אין כל כך הרבה זמן. בתנאים הכי טובים, על יד הבת והנכדים, יהיה לי בית מגורים נוח פחות או יותר. אבל ביתי הוא רק כאן.'"

("בית חדש", "יחד" 11.2.83)

משרד הביטחון

אגף כוח אדם

בזה ניתנת לד הזכות

לענידת

"אות המשמר"

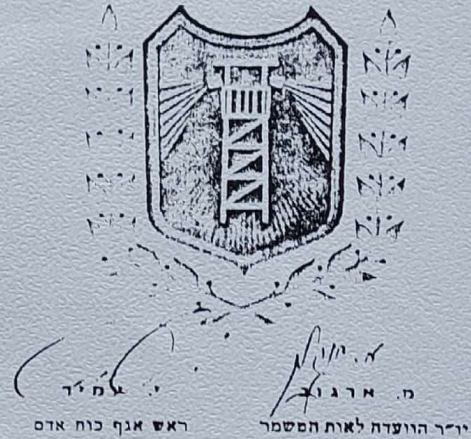
06024 *

שם משפחה ב.א.ש.

שם פרטי חיים

שם האב ש.

מס' זהות 925040

ח: באייר חשבי' (22 באפריל 1982)

תעודת זהות לשומר מיוחד	
	גלעד חיים
	925040
	גזרח מפלה
	גבעת ברנר
	17.11.82 01354

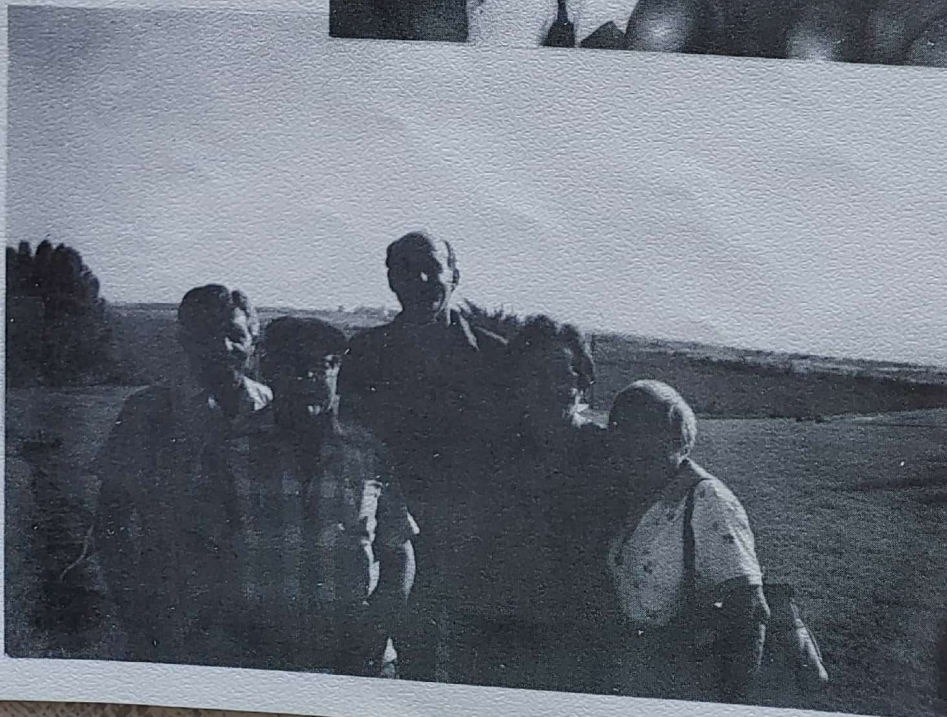
פרק אחרון

למרות הקושי העצום להתחיל פרק חיים חדש, במקום חדש וזר, תוך געגועים אל הבית הקודם, עשה חיים מאמץ גדול להתערות בכפר הנשיא, העובדה שנתקבלו מיד כחברים למשק (ולא כהורי חברה) הייתה לו חשובה מאוד. במהרה למד ליהנות מיפי הנוף הגלילי בטיולי בוקר ארוכים, שבהם הקיף את "גדר המערכת" מספר פעמים. הוא התעניין מאוד במצב הכלכלי של המשק ובכל פעולה שתרמה לקידומו. כך, למשל, כשהתבצע מפעל העלאת המים מהירדן לאדמות הקיבוץ, ליווה את כל שלביו בתשומת לב רבה.

הוא ידע לקשור שיחה בקלות עם שכניו לארוחה בחדר-האוכל ובכל מקום מפגש אחר. כמובן, נהנה מקירבת המשפחה הגדולה והחמה, וביחוד מהפגישות עם הנכדים. הקושי העיקרי, שבו נתקל כאן, היה במציאת תעסוקה מתאימה בשבילו. חיים היה איש עבודה בכל הוויותו, ולמרות גילו הגבוה לא היה מוכן לוותר על נתינת חלקו בעשייה של הכלל.

בתקופה הראשונה נמצאה לו "משימה" - לרכז מתוך הפרוטוקולים של האסיפות הכלליות, החל מראשית הקיבוץ, את התחלטות שנתקבלו בהן. למרות שהחומר היה ישן ובלוי ובחלקו קשה מאוד לפיענוח, הכין חיים - ביסודיות האופיינית לו - כרטסת כוללת ושמישה לעיון בנושא המבוקש. אך עבודה זו הסתיימה תוך מספר חודשים - ולא נמצאה לו אחרת מתאימה. בתקופה האחרונה, לפני שחלה, עזר לסדרן העבודה בארגון תורנות ליל-שבת - דבר שלא היה פשוט בשבילו, כי רשימות השמות שנמסרו לו היו בשבילו כרוכם שמות של אלמונים. בכל זאת השתדל גם פה להכניס סדר ושיטה, עקב אחרי יציאה למילואים, חופש וכו', כדי למנוע עד כמה שאפשר את החזרת הפתקים המזמינים לתורנות (דבר שקרה באופן קבוע בכל יום שני, אחרי שנשלחו הפתקים האלה כיום ראשון...). אבל זאת הייתה תעסוקה חלקית מאוד בלבד. יש להביח שהבעיה הייתה בכל זאת נפתרת, אילו האריך חיים ימים.

באביב 1984 זכה חיים, והמשפחה יחד עימו, לשבוע של חוויה נרגשת ומאושרת - האחרונה בימי חייו - כאשר אחיו הצעיר ממנו - ליאון ואשתו סילביה הגיעו אלינו לביקור של שבוע ימים מארה"ב. אח זה היה היחידי שנשאר לחיים ולמרות שכמעט לא הכירו זה את זה ושנים רבות מאוד של חיים שונים ורחוקים הפרידו ביניהם וקשיי התקשורת גם הם לא היו מעטים - היו אלה ימים של שמחה ואושר לאחים ולכל הסובבים אותם.

בתחילת יולי, באותה שנה, התכוננו לחוג את יום הולדתו ה-80 של חיים, ורצינו לעשות זאת במסיבה חברתית בקיבוץ. אך באותו זמן קיבל חיים הזמנה לניחוח בבית-החולים, ולכן נדחה מועד המסיבה - חשבנו שלזמן קצר בלבד הניתוח נחשב לשיג-רתי ו"קל", אבל כנראה היה גורלי לגבי חיים. הוא גרר אחריו סיבוכים קשים ופתח תקופה רבת סבל של אשפוזים חוזרים, שהיות בבית, תקוות ואכזבות, טיפולים וכדיקות - עד לימיו האחרונים, כאשר שב בפעם האחרונה לביתו, כדי למות בו בימי חג הסוכות תשמ"ו.

* * *

על אף סבלו הרב, לא השתנה חיים בימי מחלתו הממושכת. קסמו האישי והתנהגותו התרבותית פעלו היטב על סביבתו וכל הבאים איתו במגע רחשו לו חיבה וכבוד - צוות בית-החולים כולו - הרופאים, האחיות והאחים ואף עובדות הנקיון. החולים, שכניו הרבים והמתחלפים לחדר, ביקשו את קרבתו עד לימיו האחרונים, גם אם הדבר היה כרוך בהפרעות למנוחתם ולנוחותם הם. הכול ניסו להיטיב עימו, וכאשר מצבו הלך והתדרדר ראיתי - מראה נדיר - דמעות בעיני אנשי הצוות, שנבצר מהם לעזור לו.

כאשר התברר שאין עוד תקווה, לקחנו אותו הביתה, כדי לאפשר לו למות בסביבה העושה כל מה שבידי אנוש, למנוע ממנו סבל מיותר. זה דרש מאיתנו מאמץ נפשי עילאי, אך אין בלבי ספק שכך היה עלינו לעשות.

* * *

החלום האחרון שעליו סיפר היה: הנה הוא שוכב על גבו ביער עצום וגדול (יער ילדותו) ומעליו צמרות העצים הענקיים נפגשות במרומים. בכל אבריו הוא חש את המנוחה הגדולה, האין-סופית...

כעבור ימים מעטים הגיע אל מנוחתו האחרונה.

חבר הלך לעולמו

לפני שבוע הלך לעולמו חיים גלעדי, בן 81 היה במותו. רק שלוש שנים זכינו להכירו, כי הגיע אלינו בעקבות הבת, ואת התקופה האחרונה לחייו בילה על ערש דווי. למרות גילו המתקדם בבואו לכפר הנשיא, התרשם כל הבא במגע איתו מחיוניותו, מחוש ההומור החריף שלו וממעין הסיפורים הבלתי-נדלה שלו. היה יוצא דופן בנופנו - אדם שעלה ארצה עוד בשנות העשרים של המאה, ועבר את כל תלאות המדינה שבדרך. עוד תגיע השעה לספר את תולדות חייו הארוכים והמרת-קים. כעת נביא בפני החברים את הדברים שנאמרו לזכרו בשעת ההלוויה.

דברים בשם המשפחה:

חיים גלעדי לא היה אדם מאמין במובנה המקובל של הדת היהודית. הוא ידע רבים ממקורות היהדות, ומכל ציוויה אימץ לעצמו את דברי חז"ל שפרקי אבות: "אהב את המלאכה ושנא את הרבנות."

את המלאכה - כלומר את העבודה - אהב בכל מאודו, והיא הייתה לו ערך עליון כל ימי חייו הארוכים.

ואת הארץ הזאת אהב בכל לבו, ואת היהודי החדש, שהמהפכה הציונית שאפה

לברוא....

*

חיים ורות באו אלינו לפני שלוש שנים, לאחר שלוש שנות חברות בגבעת ברנר - וכפי שחיים היה תמיד אומר, הם היו לא רק זוג נשוי, אלא גם חברים. הם הוסיפו לנוף משקנו, ודרך דמותו של חיים ראינו ההיסטוריה של בניית ארצנו מימי גדוד העבודה, שנים רבות לפני עלייתם של עשרות צעירים, רובם מבריטניה, שייסדו והקימו את כפר הנשיא.

לפני שנה בלבד הגיע חיים לגיל ה"גבורות"; תיכננו ערב חברתי, בו נחגוג כולנו את היום הגדול הזה. אבל ימים ספורים לפני זה חיים חלה והחגיגה נדחתה, קיווינו שרק לזמן קצר. המציאות הייתה אחרת.

בשיחות הרבות שקיימתי איתו, רציתי אז להגיד לו שלאחר תחנת הגיל של בינה, עצה, זיקנה ושיבה, לא קל להגיע לגיל שמונים ולשמור על פעילות, אהבת חיים, עוד עם תקווה לעתיד לבוא, כי כל זה מסמל גבורה נפשית וערכית ורוחנית, שהיא מעל לכול משמעות אחרת של המושג. ההומור שלו היה מקסים, ולא פעם שאלתי את עצמי, אם כך הוא בגיל שמונים, איך הוא היה בגיל העצה - בגיל חמישים?

אחד התפקידים הראשונים שהוא קיבל על עצמו בהגיעו לכפר הנשיא היה, לסדר כרטיסיה של החלטות אסיפות המשק מהימים הראשונים (14 כרכים עבים). יום אחד הוא מסתכל עלי בעיניו המחייכות ואומר לי: "משה, איזה מין משק זה כפר הנשיא? אני עובר על כל החלטות האסיפות ואני רואה שתי שורות על מים וקרקע, אבל

דפים שלמים על כלבים,"

שוחחתי לא מעט עם חיים, היה לו עכר עשיר, מלא תוכן של מעשים ומסירות, ושל אהבת אדם, מנער צעיר בשורות הצבא האדום בהקמתו ועד לשירות בצבא הבריטי במלחמת העולם השנייה, תקופה קצרה במעוז חיים, ואז העברה לגבעת ברבר ובסוף שלוש שנים בבית כפר הנשיא,

בצער רב וביגון אנו היום נפרדים מחיים, ביחד עם רות, שאולה, מירי וכל בני ביתן. אנו נזכור אותו תמיד כבן-אדם, כחבר שהיה אהוב על כל אחד שהיה לו המזל להכיר אותו.

משה בן-חיים

דברים ליד קברו

*

עדיין הגרון כמו חנוק מדמעות והיד הכותבת אינה חלק השייך לאותו הגוף שבראשו הוטבעו תמונות הימים האחרונים, שבהם איבדנו - אני רע ובן-זוג יקר ואהוב, שותף לחיים במשך יותר מארבעים שנה - וכולנו ראש משפחה לבני שלושה דורות. חיים מצא מנוחה באדמת כפר הנשיא - תחנתו האחרונה בארץ האהובה עליו מכול. כאן הספיק לחיות קרוב לשלוש שנים ליד שאולה והמשפחה הענפה, שאליה הצטרפה בהקימה, עם דוד, את ביתם במקום זה.

למרבה הצער הייתה שנת חייו האחרונה של חיים תקופה רבת סבל, ובה עליות של תקווה להחלמה, ושקיעה בספקות ביכולת המדע הרפואי לצאת מסבך התקלות והאי-רועים הבלתי-צפויים אל הריפוי הנכסף.

בכל התקופה הזאת, שנראית לי עתה ארוכה כשנים (ולא שנה ורבע, כפי שהייתה במציאות), היה לנו בית כפר הנשיא בית אמיתי, בו עושים האנשים כל אשר ביכולתם, כדי לעזור ולתמוך בזקוקים לכך. לא אוכל למנותם ולציין את שמותיהם, כי רבים היו: היו שעזרו במעשה - בהסעות בלי סוף לצפת ובחזרה, בהחלפת בני המשפחה בשמירה על החולה בימים ובלילות; בהכנת מאכלים אהובים על חיים ואפיקות עוגיות למענו. היו שתמכו בי במילות עידוד מחממות את הלב, ואפילו במבט מביע השתתפות ואהדה בלבד...

כמובן, דברים רבים נעשו ביוזמת המזכירה ובהשתתפותה הפעילה. ואי-אפשר שלא לציין את מסירותו ויחסו האוהד מעל לכל שיעור של הצוות הרפואי, שעמד לרשותי ולרשות בתי מירי, שבאה ממרחקים לסעוד את אביה בימיו האחרונים. הודות למקצועה (אחות בבית-חולים בארה"ב, במחלקה להשתלת כליות) יוכלנו לקבל על עצמנו את הטיפול בחיים עד לבשמתו האחרונה - וגם זאת רק בעזרתם של האחיות ותמיכתו הפעילה של דריו. להם אהיה אסירת תודה במיוחד כל ימי חיי.

תודה לכולכם, חברים יקרים.

בשם שאולה ומירי וכל בני המשפחה לענפיה
רות גלעד

(מתוך "דברי הכפר" עלון כפר הנשיא)

מ כ ת ב ל א ב א

...אני מבינה שאתה לא מרגיש טוב. אני בוכה ולא מצליחה לישון. זה בוודאי לא הזמן להטריד אותך, אבל אני מרגישה צורך לכתוב לך.

אינני זוכרת מתי הייתה הפעם האחרונה שאמרתי לך, אבא' לה, שאני בוכה. אני זוכרת את הישיבות שלנו במרפסת, מקשיבה לדבריך על ענייני העולם, המשק, ובעיקר על אמא. והנה אני כבר בת 35 - חצי החיים אולי מאחרי. אף פעם לא דיברנו על זה, אבל תדע לך שאני מצטערת על כל השנים הללו שלא חווינו את החיים יחד. זהו הפסד הדדי ואנא סלח לי. כמובן שכל אחד בוחר את חייו - אינני חושבת בהתחשבות עם הוריו. טוב לי, אבא' לה, וגם אם אושר זהו דבר יחסי - אני מרגישה מאוד בת-מזל בזכות המשפחה הקטנה שיש לי, החברים, ואני עצמי. ישנם אפילו אנשים שחושבים שאני מיוחדת, "משוגענע" במובן החיובי ואחת שלא מוצאים כמוה הרבה. אני בטוחה שהגנים וההשראה קיבלתי בביתי. בגיל מסויים פשוט הבנתי, או יותר נכון הרגשתי, שהרקע שלי הוא שהביא לזה שאהיה פתוחה, מבינה את הזולת, מקבלת את האדם כמו שהוא, לא שופטת ומשתלבת - ללא הבדל דת, גזע וצבע.

בגיל מסויים פשוט מצאתי את עצמי מתרצת מחמאות שקיבלתי בעובדה שהורי הם אנשים נפלאים - שילוב של חוכמה, תוכן ופשטות חומרית. אני מודה לכם על כך, אבא' לה. אינני יודעת אם הטמפרמנט שלי מצא תמיד את פורקנו בבית ואולי אחת הסיבות לצורך שלי למשוך תשומת לב היא תוצאה מחוסר מסויים של הרעפת חיבה וחום ללא מעצורים. אני מרבה בכך עם עידן - אופפת וחונקת - אני נהנית מכך. מצאתי בחיי גם אנשים אחרים שיכולתי להיות כזו איתם.

אבא' לה, אני מודעת להיסטוריה העצובה של עמנו, של משפחתך. אני אפילו לא יודעת מה שם העיר בה נולדת ותאריך לידתך. אני יודעת, אף על פי שלא אמרת לי זאת, שזו אכזבה גדולה לך שאני באמריקה. אינני מנסה ואין לי צורך היום להצטדק. כמו שאמרתי לך - טוב לי ואני מקווה ששואות נוספות לא יפקדו אותנו. אני מבטיחה לך לשמור על עין פקוחה ואזון קשבת ולעשות את הצעד בכיוון הנכון בזמן הנכון. ועוד יתכן שנמצא עצמנו בחזרה בארץ. עידן מצוין שרוצה לחיות בישראל, שאוהב את הסבתות ובני-הדודים.

אבא' לה, אני מקווה שישנם זמנים שאינך סובל יותר מדי. לנו ולאמא אל תדאג, אנו נשמור אחת על השניה. אני בטוחה שאת מנת חלקך נתת ונותן. אני מוצאת את עצמי העתק שלך לפעמים, כשאני דוחפת את עידן לנגן ולהתפתח, כדי שחיו יהיו בעלי תוכן.

אבא' לה אני חושבת עליך הרבה. אני אוהבת אותך כאדם לבבי, מלא חוש הומור, לא מתערב בקטנות, גמיש וחזק...

נשיקות וחיבוק חזק ומקווה להתראות - החזק מעמד, אבא' לה.

שלך מירי

4.9.85

אבא יקר.

יש לכל אדם מאפיינים הבולטים בחייו, בדיבורו ובמעשיו. מאפיינים אלה שלך ליוו ומלווים אותי לאורך כל הדרך.
ראשית כל - הצניעות. הסתפקות במועט - עד כדי גיחוך לעיתים. לדוגמא, השימוש בבגדים שכבר מזמן לא שייכים לאופנה, וויתור מרצון על בגד חדש ויפה שאמא הביאה לך למדידה. התייחסת בבוז לכל ראוותנות. הקפדת תמיד על חיסכון, ביחוד במים ובחשמל. הוצאת מעט מאוד כסף (כל התקציב האישי היה בידי אמא). לא אהבת חיי שפע ובזבז. לארץ הגעת בגיל צעיר, לבדך, בלי משפחה - בשנים של מחסור ודלות, כשכל דבר עלה בפרוטות, ולא התרגלת לשפע ולקלות-הדעת של ימינו אלה.

אבא, לא סיפרת לי על הימים שעברו עליך לפני נישואיך עם אמא, על אשתך הראשונה והבנים - בוודאי הייתה לך סיבה מספקת. לעומת זאת, מאוד אהבת לפרט ולספר על הימים שלך בצבא הבריטי, כאשר חיות בתנאים מאוד קשים בארצות-ערביות שונות, שהיום אין לנו בהן דריסת-רגל. יכולת לדבר שעות על כל ההרפתקה-אות שעברו עליך אז - ולי היה לפעמים קשה להקשיב זמן כה רב.
אהבת מאוד לטייל בארץ ויצאת עם כיתות ביה"ס כמלווה - ואחר-כך, כמובן, קלחו הסיפורים על החוויות בלי סוף.

במשך שנים ערכת טיול יומי של כמה קילומטרים מסביב לגבעת ברנר והספקת לעשות זאת גם קצת בכפר הנשיא - ושוב היה הכול מלווה בפגישות מקריות עם אנשים שונים והוויות מהוויות שונות.
אהבת מאוד לקרוא וקראת הרבה ספרים על מלחמת העולם השניה שבה השתתפת. ידעת כמה שפות והיית מקשיב לרשתות שונות ברדיו ותמיד היית מתמצא בענייני העולם הרחב, בפוליטיקה, כלכלה ועוד.
עוד כשגמרתי את כיתת י"ב דיברת בהרחבה באסיפת הורים וילדים על חשיבות הלימודים הגבוהים, הפיתוח האישי ועל רשיון נהיגה - דברים שיהיו מאוד נחוצים לכל אדם בשנים הבאות.

בגיל מבוגר מאוד עברת עם אמא אלינו, לכפר הנשיא. רצית כל הזמן לעבוד, אך לא תמיד נמצאה עבודה עבורך. בהחלט הרגשתי, שאת המעבר הזה עשית יותר למען אמא מאשר מרצונך - ואולי הוא היה קשה מדי?
את ימי מחלתך עברת בשקט ובצינעה, כמו את חייך. לא אהבת להתלונן, ביקשת עזרה רק כאשר לא נשארה ברירה אחרת בידך - וכך, באותה ענווה, עזבת אותנו והלכת לעולמך.
כך אזכור אותך תמיד - באהבה.

בתך שאולה

ע ל ס ב א ש ל י

עד שסבא נפטר היו לי תמיד ארבעה - סבא וסבתא, כאילו שתמיד ישנם וזה מובן מאליו!

ופתאום עכשיו - אחרי שסבא נפטר - אני מבינה שסבא וסבתא זה בכלל לא משהו מובן מאליו וזה שתמיד היו לי כולם - זה מזל שלי! בעיני סבא היה בן-אדם באמת מיוחד (ולא רק מפני שהוא נפטר). שני דברים היו תמיד מפליאים אותי - חוש ההומור המפותח ביותר שלו - שהיה בשימוש הרבה, וכמות הסיפורים והחוויות שהוא צבר במשך השנים. כל-כך הרבה - שזה פשוט לא ייאמן! אני זוכרת שראיתי אותו ל"בית אבי". כמויות של סיפורים... חוויות... זכרונות... ובסוף הוא עוד אמר שזה היה רק על קצה קטן של המזלג. כשסבא וסבתא היו עדיין בגבעת ברנר, היינו באות לשם לבקר בתור ילדות קטנות. ואני זוכרת שתמיד, כשהיינו נכנסים - כל המשפחה, סבא היה נורא מבסוט ומיד היה מתחיל עם הבדיחות שלו... והיתה לו גינה שהוא טיפל בה במסירות. בכל בוקר בחמש היה יוצא לטיול-בוקר של איזה שתיים, אני חושבת, וחוזר עם סיפורים על הבדואים שפגש בדרך.

בשבילי סבא היה שייך לגבעת ברנר. מאז שהגיע לכאן התחילה ההתדרדרות המהירה. פשוט כאילו שהוא הזדקן המון בכל-כך מעט זמן! המוות עצמו לא היה לי עצוב, אך זה היה המוות הראשון בחיים שלי שהיה קרוב אלי. מה שכן היה עצוב היה הסיפור הכל-כך ארוך שלא נגמר... בסוף זה היה בשבילי כבר לגמרי שיגרתו שסבא כל הזמן בבית-החולים וכל הזמן עולים ויורדים אליו.

אני חושבת שהיה הכי טוב בשביל סבא למות - באמת כבר הגיעה לו מנוחה!

ג ל י ת

חיים היה אדם שורשי, חזק, אמיץ. הוא אהב את הארץ ותר אותה לאורכה ולרוחבה. הוא אהב את ביתו גבעת ברנר וחרד לו.

חיים לא הלך בתלם. הוא ראה, הקשיב, ביקר ואהב. לא חס לומר זאת.

חיים הגיע עם רות לגבעת ברנר שבע נסיון חיים, שמחות ואכזבות. שבע מל-חמות בחלקי עולם שונים ובארץ.

חיים אהב בני אדם. היה איש שיחה מלבב, מלא כרימון חוכמת חיים וחוויות, אותן ידע לספר כאגדות שכמעט לא יאמנו. לא הייתה כמעט שיחה שלא טובלה בסיפור מן החיים, שנשמע שלא מן העולם הזה לילדי הכפר והנערים, שעבדו במ-היצתו. הם שמעו והשתאו.

אל יצטייר חיים כמספר סיפורים. הוא עבד קשה, בדבקות ובמסירות, בשיטה. הוא היה פועל במודע. למד תמיד להיטיב דעת. העבודה הייתה ערך מקודש, ללא ויתור. הייתה לו ביקורת קשה על אלה שלא ראו בעבודת-כפיים ערך. בחוליו היה מיצר על חוסר הידע להתמודד עם החולי. "הבלתי ידוע ברפואה רב מדי", היה אומר.

אני נזכרת בבוקר אחד בבית-חולים קפלן ובחיים בחוליו.

שוכב אדם חולה ומספר את אחת מחוויותיו (כמובן עם מוסר השכל). החולים קשובים, שקטים במיטותיהם. הקשבת. חשבתי - כל האנחות נבלמו, כאשר ההקשבה המרגיעה והמושכת משכיחה את יסורי האדם. זו אותה הקשבה שרובנו חסרים במפגש עם הזולת.

את ביתו גבעת ברנר אהב חיים וביקר. לא בזעם, בלב אוהב. הוא כאב את הפרידה מבית זה, אבל מצא עידוד להיות בחיק משפחתו ובקיבוץ. משפחתו, אותה אהב כל-כך, הייתה מבצרו. הרעות היפה ויחסי הכבוד ההדדיים היו ראויים לדוגמא. אנחנו, שחינו בקרבת רות וחיים שנים הרבה, שמחנו לראותם בכך.

חייו היו שלמים ומלאים כאן על פני האדמה, אליה נאסף ככלות כוחו.

יהיה זכרו שמור בין האוהבים מולדת זו ללא תנאי.

צביה להר

... אני נזכרת בזמן שהגעתם לגבעת ברנר... חיים עשה רושם רציני כזה, שהגישה אליו לא הייתה ספונטנית. זה לקח זמן... בחדר-האוכל בצריף הישן נשארנו פעם אחרי ארוחת-הערב... הזדמנו אתכם לאותו שולחן והמשכנו לשבת ולהאזין לסיפור מפי חיים. הוא ידע לספר מעניין ואנו אהבנו לשמוע. וכך נשבר הקרח ונוצר הקשר. גילינו שהאדם שנראה היה לנו רציני, מסויג, סגור - הוא בעל חוש הומור דק ועדין-נפש. למדנו להכירו ולהוקירו. מאז נפגשנו פעמים רבות - על אם הדרך, בטיול, תמיד היה על מה לשוחח! במשך הזמן עשינו כולנו הכרה עם חיים בעבודה. האסם עם הגרעינים, תחת עינו הבוחנת ומסירותו, דמה לבית-מרקחת נקי ומסודר. היה תענוג לקבל ממנו דין-וחשבון וידענו שאפשר לסמוך עליו במאה אחוזים. מאוחר יותר, אחרי עבודתו באסם, היה חיים אחראי על מחסן חומרי הדברה למשק החקלאי. שוב נוצר קשר דרך עבודתו זו. גם שמה הוא הכניס סדר מופתי ורישום מדויק וידענו שזה נתון בידיים טובות. חריצותו ודייקנותו אפיינו אותו תמיד.

בזמן האחרון ידע חולי וסבל ולמרות המגבלות האלו קיבל על עצמו את רישום הדו"ח על מכוניות המשק. כל מכונית עם יעד, מרחק בק"מ וכל פרטי הפרטים המדויקים, שלא הותירו מקום לבירורים נוספים עבור הנהלת החשבונות! אני ממשיכה לקבל את הדו"ח מאז עזיבתו של חיים (מידי ממלא מקומו) ועובדת לפי זה... וכל פעם מחדש אני חושבת על חיים, אם אני רוצה או לא נזכרת בו, ותמיד לטובה. הצטערתי מאוד לשמוע על הסבל שהיה מנת חלקו בתקופת חייו האחרונה, סבל מיותר ולא מוצדק. אפשר לזעוק לשמים - למה? יחי זכרו ברוך.

חנה ברקן

גבעת ברנר, 13.11.85

היינו שכנים כל השנים, בדרך-כלל בפגשנו בשטח שבין הדירות, לשוחח על ענייני היום, חיים היה מלא וגדוש בכל מכמני התרבות היהודית והכללית, ידע שפות, קרא הרבה, למד והתמצא בכל הבעיות, שכן-אדם תרבותי עומד בפניהן בת-קופה הזאת.

בשמונים שנותיו עבר דרך-חיים קשה, עשירה במאורעות ומעניינת. שתי מלחמות העולם, המהפכה הרוסית וכל המאורעות והמלחמות בארץ. קרא ספרים, עיתונים ובכל שיחה ידע להתבטא לעומק ולרוחב. זיכרון פנומנלי, יכולת ניתוח באופן יסודי ומדויק עד לשורשי הבעיה הנדונה. הכיר את העולם הגדול ורצה לראות את מדינת ישראל מתפתחת מבחינה ארגונית, טכנולוגית ותרבותית כפי שמאורגנות ארצות-הברית והטובות בארצות המערב, ואת הקיבוץ - בתוכניות ייצור מדויקות ופיריון עבודה גבוה בהפעלת הענפים והמפעלים. התאונן על בזבז, חוסר עקביות וספונטניות בחיי יום-יום.

תפיסתו החברתית והקיבוצית הייתה הפשטות ביחסי אנוש והסתפקות במועט. התנגד לנהירה להעלאת רמת-החיים, כדי להידמות לשאר האזרחים.

עבודתו בענפים השונים - באסם, במוסד, בתחנת הדלק בתקופת היותו בגבעת ברנר הייתה מלווה בלימוד כל ענף על כל ההיבטים, בקריאה בספרים וכתבי-עת... עד כדי בקיאות בכל רזי הענף. למשל: באסם הוא למד את מדיניות הממשלה האמרי-קנית ש"סבלה" מעודף תבואות ואת מדיניות ממשלת ישראל ברכישת התבואות העוד-פות. כן הכיר לפרטיהן את בעיות האיחסון, האיוורור, ביעור המזיקים, שינוע, מיכון וחלוקת הגרעינים לענפי החי.

אהב לעבוד עם הצעירים, למרות קטרוגו עליהם בשל שטחיות גישתם לבעיות עו-למיות, וחוסר איכפתיות ובעיות נקיון, בזבז ודייקנות.

מסירות רבה הוכיח בהפעלת מד-הגשם שהתקין על-יד דירתו, בפיקוח הקפדני היומי על כמניות הגשם, ברישומן ופרסומן לחברים. וכן התמדתו בטיפול ללא לי-אונת בגינה שלו בשלל גוונים, על שיחיה ופרחיה החד-שנתיים וחרב-שנתיים.

מרדכי פינס

מרשימותיו

מזכרונות חבר הסתדרות ותיק

בעין-זיתים

אביב תרפ"ג (1923), ואני עלם צעיר, שבע תלאות ממוראות המלחמה והמהפכה ברוסיה, בעל תיאבון ובריאות מופלגים, עוסק עם עוד כמה מבחורי ישראל בשמירה על נחלאות של יהודים על-יד עין-זיתים, תחת פיקודו של שומר ותיק, שומע ער-בית. עטופים היינו כפיות ועאקלים של בדואים, ומאכלנו - פיתות, אפייה אצמית, סמנה, זיתים וביצים, ומשקנו מים צוננים מפלגי ההרים, ולפעמים קפה תורכי לוהט, סביב המדורה.

פעם בשבוע מחציתנו הולכים לצפת להצטייד במזונות ולהיראות בין אנשים. העיר ברובה ערבית על הלכלוך, ההמולה והעיסוקים שלהם, ומיעוטה מאוכ-לסת יהודים שומרי דת ומסורת, בחלקם חבושים קפלים ותרבושים, מדברים בלשונות רבים, חוץ מעברית, ופרנסתם קצת מלאכה ועל תלמוד תורה ודמי "חלוקה".

היחסים שלנו עם חקלאי הסביבה הערבים התבססו על ניגוד הדדי. בשעות הפנאי היינו מטפסים ברוכסי ההרים הגבוהים, משוטטים בוואדיות עכברה ולימון, נכנסים למערות אל-אמירא ואל-זוטיה וצופים משם, חולמים וגדהמים, למרחב-יה שאין לתאר את יופיו והדרו - סביבות צפת באביב מוקדם. צעירים היינו, אמיצים ועליזים ונתקיים בנו הפסוק: כשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים...

מועצת ההסתדרות הראשונה - תל-אביב 1923

בימים אלה באו לבקרנו שומרים מכפר גלעדי והודיעונו, בין יתר החדשות, כי בחודש ניסן תתקיים כתל-אביב מועצת ההסתדרות הראשונה. כבר הייתי חבר ולפ-עמים משלם מס חודשי 10 ג"מ (גרושים מצריים). זזתי עם אנשי הקבוצה לתל-אביב ברגל, על חמורים ובדיליז'נסים (מרכבות) ערביים. האביב במלוא תוקפו, השמש זורחת ומחממת ופני האנשים צוהלים, הנסיעה למועצה הפכה לחוויה ונחרתה היטב בזכרוני.

והעיר תל-אביב - כעל פיסת היד. נווה-צדק ונווה-שאנן, גימנסיה הרצליה; רחוב הרצל נגמר על-יד הבנק הלאומי כיום ונחלת-בנימין, על מוסדות ההסתדרות ובית-חולים "הדסה", נגמר לפני רחוב אלנבי, ואלנבי מסתיים על-יד "מוגרבי". הבתים מרביתם בני קומה אחת, מוקפים גדרות ועצים ושקט ושלווה מסביב.

המהומה מתחילה מ"מוגרבי" עד שפת הים. שם התמקם מחנה אוהלים עצום בשביל עולים, ושפת הים - מיפו עד נמל תל-אביב כיום - כעין שטח הפקר והמשוטט בו מסכן את כיסו ואת עצמותיו. עד שקמו העולים מהמהומה נהחלו כובשים אותו לאט ושיריהם וריקודיהם נמשכו עד בוקר, כי מרביתם מחוסרי עבודה ופרנסתם על ההנ-הלה הציונית.

המועצה הראשונה! באו נציגי מועצות הפועלים של קבוצות וקומונות הבניין, של קיבוצים, קבוצות וחבורות חקלאיות, וכן אנשי "גדוד העבודה". אלו פרצופים, איזה לבוש וכליל שפות. אנשים מתחבקים, לוחצים ידיים והמהומה עד לב השמים. ובשעת הדיונים - דריכות והקשבה. לא כאן המקום לפרט את ההחלטות החשובות שנת-קבלו במועצה ראשונה זו. מכל הנואמים זוכר אני בבהירות את א. הרצפלד, את קולו, מיכטאו ובעיקר את פזמוניו; ובמטושטש את ד. רמז, את ש. יבנאלי ואת י. טבנקין.

גדוד העבודה ע"ש טרומפלדור, השפעת ההסתדרות עליו והיחסים ביניהם

גדוד העבודה, שהשתייכתי אליו, נוסד ב-1920 על-ידי עובדי כביש טבריה וקלט תוך שנה כ-300 איש; תוך חמש שנים הצטרפו אליו כ-2000 איש ועזבוהו כ-400. חבריו היו אנשים בלהבים המוכנים לכול, אך חסרי נסיון בעבודה, בידעת מקצוע, ובעיקר בלתי-יעילים במינהל. הגדוד התארגן בתור קומונה, שכל פלוגותיו השתייכו אליה, על בסיס של שוויון מוחלט. ב-1923, אחרי הפילוג ועזיבת השמאל, החל צובר נסיון ונכסים. בסופו של דבר היו ברשותו פלוגות עבודה, מחצבות, מפ-עלי מלאכה ושירות בערים ויישובים קיבוציים חקלאיים. לאחר דיונים מקיפים קיבל הגדוד על עצמו את המרות המוחלטת של ההסתדרות והעמיד את עצמו לשירות בניין הארץ וכיבוש העבודה והשממה, ומעלליו רשומים בתולדות תנועת העבודה.

עבדתי בכבישים ובסלילת מסילת הברזל בפלוגות מגדל וראש-העין, בכיבוש ביצות בבית-אלפא ובחקלאות בזכרון-יעקב. זכורני את הבחורות העליזות מנפצות את האבן לערימות חצץ בשמש הלוהטת, את הבחורים - ערומים למחצה - עושים בח-פירה ובסלילה ופיהם מלא שירה ורינה. פה יכולת לשמוע, נוסף על פזמוני ארץ-ישראל, את שירי הוולגה בקול תרועה - לתמהונים של ערביי הסכיבה שלא הבינו מה לשמחה זו והיו אומרים: אכן אלה הם וולאד-אל-מוסקובי אמיתיים! והלילות היו קודש לדיונים סוערים ולריקודים עד כלות הכוחות והחולצות!

"המשביר", שהתחיל להתאושש אחרי הפסדים כספיים מרובים, היה הספק העיקרי של פועלי המושבות והחקלאות שדבקו בו ותמכו בו וגם ספקו העיקרי של הגדוד. התשלומים היו ברובם במיני פיתקאות ממוסדות שונים. מ-1924 התחיל "המשביר" לרכוש עמדות גם בין פועלי העיר. רכשנו מניה אחת וסופר לנו כגאוה שהמגבית הכניסה 1000 ל"מ וההון העצמי עולה על 10000 ל"מ. פעם הראיתי בפלוגה מין נייר ושמו "סלע היישוב" של הוועד הלאומי וחברי לעגו לי: החסרים סלעים אנו?!

מלחמת ההסתדרות בחוסר העבודה

מצב העבודה בסוף 1923 החמיר מאוד, בגלל חולשת עמדותינו בממשלה ובעריות יפו, חיפה וירושלים. לא הייתה לנו דריסת רגל בתעסוקה שלהן ושפר העבודה היה ירוד מאוד.

בזמן הזה ניהלה ההסתדרות מאבק חריף נגד פיק"א בעבודות הייבוש של ביצות כברה. פיק"א, שירשה את ייק"א, קיבלה את הזכיון על אדמות כברה. 120 פועלים עבריים פוטרו ובמקומם התקבלו ערביי הסכיבה ומצריים, ביחד כ-500 איש. היה-שעשתה שמות בעולים החדשים והיה הכרח להחליף את העובדים בלי הרף. גם המוש-בות הוצפו על-ידי עבודה זולה ומצבם של הפועלים החקלאיים היה בכל רע. מועצת ההסתדרות השניה נכנסה לעובי הקורה, הופעל לחץ בלתי פוסק על המוסדות הציו-ניים והממשלה ונמצאו מקורות מימון ועבודה; התחילה שתילת הטבק המפורסמו, הייעור וכן עבודות ציבוריות אחרות. בסוף 1924 היה המצב כמעט תקין והתחילה העליה הגדולה שנמשכה למעלה משנה.

בסוף 1925 נשלחתי, בתור שומר אחראי, לכרכור. המקום היה שומם, הוא נגאל מידי הצ'ירקסים על-ידי יהודים מאנגליה, שהחילו לנטוע במקום חורשות אקליפ-טוס וכן עסקו בחקלאות. אנשי כרכור כולם דוברי אנגלית, חוץ ממני, סבלו קשות

המקדמות שריפתה את ידיהם, הצ'רקים ביצעו את המצב וחיו בגנבים בלילות את השתללים ואת הירקות, קיבלו פקודה מהבעלים, לטפל בגנבים ביד חזקה והתגברו על ההפקרות. בתוך שומר רוכב היותי מסייר גם בביצות כפרת, שכן מימיו לא קדם-תי, ובאן בוכחתי בפעולה המכורכת של התסדרות בשמירתה על העבודת העפרית.

בסוף 1926 השתנה המצב שוב לרעה וחוסר העבודה והפרנסה העיקר על הישוב כולו, בעין-חרוד, בגלגל, קיבוץ פינסק (גבת) התחלכו החברים מיופדים; בקי-בוץ "הכשרה" פתח-תקנה הצטופפו עולים חדשים רבים, שסבלו מחוסר עבודה פרובי-וממחלות קשות. בערים נפסקו עבודות הבנייה ופועלי חיפה וחל-אביב אירגנו אסי-פות מחאה. מועצת ההסתדרות הי"ב הודיעה להנהלת הציונים, שאם תוך חודש לא ימצאו מקורות מימון ועבודה, תחול האחריות עליה, כי הישוב ובניין הארץ בס-כנה גרילה.

אסיפת הנבחרים, תחת לחץ הוועד הפועל, שוב סנחה לממשלה בדרישה תקיפה לעבודות ציבוריות. סופם על תרומה של יום עבודה למחוסרים, ביכוי 20% ממשכור-ם של עובדי כל המוסדות, חילופים בעבודה ושליחת ציר דחוף לאמריקה. המרכז החקלאי הציע ליוסד משרד קבלני לעבודות חקלאיות וגיוס אמצעים לתו-צאת 1000 משפחות מהערים, "התישבות האלף".

בינתלים הזדבבו תורים ארוכים לקבלת סיוע - 35 גרי' לשבוע לרוק ו-70 גרי' לשבוע למשפחה מטופלת בילדים. סופר לי כי בפעולה התקיימו פועלים, במשך חוד-שים, על יום עבודה בשבוע. העליה מפולניה, "עליית גרמסקי", לא מצאה בארץ שום מקורות פרנסה וב-1927 רובם עזבו את הארץ, ביניהם בעלי מקצוע מעולים רבים.

הלחץ הבלתי פוסק של מוסדות ההסתדרות נשא בינתלים פרי. הממשלה תחלה בס-לית כבישי לפו-פתח-תקנה, חיפה-עפולה-כית-שאן, ומסרה עבודות שונות בקבלנות ליהודים. תחלו ההכנות ל"התישבות האלף", בגיליה בערים ועבודה גדרה עבודה. הסיוע - "חרפת היישוב" - נפסק. התקלה במשכה עד מאורעות הדמים של שנת 1929.

השתתפתי בהגנת ירושלים וגם נפצעתי שם, אבל זוחי פרשה מעניינת בפני עצמה. בסיום, כיום ידוע לכולנו מה רב חלקה של ההסתדרות גם בהגנת היישוב בפני פור-עים.

(מתוך "יומן גבעת ברנר")

ר ש מ ל מ ש ו ט ו ת י ק

היה זה רעיון מוצלח, שתחלשתי לעזוב לכמה ימים את הרעש והאבק של האסם וביקשתי לצרפני לטיול של כותות י' - י"א.

יצאנו למסע - 112 בנים ובנות עם 12 מלווים, מאורגנים בשתי מחלקות, בכל מחלקה חמש כיתות. לכל כיתה מלווה ואקונום.

על מגמות הטיול כתב כבר יוסף ריאטי במאמרו. אוסיף כי המסלול, התדרכה וההסברה היו טובים מאוד ומעניינים למי שיש לו עיניים פקוחות ואוזניים קשו-בות. הלכו עימנו סיירים מובחקים ומורים בקיאים בידיעת הארץ מכל בחינה.

למסע היה צמוד טרקטור שתוביל מים, מזון ותרמילים. חמישה ימים טיילנו להנאתנו ובשאנו עימנו רק מימיות ומזון לשתי ארוחות. מזג-האוויר היה נפלא. צעדנו, טיפסנו וגלשנו רעננים ועליזים, ללא מריבות וקט-טות, על פי רוב כל מחלקה לחוד. והתיאבון היה לעילא ולעילא! ואפילו היומיים, כשסיירנו את ואדי צאלים וחצינו את מדבר יהודה לעין-גדי, עמוסים מלאי מים, מזון וכל ה"פעקלעך" - לא היו ימים מפרכים. פעמים רבות ביקרתי במקומות פראיים

ומופלאים אלה, ולא השתעממתי ולא שבעתי.

מצד זוהר (קאסר-א-זויר), גיא הפרצים (וואדי נח'אביר); הר סדום, עין בוקק (וואדי אום באע'ק); מעלה יאיר (שביל היעלים); מצדה וסביבתה; נחל צא-לים (וואדי סיאל) על מעיינותיו החרבים למחצה בשנים האחרונות; הנקב החלול, דרכו יוצאים את הוואדי; מדבר יהודה על גבעותיו העגולות, האפורות והשוממות. מעלה האיסיים, נחל ערוגות (וואדי ערייגה); (וואדי-א-סדיר) ונאת המדבר עין-גדי. אלה הם מקומות מעניינים ביותר מבחינה גיאולוגית, אקלימית והיסטורית.

לפתע הנך נקלע לקניון רב-הוד. קירותיו כעין מגדלים, מבצרים ובניינים ציוריים אחרים, המפליאים עין כל רואה. בדפנות הזקופים - הרבה מערות וכוכים, ששימשו מקום מפלט ללוחמים עזי-נפש ולנזירים. מראשי ההרים רואים, בעין בלתי-מזוינת, מראות נוף כבירים. כאן עומד המשוטט מלא חרדה והשתוממות בפני איתני הטבע הפועלים ללא ליאות מליונים בשנים.

(להורים שלא ביקרו במדבר יהודה ובסביבות ים-המלח כדאי לעיין בספרו של ברסלבסקי "ים המלח סביב סביב" ויקראו תיאורים מאלפים על המקומות, בהם טיילו ולדיהם).

בקיצור, היה זה טיול "כומבה"!

לכן הופתעתי, למחרת הטיול, מהדיבורים האוויליים על חוסר מזון. קיבלנו מנות מקובלות ל-120 איש, נוסף לזה השגנו כמות של קופסאות מיץ אשכוליות, מלאי נוסף של תפוזים, קלמנטינות וסוכר. פרסנו במסע זה 600 כיכרות לחם, להפתעתם הרבה של כל המומחים. יתכן שארוחות הצהריים היו חלשות.

אמנם תכליתו של מסע כזה לשוטט בשבילי הארץ השוממים, להכיר מקרוב את הנוף המדברי הפראי ולקרבו ללב הנוער לאהבו, אבל זהו גם חינוך לסבילות והסתפקות במועט.

זכורני עד היום כמה מטיולי הראשונים למצדה, מדבר יהודה ועין-גדי, עם מלאי מים ומזון דל ביותר על הגב. הפגישות עם הג'אהלין לא היו נעימות ביותר וגם חששנו מ"עינא-בישא" של ידידינו הבריטים. היו אלה מסעות מפרכים, אך מלאי חוויות בלתי נשכחות. אכן כיום מטיילים בניחותא.

בסיכום: חייב איש משק להכיר את יורשיו מקרוב. היה טוב מאוד לבלות כמה ימים, בחיק הטבע, במחיצתם של ה"פרצופים", לשמוע את להגם, כינוייהם, מענה-לשונם. לראותם במסע עולים ויורדים, בשורה עורפית ארוכה, בפיתולי השבילים התלולים והחלקלקים, כשבידי הבנים הסירים המפוייחים ובידי הבנות המחבתות המ-לוכלכות לשימצה. בשעת הארוחות - חרוצים, זריזים, מתמקמים ללא שהיות וטרודים סביב האש בבישול וטיגון.

היה טוב לשבת בערבים הקרירים סביב המדורה הגדולה, לראות את הפנים המשול-הבים ולהאזין לשירה. זהו מחזה נדיר ודמיוני לראותם, בטרם יפציע השחר, רובצים מחופרים בערוצי הנחלים, מכורבלים בשקי-השינה - מהם ממלמלים, מהם משמיעים אנ-חות, והשומרים עם נשקם סובבים ביניהם.

דעתי היא שחבר קיבוץ צריך, מדי פעם, לעזוב את שיכון הוותיקים שלו, את קומקום הקפה המהולל ולצאת לשוט במקומות המופלאים בארץ, לישון על האדמה הטובה, הקשה והקרה, מתחת לכיפת השמים. ובשובו, בריא ושלם ומלא התרשמויות, לפינתו ול-מקום עבודתו, ימצא את העניינים יותר טובים ונעימים.

(מתוך "יומן גבעת ברנר")

עם זרם העליה הגדולה, לאחר קום המדינה, התברר כי יש לשנות את פני החקל-אות העברית, כדי לקלוט ולפרגס את העולים ולשפר את מצבם של החקלאים הוותיקים. התחלנו לטפח זני חיטה ושעורה יותר עמידים בפני מחלות וכן קטניות למיניהן וצמחי תעשיה ורפואה. מחוסר מקום אחסון מתאים היה מתבזבז ומתקלקל חלק ניכר מהיבולים. אז התחילו להקים אסמי תבואה משוכללים, כדי לייצל ולהוזיל את הטי-פול בגידולי השדה ולשחרר את החקלאים מעבודה מייגעת.

מיום כניסתי לעבודה זו הסתבר לי, שיש לשנות מיסודן את השיטות המקובלות ונתקעתי לאחת הפינות הנחשלות של משקנו. בעשר השנים האחרונות גידלנו כתריסר זני חיטה ושעורה, בקיה, תלתן פהלי ומושגבי, סיתריה, גרגרית ואפילו זון רודוס ופספלוס, כמו כן תירס וסורגוס. את הקטניות, גידולי המרעה וחלק מהחיטה עיבדנו לזרעים לתצרוכת עצמית, הנותר נמכר תמיד במחירים טובים מאוד. שאר החיטה שלחנו בתאריכים קבועים מראש ל"משביר-יבולים" וקיבלנו תמורתה גרעיני יבוא ותוספת של 60 ל' לטונה.

נהגנו למכור את יבולי הקיץ במחירים זולים מחוסר מקום לאחסון, וקנינו במקומם גרעיני יבוא במחירים יותר גבוהים ומאיכות ירודה. מחוץ לשנתיים של בצורת חלקית, נעו היבולים בין 700-1000 טונות מתבואות חורף וקיץ. הטיפול בהם ועיבודם לזרעים דרש, נוסף לייצע המקצועי, מקום ועוד מקום. לרשותנו עמד אסם שבית-קיבולו 180 טון.

רבות כתבתי על תנאי העבודה הקשים והבלתי נסבלים באסמנו, בעיקר בגלל הצ-פיפות ומיקומו הבלתי מתאים. העסקתי לא מעט את המוסדות ונתקלתי בהתנגדותם של מחשבי חשבונות, שאינם מתמצאים כלל בבעיה זו. מחוייבים היינו להרחיבו לפני שנים - והיו נשירות במשק כ-120 אלף ל', שבזבזו לריק.

תוך מאבק עקשני ובלתי-פוסק עברנו למיכון כמעט מלא, ביטלנו את הגיוסים ואת הסבלות. אנו משקיעים כיום בטיפול בטונה גרעינים, כולל הכנת זרעים, 0,9 ימי עבודה, במקום 2 1/4 בשנים קודמות. לתצרוכת הבית אנו משתמשים לשנה ב-700 טונות גרעינים גרוסים. הספק הגריסה גדול כיום פי חמישה בהשוואה לשנת 1953.

הרבה מחשבה השקענו, דן ואני, בתכנון הרחבת האסם. ההנחיות שלנו אושרו וסוכמו ע"י פרופ' הברשם. בזמנו חוויתי את דעתי, כי ככוחה של קבוצת הבניין שלנו להתגבר על הקשיים הטכניים הרבים, הכרוכים בביצוע התוכנית ואכן הוציאו מתחת ידיהם עבודה מושלמת. זהו בניין מוצק, מרובע, עשוי מבטון מזויין, הנשען על עמודים שעומקם באדמה 8-9 מטרים. עובי הקירות 14 ס"מ. הבניין מחולק ל-4 תאים, צורתו נאה ובית קיבולו כמאתיים טונות. עם גמר הטיח הפנימי נמדוד את התאים ונקבע את מידת קיבולם המדויק. לקראת החורף יש לטייחו מבחוץ ולקבוע דלתות וחלונות בכיפתו.

רק למילוי התאים אנו זקוקים למכונות; ההעברות, האוורורים ומילוי המכו-ניות נעשה בגרביטציה, ללא מיכון כלשהו. את הכניסות לתאים סידרנו הפעם גם למעלה וגם למטה. לצורך ניקוי, חיטוי ותיקונים לא נצטרך לטייל בסולמות לכיפה. בינתיים ננסה להסתפק בצידוד הקיים. עם גמר עבודות המסגרות נוכל לארגן את העבודה על יסוד הרבה יותר מתוכנן ויעיל ולווסת את המכירות והקניות לפי צרכי המשק.

ואסיים בברכת שנה טובה לכל בית גבעת ברנר, לאנשי קב' הבניין, לחשמלאים ולמסגרים שעבודתם עוד לפניהם. שנת שלום, עמל ויבולים מבורכים.

(מתוך "יומן גבעת ברנר")

מבצע סורגום

כיומיים סירבו הקומביינים לשתף פעולה עם הקוצרים. הרי למעשה נגמר הקציר כולו תוך שבעה-עשר יום. על תהליכי העבודה והקשיים בשדה איני מוסמך להרחיב את הדיבור - יעשו זאת הפלחים בעצמם, הגרעינים, פרט לכמות קטנה שהגיעה בלחות של 13%, יוכשו במקוון בחום של קרוב ל-100 מעלות צ', ולאחר שצוננו בעזרת המאח-רר המיועד לכך, הורקו לתוך האסס לניקוי, איוורור ואחסון. אם אינני טועה, הרי הסימפוזיה הצורמת שנוגנה על-ידי המכון נשמעה היטב בכל רחבי הגבעה, ימ-נצחים עליה יגאל ואלישע. כאסס טיפלנו חנוך ואני, עבדכם הנאמן.

הייתה זאת דוגמה גאה של עבודת צוות מוצלחת. את התקלות קיבלנו ברוח בדותה, תוך הנחה שקשיים בעבודה קיימים כדי להתגבר עליהם, ושלא נשתעמם ביותר. המלאכה שבתה רק שעות מעטות ביממה, ולא עיכבנו אף פעם את הקציר. להפתעתנו הרבה פעלו המכונות וכל המיתקנים כאסס ללא דופי וללא קלקולים עד לרגע האחרון. בכל עת ידענו מה המצב באחסון, ולא קרה שאחד התאים יעבור על גדותיו ויישפך החוצה.

בשבוע האחרון גברו הרעש והאבק על חלק מהעובדים, מהם לקו באוזניים ומהם בעיניים. וסיפר אחד הבנים שראיתו טושטשה מהאבק עד כדי כך, שבעין אחת ראה את הסבתות כנערות צעירות ובעין השניה את ההיפך הגמור.

היה זה קציר מוצלח מכל הבחינות וראוי, לדעתי, לציון לשבח! לי יש גישה פילוסופית לכל העניין. כיומיים הראשנים, כשבקומביינים שבו, אמרתי לחבר נכבד של משקנו, כי אין מקום לדאגה: הפלחים יסיימו את הקציר; המכון והאסס יסיימו את הייבוש ואת האחסון; התרנגולות שלנו תאכלנה ברצון את הגרעינים ואנו, בעזרת תושבי רחובות, נאכל את התרנגולות! והעיקר - בזמן שחברי המשק ידפדפו ביומן ויקראו את רשימתי, אשתכשך ואשתזף להנאתי הרבה בחוף ימה של נתניה במבצע של חילוץ עצמות.

גשמי ברכה

מי שטייל, לפני הגשמים האחרונים, בערבים ובשבתות בשדותינו ובמטעינו, ראה במו עיניו את היקף התשקאה, שהבצורת גרמה. בכרם, כנשירים ובפרדסים נפתחו הברזים וקווים ארוכים של ממטרות נפרשו - ממטרות שהמטירו את מימיהן על שדות החיטה, שדות סלק-הסוכר, על שדות האפונה לשימורים, על שטחי השחת, ואחרון אחרון חביב - על השדות הנרחבים המעובדים והמתולמים היטב - המיוע-דים לכותנה.

היה הכרחי, עוד לפני הזריעה, להרוות את שטחי הכותנה עד לעומק של מטר וחצי, ומדובר בחודשי פברואר ומרס. רשאים היינו להשתמש, ללא הגבלות, בכל כמויות המים הדרושות לנו. היה זה מירון קשה עם הזמן וניצול אכזרי של מקו-רות המים שלנו.

הענפים הקציבו חלק מכוח-האדם לצרכי ההשקיה ובעג"ש הפכו החברים למשקים, מבוקר עד ערב. הבארות זימזמו ושאבו מים יומם וליל והמשקים גרו, ללא הרף, קווים ארוכים של ממטרות - משטח למשנהו.

מבלי שאיש פילל לכך (אמנם השירות המטראולוגי גימגם משהו על אוויר קר העלול לעבור מעל ארצנו) הגיעה אלינו כליל שבת חזית קרה מתורכיה והבלקנים ובמשך ארבעה ימים ניתכו גשמים עזים ארצה, מלווים רוחות עזות, ברד, רעמים וברקים. הכמות הכוללת - 97.5 מ"מ!

לידיעת המעוניינים: מילימטר אחד גשם היורד מעל לכל השטחים שלנו שווה ל-7000 מטרים מעוקבים מים. פירוש הדבר שקיבלנו קרוב ל-700000 מטרים מעו-קבים...

(מתוך "יומן גבעת כרנר")

ט ג ו ל י ם ...

עם שוך קרבות ששת הימים החלו האזרחים להסתער על אותם משרדים, שחילקו רשימות לטיולים - עם פרוטקציה או בלי פרוטקציה. לא בחטיבות צבאיות ובני משפחותיהן אנו עסקינן, שכן זה מעט מזעיר המגיע להן בעד כושר לחימתן. מדובר בחיים ויענקל, בסוסיה ודבוסיה, שמעולם לא הוציאו את אפם מרמת-גן או כפר-סבא, ואפילו שמעה של גבעת ברנר לא הגיע לאוזניהם. הם לא יכלו לחכות אפילו יום נוסף ונדחקו יחדיו בראש התור. לא חשוב שהסדרים לקויים, הדרכים ממוקשות, העיקר... מען פארט!

גם אחינו, חברי הקיבוצים, לא טמנו ידם בצלחת. החל מהטיול המפואר של מוס-דות הקיבוץ המאוחד על שירת האוטובוסים שלו, וכלה בזאבים בודדים, שמבלי לה-גיד מילה לאדם דחסו כמויות בריאות של סנדוויצ'ים לתוך תרמיל-גב, ולדרך! מהם שנספו בתאונות דרכים או שהתרסקו על מוקשים.

האתרים ההיסטוריים, המקודשים והמפורסמים, מראות הנוף החדשים-ישנים, השובים את העין ביופיים בשטחים הכבושים - כנראה כה יקרים היו לאזרחינו וכה הלהיבום, עד שכיסו אותם ואת סביבתם בערימות פסולת ולכלוך. והדברים ידועים לשימצה...

בימים האחרונים הקשיתי לשיחות רבות של חברינו על נושא זה. יש הטוענים, שהמוסדות לא עשו את המאמץ הדרוש כדי להסיעם לאותם מקומות חדשים ולא נודעים, לעומת זאת עסקו בעניינים לא חשובים, כגון הוצאת סלק סוכר והובלתו לבית-חרושת, גיוסים לנשירים ועוד דברים שאפשר, לדעתם, לדחות עד גמר הטיולים. משקנו בשטח זה בהחלט מפגר ואינו מתחשב בדעת חבריו.

אני כשלעצמי החלטתי להתאזר בסבלנות עד שהאדמה תספוג את דם לוחמינו. עד אשר רשויות הגנים ואחרים יצליחו להתגבר על ערימות הפסולת שהשאירו אחריהם אזרחינו הנלבבים.

להתראות בקרוב בכל מיני מקומות מעניינים...

לקראת שנת הלימודים החדשה

באחד מערבי החודש הוזמנו, הורי תלמידי כיתות ח' לשעבר, לשמוע אינפורמ-ציה מפני המורה, המטפלת והמדריכים על התוכניות לעתיד, ובעיקר על ההעברות וההרכב החדש המשוער של הכיתות.

עם סיום הלימודים התברר, לדברי המורה, כי כיתה אחת ערה מבחינה חברתית ומתקדמת בלימודיה. בכיתה השנייה קיימת אדישות רבה לשני הדברים גם יחד. חילופי הדיעות נמשכו עד חצות ומרבים ההורים פיקפקו אם השינויים המוצעים יתרמו להגברת מתח הלימודים. בסיכום הודיע המורה, שאם קבוצת הורים תביא עד לזמנאריך מסויים הצעות מעשיות, מוכנה הנהלת ביה"ס לדון מחדש בהרכב הכיתות. ברור, שאין ההורים יכולים לעוף בוודאות גמורה לבית-הספר, איך ולאן לשבץ את התלמידים, בגלל הסיבה הפשוטה שאין הם מכירים את כל הילדים על יתרונותיהם וחסרונותיהם. אבל הדבר התמוה ביותר ששמעתי מפני כמה הורים כאותו ערב, כי בכלל לא ידוע להם לאיזו כיתה משתייכים ילדיהם ומה מצבם בחברה ובלימודים.

דעתי היא, כי ילדינו זקוקים בהחלט - נוסף למה שהם מקבלים במסגרת בית-הספר - לעזרה, עידוד ודרכון מצד ההורים. מאדישות ההורים לא תצמח טובה לי-

לדים ולמשק. ילדינו שבעים מלחם, מבילויים ומתפנוקים, ורק ספורים מתוכם "מתלב-
שים" כדבעי ומנצלים את החינוך הניתן להם במלואו. אם לחשתמש במליצה אפשר לומר,
שהם האנרגיה האטומית שלנו וכל תוכניותינו לעתיד קשורות בהם, לפיכך יש לעשות
הכול, כדי לאפשר לימודים לאלה הרוצים ללמוד, וממש להכריח את האחרים, המסוגלים,
איך שהוא לגמור את ביה"ס ואינם רוצים.

בחושבי על מערכת החינוך שלנו, המסועפת והיקרה עד למאוד, איני יכול להתעלם
מהקשיים והמאמצים הנפשיים בהם נתון חבר המורים והמטפלות. שכן עליהם לפתח את
התלמידים, להקנות להם דעת, להשריש בהם הרגלי משמעת, סדר ונקיון ולהכשירם לשאת
בעולם של חיי קיבוץ; וכל זה בתוך מסגרת רפואה עד לחמלה.

לקראת שנת הלימודים החדשה הבה ונקווה שכל הגורמים המעוניינים יטו כתף
ויעזרו להרים את המשא הכבד. על שלושת דברים העולם עומד - ועל תלמוד תורה מעל
לכולם.

דע את אויביך!

ובכן, בריה"מ הטילה ויטו במועצת הבטחון, כדי להגן על "הצדק וההגיונות",
כדברי נציגה. יש להניח שהממשלה, המפלגות והעיתונות יגיבו, כל אחד לפי דרכו,
על גילוי מוסר עילאי סובייטי זה.

הרשוני, חברים, לבחוש קצת בקדרה זו.....

זה דבר חמור ומצער שמדינה אדירה זו עומדת לצד אויבינו ודורשי רעתנו,
מציידת את הערבים בנשק חדיש למכביר ואחרי שחברינו ובנינו נרצחים כדורים
רוסיים מובטח להם, לרוצחים, חיפוי ותמיכה פוליטית מצד מוסקבה בכל התנאים
ובכל המסיבות, בין שמחלקים אנו מנה אפיים למתקיפיו ובין שמבליגים ופונים
למוסדות או"ם. אין ספק שויטו סובייטי זה בעניין כה חמור הזועק שמימה, יגביר
במידה רבה את כוחם של אלו הדורשים "עין תחת עין".

בתור חבר קיבוץ הנני פונה אפוא למזכירות הקיבוץ המאוחד בכמה הצעות מחאה
(משלי: א) חברי הקיבוץ הנוסעים לחו"ל יפסחו על בריה"מ ואפילו יש להם שם מש-
פחה. ב) אין משקינו מזמינים לשום מסיבות את נציגי בריה"מ. ג) אין מוסדות
הקיבוץ וחברינו משתתפים בעצרות שיש להן קשר או מגע לנציגויות הנ"ל.

ודאי שהדוב הרוסי לא יתרשם מעקיצות אלו. אלא שחייבים בני-אדם חופשיים
להגיב איך שהוא על פוליטיקה שפלה.

(מתוך "יומן גבעת ברנר")

בית-חולים קפלן - המחלקה הכירורגית

אחרי הניתוח העבירוני לחדר גדול ובו 11 מיטות. עוד שלושה חולים שכבו בפרוזדור המוביל לחדרנו. לקבוצה הזאת קראו החולים "קולחוז", שכן מרביתם היו יהודים מפולין - שנים רבות עברו עליהם במחנות עבודה לזרים ברוסיה וכמה מהם התנסו במחנות טרנס-דניסטר, תחת שלטון הרומנים גרורי הנאצים.

בתחילה הם פשוט התנכרו לי. ביניהם היו מדברים אידיש או רומנית, למרות שכולם מבינים עברית וחלק גם ידע לדבר היטב.

תוך יומיים התידדנו וגם הצלחתי לדווח אותם. בין שני מיתקני חימום בפרוזדור היינו מתאספים, המחלימים, ומגלגלים שיחות מאלפות. הם סיפרו לי באידיש על חייהם במחנות העבודה בסיביר, אוראל, בערבות הוולגה ובקאזאחסטן, וכן ברו-מניה. הסיפורים ידועים כיום למדי, ובכל זאת - מדהימים.

אני סיפרתי להם, בעברית קלה מתובלת בקללות רוסיות, על היישוב היהודי בארץ אחרי שנות העשרים, תחת שלטון האנגלים והערבים, על חוסר עבודה ופרנסה, קדחת, על מלחמות לעבודה עברית, גדוד-העובדה, ההווי בכבישים, ייסוד הקבוצות והקיבוצים. מה היו פני תל-אביב, איך התחילו לבנות את רמת-גן ונתניה ואת נמלי יפו וחיפה - ועד מלחמת השחרור הגענו.

היו אלה שומעים קשובים ודרכים ששאלו שאלות לעניין. וכך חלפו הימים.

ה א ח ו ת

בתוך הצפיפות הזאת נעו יום-יום הרופאים בקבוצות או בודדים - מאוד אדי-בים, קשובים ויעילים, כשהם מכתיבים את הוראותיהם לאחות האחראית. אחריהם מדי פעם נדחקו האחים כירוק - עובדי חדרי הניתוח. מזיזים מיטה ימינה, את השנייה דוחפים שמאלה, מגיעים לחולה הנדרש ומעבירים אותו לחדר-הניתוח. ובאותה הדרך מחזירים אותו לאחר שנותח.

אך מעל לכול היא ה א ח ו ת! יחידה או בזוגות, לפעמים זוג תלמידות. הן מסתובבות ב"קולחוז", שהוא רק חלק מהמחלקה, מושיטות עזרה וסעד לחולים, מבצעות בקפדנות את הוראות הרופאים, ותמיד בסבר פנים ובסבלנות עד בלי די. וזאת למרות ה"נודניקים", המריצים אותן ללא סיבה!

הלילה האחרון לשהותי במחלקה היה קשה במיוחד. שני חולים קשה, והביאו עוד שני נפגעים בתאונות דרכים ואלה זעקו ורעשו כל הלילה. לא הצלחתי להירדם. מדי פעם ירדתי ממיטתי לראות את העניינים מקרוב ותמיד נתקלתי באחות ממשמרת הלילה, כשהיא רצה מחולה לחולה, מטפלת בהם, מרגיעה אותם כמיטב יכולתה.

לפנות בוקר החלטתי להירדם ויהי מה. החולים לא שקטו.

פתאום הוצף החדר באור מסנוור. השעה 5.00. נכנסת האחות כשהיא דוחפת לפניה את עגלת הכרסת על אביזריה. בקול מתרונן היא מברכת "בוקר טוב" עליז - הגיע הזמן למדוד חום ולבדוק דופק. הסתבר שהייתה זאת אותה אחות שראיתיה בעבודתה בלילה, בריצה ללא מנוח. כשהתקרבה למיטתי הסתכלתי בה היטב, ראיתי את העייפות הכבדה נסוגה על פניה הצעירים אחרי הלילה הקשה, ובירכתי מעומק לבי. יום חדש מתחיל. ניתוחים חדשים, תאונות, מכאובים והחלמה - ולאחות יום חדש של עבודה מתוחה ומייגעת...

(מתוך "יומן גבעת ברנר")

באחד הימים הודיעוני לבוא לצפת, למרפאת העיניים, לבדיקה...

בצהריים, להפתעתי, העבירוני למחלקה בבית-החולים, הלבשוני "בגדי מלכות" - וכבר אני חולה מהמניין.

תוך כמה שעות אני מצוי בעולם כה שונה ורחוק מאיתנו. השפה השלטת במקום היא ערבית. חולים מלבנון - דרוזים מבוגרים וחמורי-סבר, נוצרים המרגישים כאן בבית, ומוסלמים - כל אחד בלבושו המיוחד. ערביי הגליל מרביתם יודעים עברית, ביניהם מדברים ערבית, כמובן. ואחינו בני ישראל, במיוחד הזקנים, גם הם משוח-חים בערבית...

למחרת, כדרכי, הצלחתי לדובב כמה יהודים, תושבי צפת והסביבה, ולגלגל איתם שיחות על חייהם - בתנאי שנדבר עברית.

לפני שנים רבות הגיעו מצפון-אפריקה לצפת ועדיין רחוקים הם מ"המנוחה והנ-חלה". שכני לחדר, יהודי צנום, שחום-פנים, בעל עיניים חולות ודומעות, עובד במפעל למוצרי מזון כעשרים שנה. מה הוא בדיוק עושה שם, הוא לא סיפר לי, הוא נכה קשה ואפילו פטור מלשלם שכר-דירה ל"עמידר". אישתו גם היא אינה מפותמת ביותר, בעלת עיניים עצובות-עצובות. להם ילדה כבת חמש, עגלגלה ובהירת פנים ותלתלים, כמו ילדינו. הרהרתי בלבי - מאיין נשר להם הפרי הזה? ארבעת הבנים נאים וזקופים, מחוסרי פרנסה של ממש. הבכור סיים את הצבא לפני שש שנים, יש לו תעסוקה חלקית, עומד להתחתן. השני, שנתיים אחרי הצבא, טייח ורצף, למעלה משנה מחוסר עבודה, חי מקיצבה שהוא מביא לאימו. השלישי בצה"ל והרביעי גמר ללמוד לפני שנה, מובטל לגמרי, בקרוב יתגייס. עם אביהם מדברים הבנים ערבית.

תוך שיחה שאלוני המבוגרים, איך קרה שבגין "מלך ישראל" עזב אותם ותחת שלטון "הליכוד" חיהם כה קשים? למה בקיבוצים לא מאמינים באלוהי ישראל, לא מניחים תפילין, לא מתפללים? מדוע המפעלים בקיבוצים מפטרים אנשים מעירות הפיתוח? - עניתי להם כמיטב יכולתי.

הבן השני שאל אותי, אם אני מחליף מילה עם אביו. עניתי לו שאנו משוחחים הרבה ועל נושאים רבים והייתי רוצה לשמוע מפיו, הבן, על מצב משפחתו. אמר לי בבת צחוק: "אבא איש אדוק, מתפלל כל בוקר. לא ראיתי שאלוהים עזר לו בעוביו. ומדינת ישראל לא מוותרת עלינו בתור חיילים, אבל היא לא מוטרדת ביותר לדאוג לנו לתעסוקה אחרי השירות. אני רוצה לראות איש אחד בצפת, שיגיד לי ממה אחיה ומה עתידי בעיר הזאת. הרי מדובר כאן בבנים, יוצאי צה"ל ואזרחי המחר. ואנו אוהבים את המקום..."

וגם אני מעוניין להיפגש עם אדם שיסביר לי, מה יהיה גורלם, ממה יתפרנסו, איזה אזרחים יהיו ואיך ישתלבו בערכת החיים בארצנו.

(מתוך עלון כפר הנשיא)

לסבתא

כשסבא היה בלימיו האחרונים כתבתי לך שיר והחלטתי שלא לחת לך אותו
אז, כי היית חלשה ועצובה מאוד. היום, אחרי שעברה כחצי שנה ואת
שוב חזקה יותר, החלטתי להעניק לך את השיר.

אני יודעת שעכשיו קשה לך מאוד והימים עוברים לאט לאט
אני יודעת שהעצבות רבה מאוד, קשה ואכזרית, אני יודעת.
אני יודעת שאפילו אם בחוץ יפה וציפורים מזמרות על העצים -
אני יודעת שקשה לך ועצוב לך והכאב שולט בך שם
בפנים.

אך החיים הם מעגל של סבל ותלאות, של כאב ומחשבות שחורות
ורק לעיתים מהדרך, הדרך הקשה, צצים נצנוצים של אור,
נצנוצי שמחה.

כי דרך המלך כולה מכשולים.
לכן גם חשוב לסטות לפעמים
לרדת לרגע מדרך החיים
ולהביט במנוחה על השאר שעוברים -

וכשאני סוטה מהדרך ובך מביטה
אני רואה שקשה לך, אולם את ממשיכה
ובלבי אני רואה אותך עודך מושכת בעול
לא מותרת, לא עוצרת, עוברת ומתגברת על כל מכשול ומכשול.

אז... סבתא, בואי נרד מהשביל
נירגע, נתחזק ונחזור אל השביל,
כי השביל הוא שרשרת תלאות ומכשול
וחשוב לפעמים לפרוש מהכול.

נ י ר י ת